

Jærstrendene som konfliktsone

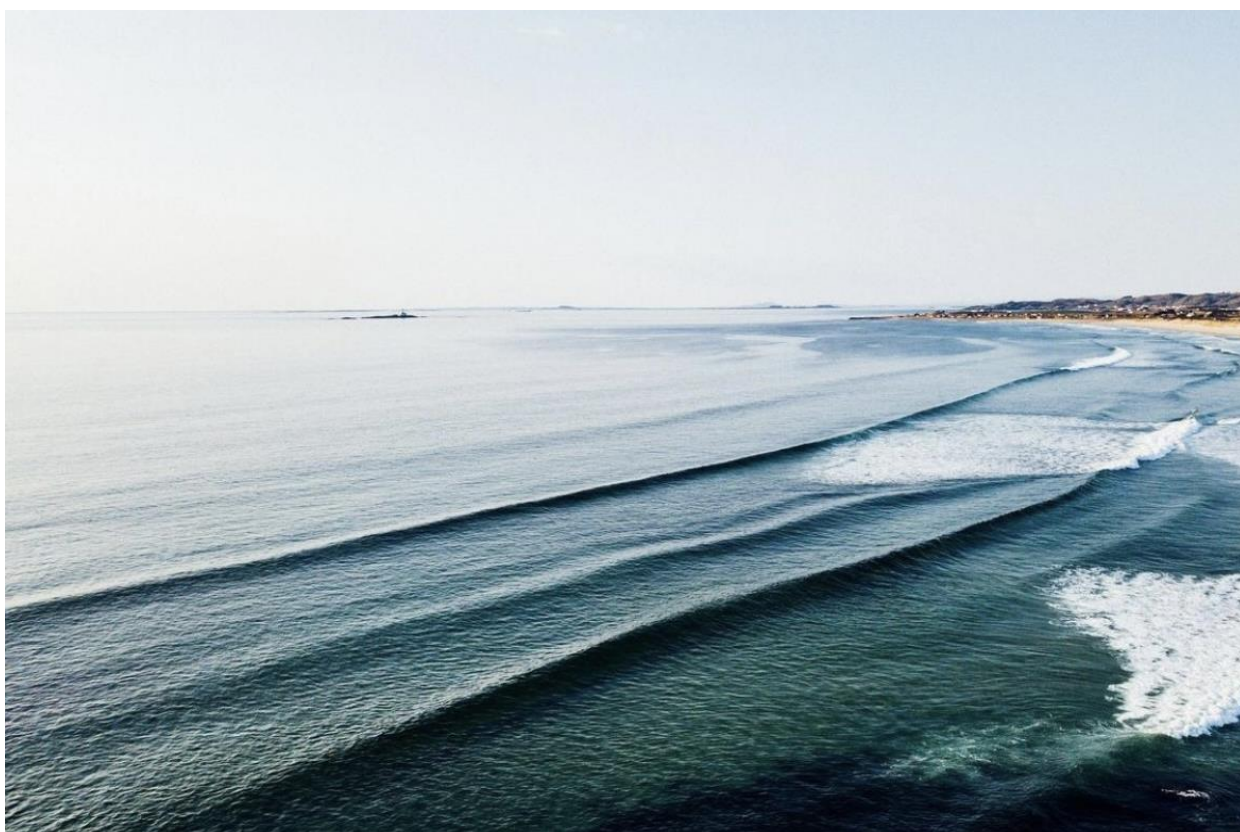

Foto: Ivar Vasstveit

Skrevet av Mari Byre
Veileder: Dolly Jørgensen

Masteroppgave i historie
Fakultet for utdanningsvitenskap og humaniora
Universitetet i Stavanger

Høst 2022

Forord

Snøen har lagt seg på Jærstrendene, og vakre store svell ruller inn mot land. Ettermiddagene er preget av de nydeligste solnedganger, og jeg er snart klar for å lukke både Macbook og kontordør. Det kjennes greit å skulle gå fra å skrive om friluftsliv, til å praktisere det. Som for de fleste andre, så har arbeidet med denne oppgaven vært både utfordrende og lærerikt. Mest takknemlig er jeg kanskje for å ha lært så mye om meg selv.

Det er i stor grad havet som har holdt meg tilregnelig gjennom dette arbeidet, og arbeidet i seg selv har lært meg å forstå hvorfor. Jeg vil med det takke min kjære mor, som i den tyngste tiden så seg nødt til å tilby å oppfylle min største drøm for å få meg til å fullføre. Det har nok vært en større drivkraft enn du tror, og jeg setter stor pris på at du vil dele den opplevelsen med meg. Pappa, du forstår meg kanskje bedre enn noen andre. Mange baller i luften, hundre tanker i hodet og et ønske om å gi gass på alle interessante prosjekter som kommer min vei. Takk for at du for en gangs skyld sto på bremsen. «Oppgaven først» sa du, og oppgaven har på alle måter vært *først*. Derfor, kjære Mathias, vil jeg også si takk for alt du har tålt, og for at du har vært så forståelsesfull og raus. Jeg vet at teoretiske perspektiver og metodiske valg ikke topper listen din av prefererte samtaleemner, så takk for at du til tider lot som om det var det.

På et faglig plan vil jeg gjerne takke Eva Jakobsson. Du ga meg et godt grunnlag for arbeidet med denne oppgaven, og du var akkurat den jeg trengte at du var. Jeg håper du nyter pensjonisttilværelsen, og at du strekker på smilebåndet neste gang du leser om «beach history», og tenker på den håpløse studenten du hadde i månedene før du lukket kontordøren. Dolly Jørgensen, til tross for kort tid, så vil jeg takke deg for at du tok deg tid til å hjelpe meg i slutfasen og inn mot mål.

Berit, takk for mestring, frihet og mening i året som har gått.

Danses på Vigdel.

Sola, desember 2022

Mari Byre

Sammendrag

Friluftsliv er dypt forankret i norsk nasjonal identitet. For mange er friluftsliv også en viktig del av deres personlige identitet. Jærstrendene er hjem for både moderne og tradisjonelt friluftsliv, samtidig som det vokser frem et økende fokus på vern av naturmangfold.

Jærstrendene ble etablert som landskapsvernområde i 1977, hvor det i ettertid har oppstått en rekke konflikter knyttet til vern og bruk av Jærstrendene. Oppgaven utforsker tre av disse konfliktene og søker et svar på hvilken verdi Jærstrendene har for menneskene som anvender dem. Den første konflikten handler om kunstutstillingen «Another Place» av Antony Gormley som ble utstilt på Solastranden sommeren 1998. Den andre konflikten utforsker brettsporforbudet på Jæren som forhindrer surfing i fuglefredningsområdene i vinterhalvåret. Den tredje utvalgte konflikten handler om hundehold på Hellestøstranden, og en tidligere prøveordning som ga unntak fra båndtvangsbestemmelsene.

For å svare på problemstillingen har jeg lagt et grunnlag av teoretiske perspektiver i det følgende kapittelet. Her behandles blant annet begrepene «sted», «sense of place» og «landskap». I teorikapittelet ser jeg også på tidligere forskning på perspektiver på landskap, og forholdet mellom menneske, sted og hav. Den irske forskeren Easkey Britton, og det amerikanske ekteparet Kaplan har særlig bidratt med interessante teorier om forholdet mellom menneske og hav. Teoriene ga en bedre forståelse for aktørenes frustrasjon i konfliktene, og ga et bedre grunnlag for å kunne svare på oppgavens problemstilling. Selv med noen fellesnevnerne, behandles de tre konfliktene behandles som hver sin *case*. Dette for å forsøke å få en helhetlig forståelse for den enkelte konflikten, før jeg avslutningsvis analyserer funnene jeg har gjort i de tre konfliktene som en komparativ casestudie. Det metodiske valget ble gjort i ønske om å få et bredere inntrykk av variasjon eller likhet i de tre konfliktene som ble studert.

I siste kapittel presenterer og drøfter jeg funnene som ble gjort gjennom analyse av de enkelte casestudiene. Studiene kobles sammen, og jeg finner at en av de viktigere fellesnevnerne for de tre konfliktene, er havet. For surferne er selve brytningspunktet i havet det verdifulle stedet hvor enkelte søker eskapisme, rekreasjon og mening. Turgåerne beskriver stedet hvor vann møter land som uerstattelig, og også som et sted for rekreasjon og frihet. Endringer, forbud og begrensninger i disse områdene oppleves som svært inngripende for brukerne, og noen beskrev at de i etterkant kjente på manglende frihet.

Hvilken verdi Jærstrendene har for menneskene som bruker dem er individuelt. De tre casestudiene viser at svært mange trekker til Jærstrendene for rekreasjon, eskapisme eller for å utøve friluftsliv. Forskning tyder på at surfere kan oppleve bølgesurfing som helbredende, og som dypt forankret i sin identitet. Frustrasjonen og motstanden fra surferne på Jæren viser tydelige tegn på at det de ble frarøvet var en verdifull arena som ikke kan erstattes. Som med dem som utøvde sitt friluftsliv på Sola- eller Hellestøstranden, så kunne ikke lokalmyndighetene tilby dem noe som erstattet stedet og mulighetene de mistet. Forholdet mellom menneske og sted er individuelt og dypt forankret i oss, hvor mennesket evner å skape en verdifull personlig relasjon, til sted.

Abstract

Outdoor life is deeply anchored as a part of the Norwegian national identity. For many people, outdoor life is also a part of their personal identity. The beaches of Jæren are centers for both modern and traditional outdoor life. At the same time, there is an increased focus on protecting the natural diversity that Jæren holds. The beaches of Jæren were established as a protected landscape area in 1977, which has caused multiple conflicts due to disagreements regarding the protection and use of the area. The thesis will explore three of these conflicts in search of an answer to the question, what value the beaches of Jæren hold for the people that use them?

The first conflict is about the art project “Another Place” by Antony Gormley that was placed on the most visited beach at Jæren, Solastranden. The second conflict explores forbidden pointbreaks that the surfers of Jæren cannot surf due to them being in a bird conservation area where there is a board sports ban. The final conflict is between dog walkers and the local authorities in Sola that withdrew a trial scheme where they could walk their dogs without a leash at Hellestøstranden.

Firstly, the thesis will give a theoretical review around concepts as *place*, *sense of place* and *landscape*. It will also seek previous research on perspectives on landscape, and the connection between man, place, and sea. Theories from scientists as Easky Britton and the Kaplans functioned as a key part for both understanding the conflicts, and for being able to analyze them.

Even though the three conflicts are similar in some ways, I have divided them into three separate chapters where they will be analyzed separately at first. The reason for this was me wanting to gain a more holistic understanding of the individual conflict, before finally analyzing the findings I have made as a comparative case study. The methodological choice was made due to wanting to get a broader impression of either variation or similarity from the three conflicts that I chose to study.

The last chapter presents and discusses the findings that were made through analysis of the individual case studies. This chapter connects the case studies, and here I found that one of the more important common denominators is the ocean. For the surfers, the pointbreak is the

place of value where they might seek escapism, recreation and meaning. The hikers describe the place where water meets earth as irreplaceable, and as a place that holds freedom. Changes, prohibitions, and restrictions in these areas are described as intrusive by both hikers and surfers. Some of them also told the local newspaper that they felt a lack of freedom due to limitations laid down by the local authorities.

I wanted an answer to which value the beaches of Jæren hold for the individual that uses them. I concluded that the answer must be individual. People visit these beaches to seek both comfort, escapism, understanding, meaning and outdoor life. Research suggests that surfers can experience the waves of the ocean as healing, and that surfing is deeply rooted in their identity. The frustration and resistance that the surfers of Jæren have shown suggests that the forbidden pointbreaks are a highly valued arena that cannot be replaced. As with those who exercised their outdoor life on the beach of Sola or Hellestø. There was no place that could compare to the landscape of Hellestøstranden and changing the landscape of Solastranden was heartbreaking for many of the hikers. The connection between man and place is individual and deeply rooted within us, where one is able to create a valuable personal relationship with a specific place. It is sacred, and it causes conflict when by using the landscape you hold dear, you might also contribute to its destruction.

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	8
1.1 BAKGRUNN – JÆRSTRENDENE SOM LANDSKAPSVERNOMRÅDE	8
1.2 PROBLEMSTILLING	14
2. TEORETISKE PERSPEKTIVER	16
2.1 INTRODUKSJON	16
2.2 VERDIKONFLIKT	17
2.3 STED	17
2.4 SENSE OF PLACE.....	18
2.5 PRESERVATION OG CONSERVATION	21
2.6 NATUR OG FRILUFTSLIV	23
2.7 LANDSKAP OG LANDSKAPSVERDI	25
2.8 VÅTMARK	28
3. METODE	30
3.1 KOMPARATIV CASESTUDIE	30
3.2 KILDER	30
3.3 OPPGAVENS STRUKTUR SOM METODISK VERKTØY	33
3.4 TIDSAVGRENSNING.....	33
4. JERNMENNENE	34
4.1 INNLEDNING	34
4.2 KILDEMATERIALE	35
4.3 JERNMENNENES MOTSTANDERE.....	36
4.4 JERNMENNENES STØTTESPILLERE	44
4.6 TIDEN ETTER JERNMENNENE.....	47
4.7 ENDRET LANDSKAP, ENDRET STEDSFØLELSE	49
5. BRETTSPORTFORBUD	52
5.1 INNLEDNING	52
5.2. KILDEMATERIALE	54
5.3. STATSFORVALTEREN OG FORBUDET	55
5.4. FORVALTNINGSPLAN OG BESØKSSTRATEGI	58
5.5. FORVALTNINGENS ØNSKE OM VERN	60
5.6. SURFING.....	62
5.7 SURFERNE OM BRETTSPORTFORBUDET	63
5.8. IDENTITET OG MENING I BØLGENE	69
6. BÅNDTVANG	73
6.1 INNLEDNING	73
6.2 KILDEMATERIALE	74
6.3 HUNDEEIERNE	74
6.4 POLITIKERNE I SOLA KOMMUNE OG STATSFORVALTEREN	79
6.5 FRIHETEN VED HAVET.....	82
6. KONKLUSJON OG AVSLUTTENDE DRØFTING	85
KILDER OG LITTERATUR	87

1. Innledning

1.1 Bakgrunn – Jærstrendene som landskapsvernområde

Siden 1977 har Jærstrendene vært et landskapsvernområde som strekker seg fra Tungenes i nord til Oгна i sør i Rogaland fylke. Verneområdet strekker seg syv mil langs Jærkysten og gjennom Randaberg, Sola, Klepp og Hå kommune. Havet ligger til vest for strekningen og landskapsvernområdet består av flere sand- og rullesteinstrander, sanddyneområder, fjellkyst og et rikt fugle- og planteliv. Mesteparten av området er merket som plantefredningsområde, fuglefredningsområde eller landskapsvernområde.

Jærstrendene ble fastsatt som landskapsvernområde med tilhørende plante- og fuglelivsfredninger og geologiske naturminner den 2. september 1977. Forskriften ble fremmet av Miljøverndepartementet og hadde medhold fra flere lover om naturvern.

Verneområdet utgjorde et område på ca. 16,1 km² når vedtaket kom i 1977.¹

12. desember 2003 ble forskriften fra 1977 opphevet til fordel for en revidert verneplan som skulle inkluderte viktige natur- og kulturmarkstyper som i den tidligere forskriften ble utelatt.² En annen begrunnelse for revidert vern av Jærstrendene var manglende vernebestemmelser for aktiviteter i landskapsvernområdet.³ Etter den nye forskriften av 2003 hadde Jæren landskapsvernområde nå et vernet landareal på 18km², og sammen med øyer og sjøareal utgjorde landskapsvernområdet en totalt 193km².⁴

Miljødirektoratet definerer landskapsvernområde som et natur- eller kulturlandskap med stor opplevelsesmessig, økologisk eller kulturell verdi. Vern av denne type områder brukes særlig for å ta vare på kulturlandskap som aktivt er i bruk. En av de sentrale målsettingene ved å opprette landskapsvernområder er å bevare lanskapsopplevelsen eller landskapsbildet. Det finnes også landskapsvernområder hvor man verner plante- og dyreliv.⁵

I perioden 1977 til 2020 har det oppstått flere konflikter i landskapsvernområdet på Jæren. Statsforvalteren i Rogaland⁶ skriver i en rapport fra 2005 at verneverdier, friluftsinnteresse,

¹ Forskrift om Jærstrendene landskapsvernområde 1977

² Opphevelse av Jærstrendene landskapsvernområde 2003

³ Regjeringen 2003

⁴ Forskrift om Jærstrendene landskapsvernområde 2003

⁵ Miljødirektoratet 2019

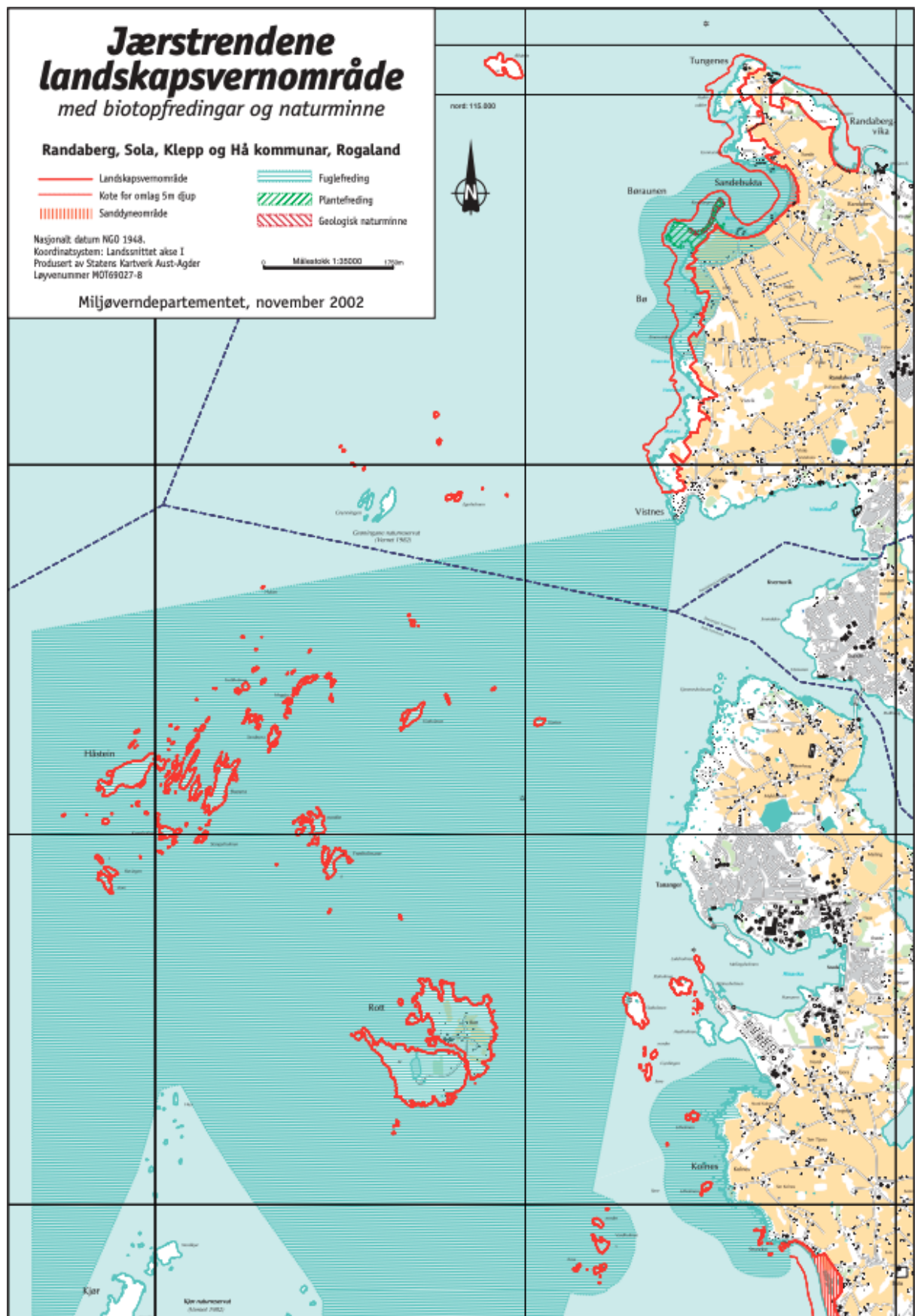
⁶ 1. januar 2021 fikk Fylkesmannen nytt og kjønnsnøytralt navn. Det nye benevnelsen av embetet er «Statsforvalteren i...».

besøkstall og de mange kryssende bruksinteressene har skapt store utfordringer for forvaltningen. Han skriver at dette gjelder for rundt 500 grunneiere, Jæren friluftsråd, kommunene og for Statsforvalteren som forvaltningsstyresmakt for Jæren landskapsvernområde.⁷

Jærstrendene landskapsvernområde dekker store arealer⁸ og oppgaven skal behandle et utvalg av konfliktene. Den skal blant annet utforske konflikten som oppsto mellom bølgesurferne og Statsforvalteren i Rogaland etter det ble lagt ned brettssportforbud i fuglefredningsområdene i 2003. Fuglefredningsområdene er markert med blå striper i Figur 1.1-1.4 som viser et kart over Jærstrendene landskapsvernområde. Oppgaven tar også for seg den lokale konflikten som oppsto da kunstutstillingen «Another Place» ble utstilt på Solastranden i perioden 1998 til 1999. Solastranden er ikke markert med navn på kartet som visualiserer Jærstrendene landskapsvernområdet, men er strandområdet i Solavika som du finner i figur 1.2. Den siste konflikten oppgaven skal behandle handler om båndtvangsbestemmelser på Hellestøstranden, og er en konflikt mellom hundeeiere og politikerne i Sola kommune. Hellestøstranden er lokalisert sør for Solastranden og nord for Bore i figur 1.2.

⁷ Fylkesmannen i Rogaland 2005

⁸ Figur 1.1- 1.4 er et oppdelt kart i målestokk 1:35 000. Kartet er tegnet opp av Miljøverndepartementet og ble offentliggjort i november 2002. Kartet/figurene viser Jærstrendene landskapsvernområde. Miljødepartementet (2002). Hentet fra: <https://www.statsforvalteren.no/siteassets/fm-rogaland/dokument-fmro/miljo/kart/jaerstrendene-1-35000.pdf>

Figur 1.1 Kart over strekningen Tungenes til Kolnes

Figur 1.2 Kart over strekningen Solavika til Orresanden

Figur 1.3 Kart over strekningen Orresanden til Varhaug

Figur 1.4 Kart over strekningen Varhaug til Ognå

1.2 Problemstilling

I denne oppgaven skal jeg undersøke Jærstrendene som konfliktsone i perioden 1977 til 2020. Jeg vil undersøke ulike typer konflikter og ikke minst aktørene som har blitt berørt av vernet av området. Jeg vil også se på hvilken verdi de forskjellige stedene har for aktørene, og hvordan aktørene selv definerer verdien av konfliktområdet, eller stedet.

Sent på 90-tallet skulle kunstverket «Another Place» av Antony Gormley splitte Rogaland. Kunstutstillingen besto av 100 jernmenn som var støpt etter Gormleys egen kropp. Juni 1998 ble jernmennene plassert på den mest besøkte stranden i Rogaland, Solastranden. Dette til mange av innbyggernes store fortvilelse. Lokalbefolkningen engasjerte seg i debatten, og på et tidspunkt ble konflikten så het at fylkets største avis, Stavanger Aftenblad, måtte gå ut til leserne sine og be dem om å ikke sende inn flere leserbrev om kunstutstillingen. En konflikt som engasjerte lang færre var den som oppsto i 2003 mellom surferne og Fylkesmannen i Rogaland.

En revidert verneplan fra 2003 medførte brettssportforbud i fuglefredningssoner på Jæren i perioden 1. oktober til 31. mars. Brettforbud betyr at man ikke kan drive brettssport i fuglefredningsområdene, og det utelukker derfor bølgesurfing ved flere populære lokasjoner. Fuglefredningsområdene utgjør totalt 104 km² sjøareal, og det som surferne beskriver som sine beste lokasjoner for bølgesurfing viste seg å være innenfor dette området. Denne konflikten skulle utvikle seg til å bli både langvarig og betent.

Den tredje konflikten som oppgaven skal utforske handler om båndtvangbestemmelser. Hellestøstranden er et populært turområde for både mennesker og dyr. I 2007 gjorde Sola kommune et unntak fra båndtvangbestemmelsene og lot hundeeiere gå tur med hund uten bånd tre dager i uken. Høsten 2015 vedtok Sola kommune å gå tilbake til de originale båndtvangbestemmelsene. Dette resulterte i rasende hundeeiere og demonstrasjoner. Noen mente dette gikk ut over folkehelsen, og flere nektet å forholde seg til de nye vedtatte bestemmelsene for båndtvang.

Forskning viser at tilgang på natur og hav har sammenheng med menneskets trivsel. Ofte dreier det seg ikke om hvor ofte man benytter seg av landskapet, men det å vite at man har det tilgjengelig. Man vet at strand og friluftsliv er viktig for det Norske folk. Staten har derfor

både tilrettelagt og aktivt gått inn for å sikre det norske folk tilgang til godt friluftsliv. Men hva skjer når myndighetene av ulike årsaker gjør endringer i landskapet, eller ser seg nødt til å legge bånd på eller forby tilgangen til det innbyggerne ser som verdifullt friluftsliv?

Denne oppgaven utforsker et utvalg konflikter i Jærstrendene landskapsvernområde, hvor et individs tilknytning til området og dets verdi, utfordres av andre aktører og deres visjon og ønske om nytte av landskapsområdet. *Gjennom å utforske de utvalgte konfliktene i Jærstrendene landskapsvernområde vil jeg forsøke å svare på hvilken verdi Jærstrendene har for menneskene som anvender dem.*

Med hjelp av følgende spørsmål prøver jeg å svare på problemstillingen:

Hvorfor oppsto konflikten?

Hvilke verdier gis Jærstrendene av de ulike aktørene?

Hvordan defineres og beskrives Jærstrendene av aktørene?

Er konfliktene vedvarende eller avsluttet?

2. Teoretiske perspektiver

2.1 Introduksjon

I denne oppgaven skal jeg undersøke Jærstrendene landskapsvernområde som en konfliktsone i perioden 1977-2022. Masteroppgaven er en miljøhistorisk studie hvor jeg skal studere tre ulike typer konflikter som har oppstått i det vernede området. Felles for de tre konfliktene er deres lokasjon da de alle er tilknyttet havet. Jeg vil se på hvilken verdi Jærstrendene har for menneskene som anvender dem.

Menneskets oppfattelse av sted og hvilken verdi de forskjellige aktørene legger i stedet er en sentral del av oppgaven. Jeg skal diskutere begrepet sted da det finnes flere forskjellige vitenskapelige tilnærminger og forståelser av begrepet. Det er også naturlig å utforske begrepet *sense of place* i forsøket på å forstå menneskets følelsesmessige tilknytting til et *sted*, og deres standhaftighet i en gitt konflikt. I de utvalgte konfliktene blir begrepene *conservation* og *preservation* viktige. Begrepene brukes ofte sammen, men har forskjellige betydninger som må presiseres.

To begreper som kan være vanskelige å definere er *natur* og *landskap*. I dagligtale er det uproblematisk å benytte seg av begrepene, men det finnes flere forskjellige definisjoner av begrepene, i tillegg til at man gjerne ikke er enige i hvilke egenskaper som skal tillegges for eksempel, natur. Et annet begrep jeg skal undersøke er landskapsverdi. Bredo Berentsen skriver at vi vet at strand og friluftsliv er viktig for det norske folk. Han skriver også at den norske staten aktivt har gått inn for å sikre innbyggerne tilgang til slike steder. For oppgaven vil det være nødvendig å se på *landskapsverdi* som begrep for å kunne forstå både aktører og forvalter av verneområdene i konfliktene. En av konfliktene finner sted i områder underlagt Jæren våtmarkssystem. Jeg tar derfor også for meg begrepet og omfanget av *våtmark* i denne delen av oppgaven.

2.2 Verdikonflikt

Begrepet *konflikt* er bredt og har flere definisjoner og underkategorier. Det kan bety krangel, kamp, uenighet eller motsetning. Vi skiller også mellom væpnede og fredelige konflikter, hvor det under her også finnes flere forskjellige typer konflikter. Konfliktene som utforskes i denne oppgaven faller under kategoriene interessekonflikt og verdikonflikt. Sosiolog Willy Martinussen definerer konflikt ved at det finnes spenning, og at spenningen preger forholdet mellom to parter. Han skriver at verdikonflikt handler om partenes verdigrunnlag, og at interessekonflikt oppstår når to parter begge er interessert i et knapt gode. I denne oppgaven vil «goden» være ulike steder i Jærstrendene landskapsvernområde. Martinussen skriver også at i veldig mange tilfeller, så finner vi at konfliktene er en blanding av interesse- og verdikonflikter.⁹ Menneskets verdigrunnlag vil ofte henge sammen med deres interesser, og konfliktene bærer derfor preg av dette. Noe av det som gjør konfliktene interessante er at den ene aktøren, myndighetene, har mer makt enn den andre, og man kan av den grunn si at den ene parten gjerne *har* makt over den andre. Ubalansen er trolig med på å gjøre konfliktene vanskeligere, og det finnes grunn til å tro at noen av aktørene vil ha en følelse av at det finnes et avmaktsforhold mellom dem selv og konfliktens motpart. Dette betyr ikke nødvendigvis at maktforholdet mellom konfliktens aktører har en direkte og forsterkende effekt på den gruppen som er i posisjon til å kunne oppleve en følelse av avmakt. Oppgavens analyse vil gi en indikator på hvorvidt dette er en avgjørende faktor for konfliktens art.

2.3 Sted

I dette delkapittelet skal jeg behandle begrepet *sted*. Stedsbegrepet er komplekst og det benyttes både i den daglige talen og i faglige diskusjoner. I dagligtale er stedsbegrepet uproblematisk. Man snakker gjerne om at man er på et visst sted i livet, og vi kan bruke uttrykk som «hodet mitt var på et helt annet sted». Når begrepet skal brukes i vitenskapelig analyse blir det dog mer komplisert. Dette da det finnes flere forskjellige definisjoner av stedsbegrepet. Tilnærminger til stedsbegrepet varierer fra profesjon til profesjon. En kartograf vil gjerne si at sted er det bestemt geografisk område som kan inntegnes på et kart eller tilegnes koordinater. Geografer og psykologer naturligvis også forskjellige definisjoner av begrepet. Professor og sivilarkitekt Christian Norberg-Schulz mente at et sted var et konkret område på jorden, preget av en bestemt topografi, vegetasjon og et bestemt klima. I kontrast

⁹ Martinussen 1986

til det arkitekter og kartografer gjerne legger i begrepet *sted*, så finnes det definisjoner som i større grad vektlegger det subjektive og at det må sees i betydning for den enkelte.¹⁰ I *The Dictionary of Human Geography* defineres *place* slik:

In a generic sense, a place is a geographical locale of any size or configuration, comparable to equally generic meanings of area, region or location. In human geography and the humanities more generally, however, place is often attributed with greater significance (cf. landscape). It is sometimes defined as a human-wrought transformation of a part of the Earth's surface or of preexisting, undifferentiated space. It is usually distinguished by the cultural or subjective meanings through which it is constructed and differentiated, and is understood by most human geographers to be in an incessant state of 'becoming' (Pred, 1984).¹¹

Det er definisjonene som vektlegger det subjektive ved stedsbegrepet som er interessante for oppgaven. Konfliktene som har oppstått i årene etter at Jærstrendene ble vedtatt som et landskapsvernområde handler om bruk av sted, og konfliktenes aktører har alle sin subjektive opplevelse, beskrivelse og definisjon av stedet, og de har også tillagt stedet en verdi. Dette gir grobunn for interesse- og verdikonflikt og vil bli diskutert senere i oppgaven. Stedsbegrepets kompleksitet leder oss til det nærbeslektede begrepet *sense of place*.

2.4 Sense of place

Frem til 1970-tallet ble ikke begrepet *sted* sett på som noe som trengte presisering, hverken faglig eller teoretisk. Det ble stort sett betraktet som noe som omhandlet et geografisk område, en region eller det man kunne tillegge koordinater. Geografen Edward Relph ga et bidrag til den faglige uenigheten rundt stedsbegrepet i 1976 med boken *Place and Placelessness*. Relph beskriver den sterkeste opplevelsen av *sense of place* som en dyp og ubevisst tilknytning til et sted som de fleste kjenner på når de er hjemme i sin egen by eller region. Relph skriver også at det å eksistere i en verden som er omringet av betydningsfulle steder, hvor stedsfølelsen domineres av mening og følelser i seg selv er en stor del av det å være menneske.¹² Den vanligste definisjonen jeg har funnet rundt begrepet *sense of place* omhandler den følelsesmessige tilknytningen mennesker har til et sted. Det dreier seg gjerne om grupper, men også den individuelle, personlige relasjonen man gjerne har til et gitt sted.

¹⁰ Berg & Dale 2004

¹¹ Gregory et al. 2000: 539

¹² Relph 1976

The Dictionary of Human Geography definerer *sense of place* slik:

*This term is usually taken to refer to the attitudes and feelings that individuals and groups hold vis-a`-vis the geographical areas in which they live. It further commonly suggests intimate, personal and emotional relationships between self and place.*¹³

Elleve år etter Relph sitt bidrag til forståelsen av stedsbegrep slo Agnew fast at det i den geografiske litteraturen fantes tre hovedforståelser av stedsbegrepet. *Lokalisering, sense of place* og *locale*. De tre forståelsene kan oppleves som konkurrerende da det har vært uenighet i definisjonsspørsmålet. Agnew skriver at de tre forståelsene må sees som komplementære komponenter.¹⁴

Sense of place handler eksplisitt om forholdet mellom menneske og sted og ble altså utviklet på 1970-tallet av humanistiske geografer. Ønsket var i stor grad å rette fokuset mot det subjektive menneskelige aspektet. Å se et sted med forståelsen *sense of place* betyr at er menneskets opplevelse av det aktuelle stedet som må studeres. På denne måten vil man kunne forstå hvordan mennesker handler sett ut fra sted. Selv med *sense of place* som hovedforståelse for stedsbegrepet vil tilhengerne av denne forståelsen være åpne for at fysiske rammer og et lokasjonsaspekt er av betydning. Den subjektive opplevelsen av sted er allikevel den som vektlegges mest.¹⁵

Forholdet mellom menneske, sted og hav

Det amerikanske ekteparet Kaplan ga i 1989 ut et boken *The Experience of Nature: A Psychological Perspective*. Ekteparets vitenskapelige forsøk viser tydelige tegn på at tilgang på natur øker menneskets livskvalitet og trivsel.¹⁶ I starten av boken trekkes vannets pris frem. Det kan være havet, en innsjø, en bekk eller en dam. Vannet er et attraktivt og høyt priset element. Ved kjøp eller leie av bolig med elv eller hav i nrområdet vil dette nesten garantert være nevnt i en eventuell annonse, og prisen vil være høyere enn den hadde vært uten dette i nrområdet. Kaplan og Kaplan konkluderte med at mennesker opplevde naturelementer som et viktig tilskudd til et sted, og også tilgangen til disse elementene var svært viktige.¹⁷

Det ble gjort grundige forsøk av ekteparet, og dette av menneskers forhold til sted som lå i nrområdet, men som ikke var steder som ble besøkt og utnyttet veldig ofte. Det var allikevel

¹³ Gregory et al. 2000: 676

¹⁴ Agnew 1987

¹⁵ Berg og Dale 2004

¹⁶ Kaplan & Kaplan 1989

¹⁷ Kaplan & Kaplan 1989

steder som var nært nok til at det ikke var nødvendig med større planlegging for å dra til det aktuelle området. Det kommer frem i forskningen at mye dreier seg om det å bare vite at landskapet var der, og at det kunne dras nytte av når som helst.

Utfordringer knyttet til det å kunne dra utnytte av landskapet er selve knuten i to av oppgavens tre utvalgte konflikter. En av konfliktene omhandler et forbud som gjør det ulovlig å benytte seg av det aktørene opplever som et verdifullt sted. En annen konflikt handler om en kommunal vedtatt begrensning som betydde at aktørene ikke kunne bruke landskapet på samme måte som tidligere, og den tredje konflikten om en midlertidig endring i landskapet. Felles for de tre konfliktene er havet. De er enten i eller ved havet, og jeg vil derfor også trekke inn menneskets forhold til havet.

Dr. Easkey Britton er en irsk marine- og sosialforsker og surfer. Hun har gitt flere bidrag for å forstå forholdet mellom mennesker og natur, med særlig vekt på havet. I 2021 ga Britton ut boken *Saltwater in the Blood*. Her skriver hun at bidraget i bunn og grunn handler om «connection». En direkte oversettelse til norsk vil gi ordet «forbindelse», og det beskriver kanskje tematikken godt nok. Videre skriver Britton at menneskeheten har mistet forbindelsen til den naturlige ikke-menneskelige verden. Hun beskriver havet som et blått hjerte som kobler verden sammen, og som verden også er avhengig av for overlevelse, utvikling og velvære. Britton viser til forskning som sier at menneskets hjernefrekvens blir påvirket kun av å se på havet, og at dette kan resultere i en dyp avslapningstilstand. Forskeren skriver at mennesket alltid har vært tiltrukket av havet, av diverse grunner. I dagens samfunn ser man en økning i besøk til havet grunnet fritidsaktiviteter, rekreasjon, fysisk aktivitet, eskapisme og lek.¹⁸ Det er også grunn til å tro at flere av disse grunnene har en sammenheng hvor man gjerne oppnår både eskapisme og fysisk aktivitet, eller at fritidsaktiviteten man utøver fungerer som en virkelighetsflukt.

Easky Britton beskriver sin relasjon til havet som et privilegium hun har arvet gjennom surfing, men også gjennom noe hun kaller blå arv. Hun viser igjen også til studier hvor man har kunnet se positiv helsefremmende effekt hos mennesker gjennom å være i nærheten av vann, og da særlig havet. Studien viste også at fysisk tilstedeværelse i havet ville kunne forbedre selvbevissthet, helse og relasjon til seg selv og andre. Marinebiolog Wallace J.

¹⁸ Britton 2021: 162

Nichols kaller forbindelsen mellom menneske og vann for *Blue Mind*. Blue Mind handler om havets påvirkning på menneskets identitet og dets følelse av å være og tilhøre. Teorien er blant annet basert på kroppens innhold av saltvann, celler, DNA, og at evolusjon og liv startet i havet.¹⁹ Forskning på *Blue Health* viser at havet har en helbredende egenskap, og evidensbasert terapeutisk og gjenopprettende effekt for flere grupper mennesker. Dette ved at man enten er i, på eller nær havet.²⁰ Britton uttrykker frustrasjon knyttet til det nåværende samfunnets manglende «connection» til havet og naturen. Hun støttes av Barry Lee, en av gründerne bak *Nature in Mind*, som jobber med helsefremming gjennom mindfulness²¹ og interaksjon med naturen. Her argumenteres det for at global oppvarming er et symptom på et samfunn med manglende følelsesmessig tilknytning til naturverdenen. Britton beskriver miljøkrisen som et symptom på et samfunn i krise.²²

Det er tydelig at havet som sted er verdifullt for flere. Det tillegges også helbredende egenskaper, og har en annen funksjon og muligens en viktig rolle i noen menneskers liv enn kun som et sted på et kart. Som tidligere nevnt, så er sense of place subjektivt. Det vil være interessant å ta med perspektivet til Dr. Britton videre i oppgaven når jeg skal behandle konfliktene og gjøre et forsøk på å forstå hvilken verdi de aktuelle stedene har for konfliktens aktører. Kan havet muligens være noe mer enn et sted?

2.5 Preservation og conservation

Retningslinjer for vern av land og vann har vært sentrale temaer i miljøhistorie. *Preservation* og *conservation* er to viktige begrep i diskusjon om klima og miljø. I min søken etter kunnskap har jeg søkt opp nettopp disse ordene, men jeg vil videre i oppgaven bruke de norske oversettelsene *preservering* og *konservering*, men legge den eksakt samme betydningen i ordene som man vill gitt *preservation* og *conservation*. *Preservation* oversettes til *preservering*, og *conservation* oversettes til *konservering*.

Preservering og konservering er begge en del av en ivaretagelsesprosess. Jeg vil i denne oppgaven mene ivaretagelse av natur og miljø når jeg bruker begrepene. Selv om både

¹⁹ Britton 2021: 184

²⁰ Britton 2021: 191

²¹ Mindfulness kan oversettes til oppmerksomt nærvær og oppmerksomhetstrening

²² Britton 2021: 193

preservering og konservering dreier seg om ivaretagelse, er deres fremgangsmåte og betydning allikevel forskjellige.

Konservering handler om å beholde eller bevare noe. Det kan også bety at man utnytter ressurser på en måte som er forsvarlig i henhold til miljøet. Begrepet (i moderne form) ble etablert som en tankesamling og sosial handling på slutten av 1800-tallet. I miljøsammenheng handler konservering om natur og naturressurser som man ønsker å bruke på en bærekraftig måte. Dette både for sin egen del, men også til fordel for kommende generasjoner. Begrepet brukes også i diskusjon om vern av arter og deres habitat. Allerede fra slutten av 1800-tallet fantes det to viktige, men stridende aspekter ved begrepet konservering (sett i miljøsammenheng). Det ene handler om konsumering av arter, hyppighet og tilgjengelighet knyttet til dette. Det andre handler i større grad om å sikre artenes overlevelse. Det finnes fortsatt strid mellom disse to partene den dag i dag.²³

Når begrepet *preservere* brukes i sammenheng med natur og miljø handler det i større grad om å beskytte naturen mot menneskelig bruk og påvirkning. Selv om begrepene *preservering* og *konservering* ofte brukes sammen, og at de noen ganger kun skiller med en skråstrek, handler begrepet *preservering* mer om ikke-bruk. Ved å preservere en naturressurs, vil man da unngå konsumering eller bruk av ressursen. Noen mener at dette er den mest bærekraftige tilnærmingen man kan ha, og at naturen bør preserveres ved at man unngår menneskelig interaksjon.²⁴

Sarah Hamilton fanger kompleksiteten som er tilknyttet miljøspørsmål i den prisvinnende boken *Cultivating Nature*. Hamilton ser på konflikter i et landskapsvernområde i Spania, og skriver blant annet om vanskeligheter rundt det å kombinere bevaring av miljø, bruke naturressurser på en bærekraftig måte og samtidig kunne tilrettelegge for bruk av naturen for offentligheten. Hamilton skriver at det finnes hundrevis av steder i verden hvor det å konservere miljøet truer samfunn som lenge har livnæret seg ved å beskytte eller utvinne ressurser fra det som i etterkant har blitt etablert som et verneområde. I de mest ekstreme tilfellene hvor man har ønsket å konservere festninger, har urfolk blitt tvangsutkastet fra deres tradisjonelle landområder for å skape et landskap som er fritt fra mennesker.²⁵

²³ Gregory et. al. 2000: 107

²⁴ Farley & Smith 2014

²⁵ Hamilton 2018

Tilbake i det 19. århundre og preserveringsbevegelsene var aktivistene målrettet og hadde fokus på landskap som var synlige eller som var av kulturell betydning. Dette kunne være alt fra slott og festninger til slagmark, hager eller gårder. Hamilton skiller mellom amerikansk og europeisk naturvern. Hun skriver at europeiske naturvernregimer ofte er forent gjennom det franske konseptet *patrimoine* hvor både de kulturelle og naturlige elementene i landskapet er avgjørende for dets estetiske, moralske og nasjonale verdi.²⁶ For å forstå hvorfor Jærstrendene ble vedtatt som landskapsvernområde i 1977 og hvorfor det har oppstått konflikter tilknyttet verneområdet, må vi først se vedtaket i et større perspektiv. Jeg vil derfor spole noen år tilbake.

På 1960-tallet økte miljøbevisstheten i verden. Europarådet satt sammen en spesialkomité for landskapspleie og naturvern i 1961. Spesialkomiteen gikk inn for at året 1970 skulle være et europeisk naturvernår, noe som ble godt mottatt hos medlemslandene, dette inkludert Norge. To år etter naturvernåret ble Miljøverndepartementet²⁷ opprettet med en hovedoppgave om å jobbe for en bærekraftig utnyttelse av ressurser, samtidig som den økonomiske veksten skulle sikres. Det var også et fokus å skulle sikre vern om naturressurser til fordel for menneskelig trivsel og helse.²⁸ Det er på denne tiden det ble vedtatt en internasjonal avtale som skulle sikre både konservering og preservering av våtmark. Avtalen kalles *Ramsarkonvensjonen* eller *våtmarkskonvensjonen*. Ramsarkonvensjonen er helt sentral i konflikten om brettsporforbudet, og jeg vil derfor komme tilbake til denne i kapittel 2.7.

2.6 Natur og friluftsliv

Dersom man skal gi en helt grunnleggende definisjon på begrepet *natur*, så vil trolig de fleste være enige i at naturen er den virkeligheten som ikke er skapt av mennesker, men den som kom til ved organisk utvikling. Arne Stryken tar utgangspunkt i begrepet *natur* som en sosial konstruksjon, og at menneskets oppfattelse av naturen er avhengig av individets egen tolkning. Stryken trekker også inn kultur og trosform som to viktige faktorer og utdyper at man gjerne tillegger naturen dens mening på bakgrunn av framturen og ytring. Med framturen og ytring menes for eksempel den konkrete naturtype (framturen) og værforhold (ytring). Naturen har blitt oppfattet som et eget vesen helt siden den greske antikken, og man

²⁶ *ibid*

²⁷ Miljøverndepartementet skiftet navn til Klima- og miljødepartementet i 2014.

²⁸ Berentsen 1994

trodde gjerne at den hadde en egen sjel. Den ble derfor behandlet med aktelse og beundring. Dersom man ser naturen som en sosial konstruksjon, som igjen betyr historisk og sosialt betinget, så betyr dette også at oppfatningen av naturen er menneskelig bestemt.²⁹ Den individuelle tolkningen og oppfattelsen av naturen betyr naturligvis også at det finnes grobunn for konflikt, og store sprik mellom mennesker og deres relasjon til naturen. Begrepet natur er stort og omfattende, men det som er viktig for oppgaven er å holde i tanken om individet og dets subjektive oppfatning av hva naturen egentlig er.

Helse, rikdom og glede rommes i det ene ordet: Friluftsliv

Mikkjel Fønhus (1894-1973)

Klima- og miljøverndepartementet har siden 1987 gitt følgende definisjon av *friluftsliv*: «Opphold med fysisk aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandring og naturopplevelse».³⁰ Friluftsliv er dypt forankret i norsk nasjonalidentitet. For mange er friluftsliv også en viktig del av deres personlige identitet. Forskning viser at friluftsliv har en helsefremmende effekt og at det også bidrar positivt inn mot menneskets livskvalitet. Den unike kombinasjonen med naturopplevelser og fysisk aktivitet kan gi både sanselige og gode fysiske opplevelser. Tilrettelegging for godt friluftsliv er en av den norske regjeringens folkehelsepolitikk. Regjeringen påpeker at dersom flere hadde utøvd jevnlig friluftsliv, så ville dette bedret norsk folkehelse. I en melding til Stortinget presiseres det at årsaken til den positive helseeffekten ligger i samhandlingen mellom fysisk aktivitet og naturopplevelse. Friluftsliv beskrives også som kilde til både personlig utvikling, velvære og miljøengasjement. I meldingen fra Klima- og miljøverndepartementet står det at friluftslivet på kysten er blant friluftsområdene som er svært viktige for mange, og at regjeringen derfor ønsket å legge til rette for godt friluftsliv her. Det trekkes frem at stedene også er sentralt for identitet, forankring og norsk friluftslivshistorie.³¹

Det er i samspillet mellom fysisk aktivitet og naturopplevelse at friluftsliv har en unik helsefremmende effekt. Forskning viser at menneskene som bor i urbane områder, men som har grøntarealer i nærheten har mindre tilfeller av depresjon og angst. De blir også lykkeligere. En studie fra Danmark viste at mennesker som har grøntområder innen 300

²⁹ Stryken 2000: 28

³⁰ Klima- og miljøverndepartementet (Meld. St. 18). 2016: 10

³¹ *ibid*

meters rekkevidde også har bedre helse enn dem som har grøntområder på lengre avstand. Noen av grunnene til dette var at den første gruppen var mer aktive, opplevde mindre stress, og at de hadde færre psykiske lidelser.³² De tre konfliktene er på hver sin måte relevhant for en av aktørene sitt friluftsliv. Surfing er en moderne friluftslivsaktivitet, og i konflikten om brettportforbudet opplevde surferne å bli fratatt verdifulle steder hvor de utøvde sitt friluftsliv. Hundeeierne på Hellestø ble aldri nektet å bruke stranden, men de opplevde båndtvangsbestemmelsene som en begrensning, og ga uttrykk for at de nå ikke fikk samme opplevelse og kvalitet i sine turer som før. I konflikten knyttet til jernmennene på Solastranden var det aldri snakk om å forby eller direkte begrense bruk av stranden. Det var derimot endring i et kjent og verdifullt landskap som var noe av konfliktens kjerne. Dette bringer oss videre til neste delkapittel, hvor jeg vil utforske begrepet *landskap*.

2.7 Landskap og landskapsverdi

Mange sitter trolig i dag med en følelse av at verdenen vi lever i, som gjør store teknologiske framskritt, sørger for at vi har fått bedre og enklere leveforhold. Bilene kan lukeparkere for deg, støvsugerne og gressklipperne går av seg selv, og kunstig intelligens har kommet lengre enn noen gang før. Allikevel finner man også dem som opplever en uro over at noe er i ferd med å gå tapt. Utviklingen har hatt en rekordfart, og det er ikke utenkelig at det finnes dem som lengter til en enklere og mer minimalistisk tid hvor man i større grad var i kontakt med sine omgivelser fremfor skjjermer. Christensen skriver at det eldre førmoderne landskapssynet har levd parallelt med moderniseringsprosessen, og at det også er høyst relevant i dag.³³

På lik linje med begrepet *natur*, så er også *landskap* et bredt begrep med flere definisjoner. Noen ser landskap som noe mindre personlig enn *sted*, andre bruker landskap som en samlebetegnelse for flere steder som er samlet, og noen definerer landskap som et større område med et enhetlig og visuelt preg. Direktoratet for naturforvaltning³⁴ definerer landskap som «et område slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkning fra og samspill mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer».³⁵ Arne Lie Christensen skriver at det finnes to ulike definisjoner av begrepet landskap. Den eldste definisjonen har sin opprinnelse fra førkristen tid hvor begrepet vanligvis ble knyttet til dem som livnæret seg av

³² Klima- og miljøverndepartementet (Meld. St. 18). 2016: 16

³³ Christensen 2002: 194

³⁴ Direktoratet for naturforvaltning ble slått sammen med Klif og kalles nå Miljødirektoratet.

³⁵ Direktoratet for naturforvaltning 2012: 4

området. Den nyere tradisjonen for landskapsbegrepet gjorde seg gjeldende i Norge på midten av 1800-tallet. Her vektlegges det visuelle helhetsinntrykket. Felles for de to forståelsene av landskap, er de helhetlige perspektivene på forholdet mellom mennesket og dets omgivelser, og forholdet mellom natur og kultur.³⁶

En forbipasserende bilist vil gjerne observere landskapet hen kjører forbi, men bilisten vil ikke kunne sette seg inn i, eller se landskapet fra perspektivet til lokalbefolkningen som har knyttet seg til det aktuelle stedet gjennom flere generasjoner. *Stedet*, eller *landskapet*, vil ha langt mer til seg enn kun det visuelle. Det kan dreie seg om menneskene som bor der, eller mennesker som bor i nærheten. Det kan dreie seg om de minnene man selv har, eller hendelser som man vet har funnet sted. Nærhet og distanse skiller det Christensen kaller for *innenfra-* og *utenfraperspektiv*. Han vektlegger at mye handler om hvordan man betrakter landskapet, og hvem som betrakter det. Den som bor i, og livnærer seg av landskapet vil trolig ha et mye nærere forhold til det enn dem som er forbipasserende og ser det fra et *utenfraperspektiv*. Et utenfraperspektiv trenger ikke å være synonymt med at man ser landskapet gjennom en overfladisk linse. Det kan like gjerne bety at man ser det fra et annet, og kanskje større perspektiv enn det man tillater seg når man ser det *innenfra*. Christensen påpeker også at det finnes et kulturelt filter som man ser landskapet gjennom. Observatørens ærend og bakgrunn vil legge grunnlaget for det kulturelle filteret, og de forskjellige aktørene vil tolke landskapet på sin egen måte. De vil trolig også gjøre individuelle observasjoner og gjerne bevege seg ulikt i landskapet.³⁷

Peter Christen Asbjørnsen innleder *Kvernsagn* med følgende:

*Når verden går mig imot, og det lar den sjelden være når den har noen leilighet, har jeg alltid funnet mig vel ved å ta en friluftsvandring som demper for min smule bekymring og uro.*³⁸

Friluftsliv har lenge vært viktig for det norske folk. Bredo Berentsen skriver at dette kan spores tilbake til begynnelsen av 1800-tallet, og at friluftsliv har vært en forutsetning for hvor opptatt folket er av naturvern og naturverdier. I flere år har norske myndigheter støttet oppkjøp av kystarealer. Bakgrunnen har vært å sikre strandsoner for befolkningen.³⁹

³⁶ Christensen 2002: 195

³⁷ Christensen 2002: 215

³⁸ Asbjørnsen 1928: 93

³⁹ Berentsen 1994: 234

Jærstrendene landskapsvernområde har på lik linje med andre landskapsvernområder en mildere form for fredning med hjemmel i Naturvernloven. Hjemmelen i naturvernloven var en nyvinning fra 1970 med formål om å bevare egenartet eller vakkert natur- eller kulturlandskap. Å bevare landskapsbildet er også en viktig del av formålet med å etablere landskapsvernområder.⁴⁰ Fylkesmannen i Rogaland skriver i en ny rapport fra 2019 at Jærstrendene er et område med stor verdi for lokal og regional befolkning, og at strendene har anslagsvis minst en million besøk i året.⁴¹ Begrepet *verdi* handler om hva som er viktig, eller hva som betyr noe for oss. Landskap og natur tillegges verdi av menneskene som har et forhold til, eller som bruker områdene. Stryken skriver at alle verdier er sosiale verdier, og at det er i sosial sammenheng at verdiene får betydning for menneskene som hevder dem. Dette uavhengig av om verdiene i utgangspunktet kalles for økonomiske, kulturelle, økologiske eller religiøse verdier.⁴² Når vi med sikkerhet vet at strand og friluftsliv er viktig for det norske folk, og at den norske stat har tilrettelagt og aktivt gått inn for å sikre tilgang til disse stedene for innbyggerne, hva skjer når man da gjør inngripende endringer i et eksisterende landskap, vedtar forbud eller legger føringer for bruk?

Stryken beskriver det moderne industrielle samfunnet i Norge som et forvaltningsregime. Dette blant annet da bestemmelser for utnyttelse av natur og den moderne naturforvaltningen er bestemt på bakgrunn av naturvitenskapelig kunnskap. Han skriver at naturvitenskap er generaliserende og kvantitativ da den teller og måler. Som en motpol til naturvitenskap beskriver Stryken at erfaringsbasert kunnskap er mer konkret, og at den har sitt grunnlag i forståelse og innsikt. Erfaringsbasert kunnskap er derfor spesiell, og ikke generell. Dette åpner for innsikt i lokale forhold til natur og landskap. Stryken forteller at det har oppstått konflikter mellom nasjonale og lokale interesser og viser særlig til konflikter i fiskenæringen og i landbruket. Der hvor det har oppstått denne type konflikt finner Stryken at det er naturvitenskapelig kunnskap som har fungert som den gjeldende form for kunnskap. Han skriver at humanistisk og samfunnsvitenskapelig kunnskap skal ha blitt regnet som irrelevant. Det gjaldt også den erfaringsbaserte kunnskapen faller ifølge sosiologen. Det norske folk sitt forhold til landskap og natur har forandret seg etter industrialiseringen, og har gått fra å være en viktig ressurs for overlevelse, til å få en mer romantisk tone. Naturen beskrives gjerne som moder jord, og som befriende, beroligende og omsorgsfull. Stryken skriver at den åndelige,

⁴⁰ Berentsen 1994: 229

⁴¹ Fylkesmannen i Rogaland 2020

⁴² Stryken 2000: 160

opplevelsesmessige og kulturelle tilknyttingen til naturen har blitt utelatt og glemt i nytteorienteringen. I motsetning til den norske forvaltningspraksisen, så tok Moderne Amerikansk forvaltningsteori utgangspunkt i helhetsperspektivet ved naturen. Her ble også kulturelle, psykologiske og sosiale aspekter sett på som viktige.⁴³

2.8 Våtmark

Et sentralt begrep for særlig en av casestudiene i denne oppgaven, er *våtmark*. Våtmark er områder med grunne sjøområder, myr og vann.⁴⁴ Du finner våtmark der hvor land møter vann, men vann helt ned til seks meters dybde regnes også som våtmark. I våtmarksområder finner man gjerne stor biologisk produksjon, og sjeldne arter.⁴⁵ Det ble lenge arbeidet internasjonalt med en konvensjon om vern av våtmark. En miljøkonferanse i Ramsar i 1971 skulle sette fart på internasjonale føringer for vern av våtmark og vannfugl. 23 stater og 8 internasjonale organisasjoner deltok på konferansen, og det ble lagt frem et utkast med internasjonale prinsipper for forvaltning av klodens våtmark ut ifra økologiske og langsiktige målsettinger. Noe av det som sto sentralt i dette utkastet var hensyn til bestander av forskjellige fuglearter, og blant dem de fugleartene som er avhengige av strandområder til hekkeplasser eller rasteplasser. Land som skrev under på konvensjonen pliktet å opprette reservater, fremme etableringen av reservater, og å bruke våtmarkene på en fornuftig måte. Norge skrev under på Ramsarkonvensjonen i 1974 og har dermed forpliktet seg til å følge de internasjonale prinsippene for forvaltning av våtmark. Konvensjonens fulle navn var *Ramsar-konvensjonen om våtmarker og vannfugl*, men det offisielle norske navnet er i dag *Våtmarkskonvensjonen*.⁴⁶ Innledningsvis i konvensjonen står det blant annet at:

De kontraherende parter som erkjenner det gjensidige avhengighetsforhold mellom mennesket og dets miljø
- tar i betraktning de grunnleggende økologiske funksjoner som våtmarksområdene har som naturlige regulatorer av vanntilførsel og som livsgrunnlag for en særegen flora og fauna, særlig for vannfugler
- erkjenner at vannfuglene under sine sesongvise vandringer kan krysse grenser og av den grunn bør betraktes som en internasjonal ressurs⁴⁷

⁴³ Stryken 2000: 161-163

⁴⁴ Fylkesmannen i Rogaland & Jæren Våtmarkssenter 2015

⁴⁵ Besøkssenter våtmark Jæren (u.å.)

⁴⁶ Berentsen 1994

⁴⁷ Berentsen 1994, s. 192?

Paragraf 37 i naturmangfoldloven gir rom for å frede våtmark i Norge. Dersom området er urørt eller har tilnærmet urørt natur kan det fredes som naturreservat. Dette gjelder også områder som har en særskilt betydning for biologisk mangfold eller, inneholder sårbar natur, eller områder som skiller seg ut ved sin egenart.⁴⁸ Miljøverndepartementet startet arbeidet med en omfattende våtmarkskampanje i 1976. Miljøvernminister på denne tiden, Gro Harlem Brundtland hold et foredrag på kampanjens åpningsdag hvor hun presiserte at vern av våtmark måtte ses i internasjonal sammenheng. Det ble besluttet av Europarådet at kampanjen var av slik viktighetsgrad at arbeidet skulle fortsettes i året etterpå også.⁴⁹ I 1977 ble Jærstrendene fastsatt som landskapsvernområde med tilhørende plante- og fuglelivsfredninger og geologiske naturminner.

Jæren våtmarkssystem er en samlebetegnelse for 23 innsjøer, myrer og gruntvannsområder med Ramsar-status på Jæren.⁵⁰ Områdene under Jæren våtmarkssystem har hatt status som Ramsar-område siden 1985.⁵¹ Ramsar-områdene på Jæren omfatter ni gruntvannsområder og skjærgårder, ni innsjøer og tre myrer. Våtmarkene er vesentlige for sjøfugl på vei til, eller på vei tilbake fra overvintring. Dette da fuglene finner både mat og hvile i disse områdene. Byvekst og effektivisering av jordbruk har bidratt til at våtmarkene på Jæren nå er utryddingstruet. Forsvinnende og ødelagt våtmark betyr at også planter og dyr som lever i disse områdene vil forsvinne.⁵² For å verne om våtmarkene og handle i henhold til Ramsarkonvensjonen, har lokale myndigheter på Jæren blant annet utarbeidet besøksstrategier og lagt ned diverse forbud i Jærstrendene landskapsvernområde. For å preservere de mest sårbare våtmarksområdene, ble det i 2003 vedtatt et brettssportforbud. Dette skulle vise seg å være et tiltak som fikk tøff motstand, og det ble starten på en lang og komplisert konflikt mellom Statsforvalteren i Rogaland og brettssportmiljøet.

⁴⁸ Naturmangfoldloven 2009: §37

⁴⁹ Berentsen 1994

⁵⁰ Besøkssenter våtmark Jæren (u.å.)

⁵¹ Toldnæs 2001

⁵² Fylkesmannen i Rogaland & Jæren Våtmarkssenter 2015

3. Metode

En metode er en systematisk fremgangsmåte man bruker for å innhente og forvalte informasjon. Denne oppgaven er en komparativ case-studie og har en kvalitativ tilnærming gjennom tekstanalyse. I metodedelen av oppgaven vil jeg forklare de metodiske valgene jeg har gjort, gjøre rede for kildevalg, og belyse hvordan jeg tenker å bruke kildene i selve analysen. Jeg vil se på kildenes fordeler og svakheter, og begrunne oppgavens struktur.

3.1 Komparativ casestudie

En *casestudie* defineres gjerne som en detaljert undersøkelse av ett enkelt eksempel under et større fenomen, eller en større sammenheng. Én casestudie kan ikke gi et godt og pålitelig informasjonsgrunnlag for den store sammenhengen, men den kan derimot bidra til hypoteser som senere kan testes systematisk sammen med et større antall tilfeller, eller *cases*. Ved å analysere flere casestudier kan man få et bredere inntrykk av variasjon eller likhet om fenomenet som studeres.⁵³ Dette kalles også komparativ casestudie. I denne oppgaven vil de tre ulike konfliktene studeres separat som hver sin *case*, men på samme måte og i samme mønster. En av årsakene til at man gjerne velger casestudie som metode er for å få en mer helhetlig forståelse for det som undersøkes. I denne oppgaven vil jeg søke denne forståelsen for hver av de tre konfliktene. Det vil bli gjort et forsøk på å trekke en parallell i oppgavens avsluttende del for å svare på problemstillingen.

3.2 Kilder

Oppgaven skal utforske tre utvalgte konflikter i Jærstrendene landskapsvernområde. Jeg ønsker å forstå hvilken verdi det aktuelle konfliktområdet har for aktørene som anvender det, og har valgt å gjøre en kvalitativ undersøkelse hvor jeg skal analysere et utvalg kilder hvor aktørene ytrer seg. Intervju kunne også vært aktuelt for denne oppgaven, men det er mange år siden konfliktene fant sted. Dette særlig konflikten om jernmennene på Solastranden. Intervju kunne blitt brukt som metode, men jeg har valgt å analysere tekstene som aktørene har skrevet, eller tekster hvor de ytrer seg til avis. Årsaken til dette er at det jeg i forarbeidet fikk inntrykk av at en del av leserbrevene var skrevet i affekt, og at de kunne gi et godt innblikk i aktørenes frustrasjon på det tidspunktet det ble skrevet.

⁵³ Abercrombie et al. 1984: 46-47

Intervju som metode hadde dog gitt mulighet for å kunne stille konkrete spørsmål til aktørene, som helt klart ville vært av verdi. Allikevel vil intervjuobjektene minne av konflikten muligens være annerledes den dag i dag, og aktøren kan også ha gjort seg opp andre tanker etter 20 år. Det er aktørenes holdninger, opplevelser og frustrasjon i den pågående konflikten som er av interesse for oppgaven, og jeg håper at tekstanalyse vil kunne gi et godt grunnlag for dette. En bred samling av leserbrev, debattinnlegg og avisartikler med intervju vil være hovedgrunnlaget for analysen, og for å kunne si noe om aktørenes standpunkt, og ikke minst en begrunnelse for standpunktet.

Kilder og hendelser er materialer som gir rom for forskjellige tolkninger. Det må også tas i betraktning at det er jeg som velger ut kilder og artikler. De er også jeg som velger hvilke data som utelates. Jeg ønsker å legge et godt grunnlag for begge av konfliktens aktører, og det som ikke vil komme godt frem i oppgaven er de som var nøytrale eller mindre engasjert i konflikten. Det må også tas høyde for at det sannsynligvis finnes flere aktører i konflikten enn de som omtales i oppgaven. Særinteressene for bruk av Jærstrendene landskapsvernområde er mange, og oppgaven tar for seg noen av de konfliktene hvor aktørene har vist mest motstand, eller vært det jeg vurderer som svært deltakende.

Jeg har i hovedsak valgt å bruke artikler og leserbrev som analysemateriale. Dokumenter fra lokalmyndighetene har også blitt brukt for å forstå grunnlag for diverse vedtak, og for å gjøre rede for konflikten i seg selv. Enhver arkivert og tilgjengelig kilde hvor en av konfliktens aktører har ytret seg har vært av interesse for oppgaven.

3.2.1 Lokale aviser og tekster

Med tekst som analyseobjekt er jeg interessert i å utforske den meningsfulle ytringen som synliggjøres i kommunikasjonen. Jeg vil analysere teksten som helhet, og se på både konkrete ordvalg, men også den helheten som teksten utgjør. Ved å samle flere av tekstene vil jeg også se på hvilke tendenser den helhetlige gruppen har, og særlig da hvilke verdier som legges i det aktuelle stedet som er kjernen for konflikten. Ved å analysere tekster fra magasiner og aviser åpner man for å samle inn mye informasjon som igjen kan settes i sammenheng. Det tillater også en større overordnet tolkning av den aktuelle aktørens opplevelse av konflikten.

I Norge har vi hatt tradisjon for avislesing, og etter arbeidet med denne oppgaven har jeg også forstått at lokalavisene har vært en viktig arena for lokalbefolkningens ytring. Jeg vil nesten

gå til det stadiet å kalle avisenes spalter for leserbrev for fortidens «kommentarfelt». Et kommentarfelt er derimot lettere tilgjengelig, irreversibelt og har mulighet for øyeblikkelige tilbakemeldinger og kommunikasjon. Leserbrevene i avisene viste seg også som kommunikasjon mellom to innsendere, men med et lengre tidsspenn mellom respondens enn det vi ser i dagens kommentarfelt.

Avisene *Solbladet* og *Stavanger Aftenblad* har begge ulike verdier som kilde. *Solbladet* er en mindre avis, som i 1998 kun ga ut 2500 papiroplag. Til sammenligning hadde *Stavanger Aftenblad* et papiroplagstall på 72 600. *Jærbladet* hadde på dette tidspunktet 12 400 opplag.⁵⁴ Oppgaven benytter i hovedsak artikler og leserbrev fra *Solbladet* og *Stavanger Aftenblad*. Årsaken til dette er at *Solbladet* er aktuelt i de konflikter som finner sted i Sola kommune. Det er grunn til å tro at engasjementet var særlig høyt i hjemkommunen. *Stavanger Aftenblad* er verdifull da denne avisen var mye større, og min utforskning viste at denne avisen mottok leserbrev også fra nabokommunene.

3.2.2 Digitale arkiv og søkeord

Når man orienterer seg i digitale arkiv finnes det flere metoder man kan anvende for å avgrense sine søk. Hos nasjonalbiblioteket kan man blant annet velge bestemte aviser, tidsperioder og søkeord. Noe av det som har vært utfordringen er å finne de riktige ordene å søke etter. Det gjelder særlig konflikten om jernmennene på Solastranden, og konflikten mellom surferne og brettssportforbudet. For å få et treff i avisen er man nødt til å søke opp det samme ordet som skribenten har brukt. Det viser seg at kunstutstillingen *Another Place* hadde en mengde kallenavn. Dette varierte særlig ut ifra hva man mente om skulpturene.

Bølgesurfing er en sport i vekst og har også vært utfordrende å søke opp. Dette da man i dag omtaler bølgesurfing som «surfing», og at «surfing» tidligere ble brukt når man snakket om både vindsurfing og kiting. Stort sett har det vært mulig å forstå hvilken av de nevnte brettssportaktivitetene som har vært tema ut ifra konteksten. De gangene dette ikke har vært mulig har teksten blitt utelatt. Dette ofte da det ikke var av særlig relevans for oppgaven.

⁵⁴ Medienorge 2022

3.3 Oppgavens struktur som metodisk verktøy

Oppgavens tre konflikter er delt inn i hvert sitt kapittel i kronologisk rekkefølge. Dette da konfliktene er uavhengige og skal analyseres separat. Hvert kapittel vil derfor inneholde en egen beskrivelse av kilder, konflikt og analyse. Dette metodiske valget er gjort med ønsket om å gjøre en grundigere analyse av hver konflikt, og derfor avdekke nye funn som forhåpentligvis vil kunne si noe om de enkelte stedenes verdi for den aktuelle aktøren.

Den kronologiske inndelingen er trolig ikke av særlig viktighet. Det kan dog sees om man kan finne et økende engasjement eller et økende ønske om vern av området da landskapsvernområdets tilstand trolig har blitt mer kritisk i løpet av en tidsperiode på rundt 20 år. Dette er dog ikke dette oppgaven i hovedsak skal se etter. Det vil i oppgavens siste del gjøres et forsøk på å se etter fellesnevner ved å sammenligne aktørenes motstand i lys av min analyse.

I tidsperioden 1977 til 2020 har det oppstått langt fler enn tre konflikter i Jærstrendene landskapsvernområde. Jeg så også på konflikter knyttet til utbygging og landbruk. Jeg konkluderte med at flere av konfliktene var for store til å inngå som en del av denne oppgaven, og at jeg ville holde meg til konflikter som grunnet i bruk som Jærstrendene som en del av fritidsaktivitet eller hobby. Oppgavens problemstilling har endret seg flere ganger, på lik linje som de valgte konfliktene. Til slutt landet jeg på de tre konfliktene som jeg har valgt å kalle konflikten om «jernmennene», «brettsportforbudet» og «hundeeierne».

3.4 Tidsavgrensning

Jeg har valgt å skrive om Jærstrendene som konfliktsone i tidsperioden 1977 til 2020. Dette da Jærstrendene ble vedtatt som landskapsvernområde i 1977, og at covid-19 preget både Norge og Jærstrendene fra og med året 2020. Koronapandemiens slør og dens påvirkning på konflikter og sårbarheter langs Jærstrendene var et resultat av økt trafikk. Langt flere tok Jærstrendene i bruk under koronapandemien, og det kan derfor ha oppstått både nye konflikter og en ny sårbarhetstilstand for landskapsvernområdet etter året 2020. Oppgaven ser derfor på konflikter som oppsto før dette. Selv om den første konflikten som utforskes i oppgaven ikke fant sted før i 1998, var det allikevel naturlig å sette tidsavgrensning fra 1977 til 2020. Dette grunnet vedtakelsen av Jærstrendene som landskapsvernområde i 1977.

4. Jernmennene

4.1 Innledning

Sent på nittitallet leter den britiske billedhuggeren Antony Gormley langs Jærkysten etter et passende sted for utplassering av kunstverket *Another Place*. Kunstverket består av 100 menn som er 195 cm høye, og som er støpt etter kunstnerens egne nakne kropp. Mennene kalles ofte for *jernmennene*. Kurator ved Stavanger kunstmuseum, Inger Gudmundson beskriver jernmennene som rustne og kjønnsnøytrale. Hun forteller at de er i en stående yogaposisjon som kalles for *tadasana*, eller fjellstilling. Gudmundson forteller videre at man i yoga sier at de stående stillingene er knyttet til jord.⁵⁵ Jernmennene har begge bein plantet godt i bakken, og står med hendene inntil kroppen. Snart skulle de stå på Jæren og se ut mot havet, med begge bein i sanden.

I juni måned 1998 blir Antony Gormleys 100 jernmenn plassert på Rogalands mest kjente, og mest besøkte strand, Solastranden. Det oppstår en debatt som engasjerer et helt fylke, og kunstinstillasjonen trakk til seg 700 000 besøkende mennesker. De fleste var skeptiske i starten.⁵⁶ Å reagere med skepsis når ukjente kunstinstillasjoner vurderes plassert i eget nærmiljø kan anses som naturlig. Kunstinstillasjonen *Another Place* viste seg å skape mye mer enn skepsis. Debatten engasjerte hele Rogaland fylke, og det strømmet inn med leserbrev til lokalavisen.⁵⁷ På slutten av 1980-tallet forsket ekteparet Kaplan på menneskers forhold til sted som lå i nærområdet. Forskningen viste at tilgang til natur økte menneskets trivsel og livskvalitet. De konkluderte også med at mye av viktigheten for menneskene lå i det å vite at landskapet «bare var der», og at det kunne dras nytte av når som helst.⁵⁸ Kunstutstillingen *Another Place* ville ikke ha noen innvirkning på lokalbefolkningens tilgang til Solastranden, så hva var årsaken til konflikten? Var det på grunn av en betydelig endring av landskapet?

Tirsdag 17. februar kunne man lese tre debattinnlegg om jernmennene i *Stavanger Aftenblad*. Innleggene hadde titlene *Presset i oljå*, *Uheldig Dale-vedtak* og *Jern og fantasi*. I *Jern og Fantasi* uttrykkes et ønske om å plassere jernmennene på Solastranden. Skribenten virker smålig bekymret for at prosjektet ikke lar seg realisere grunnet motstand fra noen av de fastboende som synes kunstutstillingen ligner på rustholker. Hen skriver at vi bygger

⁵⁵ NRK 2019: 31:35

⁵⁶ Brevik 2018

⁵⁷ Stavanger Aftenblad 1998: 16

⁵⁸ Kaplan & Kaplan 1989

permanente hus som plasseres i naturen, og poengterer at denne utstillingen derimot er midlertidig. Innleggsforfatter forteller at det ville være sørgelig om vi skulle gå glipp av muligheten til å stille opp kontrastene som denne samtidskunsten kunne symbolisere. Hva gjør vi mennesker i naturen, med naturen? Videre skrives det litt romantisk om hvordan jernmenn vil stå under metallvinger som frakter oss rundt i verden, men også i det stigende og synkende hav. Kunstutstillingen beskrives som en synlig fortelling om forholdet mellom mennesker, og omgivelsene rundt. Til de som ønsker å forholde seg til det som er mer konkret, så skriver innleggsforfatteren at kunstutstillingen vil være en begivenhet som trekker til seg et stort antall tilskuere.⁵⁹

4.2 Kildemateriale

Hovedkildene for denne konflikten er artikler og leserbrev som ble sendt til eller publisert i *Solabladet* og *Stavanger Aftenblad* i perioden 1998 til 1999. Både konfliktene og aktørene har vært lokale og det har derfor vært naturlig å utforske og bruke de lokale avisene som kildemateriale for analyse og i utforskning av konflikten. Det finnes flere lokalaviser i Rogaland som kunne blitt brukt for å utforske konflikten. Årsaken til at jeg valgte disse to var at *Stavanger Aftenblad* var den desidert største avisen i fylket på dette tidspunktet. *Stavanger Aftenblad* mottok derfor flere leserbrev, og det var flere som leste denne avisen. I motsetning til *Stavanger Aftenblad*, så var *Solabladet* en liten avis. *Solabladet* gir viktig informasjon om denne konflikten da konflikten fant sted i Sola kommune. Det er derfor interessant å se om det finnes forskjell på ytringene fra innbyggerne i Sola og ytringene som kom frem i *Stavanger Aftenblad*. Det er grunn til å tro at innbyggerne i Sola kanskje hadde et sterkere bånd til Solastranden enn dem som er fra Stavanger eller Sandnes. Dette vil diskuteres senere i oppgaven.

Du har kanskje hørt noen si «kjært barn har mange navn». Jeg skulle snart erfare at «ikke så kjært barn» også hadde mange navn. I søken etter debattinnlegg, leserbrev og artikler brukte jeg både nettstedet til Nasjonalbiblioteket og *Stavanger Aftenblad* sitt eget arkiv på deres nettsted. *Stavanger Aftenblad* sitt arkiv var enkelt å orientere seg i. *Solabladet* sine aviser ligger arkivert hos Nasjonalbiblioteket. Her opplevdes det som noe mer utfordrende å avgrense søk, og ikke minst å finne frem i artiklene og avisene. Noe av det som må nevnes er utfordringer knyttet til valg av oppslagsord. Det er her «ikke så kjært barn, men mange navn»

⁵⁹ Stavanger Aftenblad 1998: 12

blir relevant. Valg av oppslagsord har vært utfordrende da svært få har valgt å omtale kunstutstillingen *Another Place* for sitt faktiske navn. For at et søk i arkiv skal gi treff, er man avhengig av å bruke det samme ordet som skribenten har brukt i sin tekst. Artikkene er naturligvis ikke sortert i kategori, slik at man kan trykke seg inn på *Another Place*, for så å finne alle artiklene som ble skrevet om kunstutstillingen. Man må derfor vite på forhånd hvordan utstillingen ble omtalt, og det må også tas høyde for at det ble brukt ord og kallenavn som jeg ikke har lyktes i å finne. Analysen og min beskrivelse av konflikten er derfor basert på de søkene som jeg gjorde. Jeg fant at kunstutstillingen blant annet ble omtalt som «Another Place», «nakne menn», «jernmennene», «rustne menn», «rustmenn», «mennene», «rustholker» og «rustne herrer». Noen av leserinnleggene i avisene nevner ikke utstillingen med navn i det hele tatt, og det skrives gjerne mer generelt om skulpturene. Det ble også tydelig etter hvert, at noen søkeord ga flere treff på positive/negative leserbrev enn andre. Leserinnlegg som omtalte utstillingen som «rustne menn» hadde en *tendens* til å en negativ holdning til kunsten, men det fantes også varme ord om de rustne menn.

4.3 Jernmennenes motstandere

Mandag 3. august 1998 står det *Ein annan stad* i *Stavanger Aftenblad*. Mannen bak debattinnlegget foreslår å sende «jernmennene» til Normandie som et minne om D-dagen. Han foreslår også å sende kunstutstillingen til Monaco eller Brussel. Mannen med pennen uttrykker at han opplever jernmennene som det motsatte av frihet. Han skriver om fisken som lever i havet, og at ingen menneskehender må tukle med en Jærstrand for egen vinning. Havet er frihet skriver han. Skribenten foreslår også å sende kunstutstillingen til Pakistan, der han mener pepperen gror og ufriheten er fastgrodd.⁶⁰ Det kommer tydelig frem i leserbrevet at skribenten er provosert av kunstutstillingens plassering. Hva som er årsaken, er mindre tydelig. Frihet nevnes ved flere anledninger, og det kan nesten forstås som om det er skribentens egen tolkning av kunstverket som er årsaken til provokasjonen.

Blant *Stavanger Aftenblad* sine leserinnlegg er det i hovedsak menn som har ytret seg. Om årsaken er at flere kvinner satte pris på kunstutstillingen, eller om det var fordi *Stavanger Aftenblad* kun publiserte leserinnlegg med fulle navn⁶¹ kan jeg ikke si sikkert. Det må også tas høyde for at det kan være andre årsaker til at kvinnene var underrepresentert. Ett av innleggene som *var* skrevet av en kvinne ble publisert under tittelen *Rustne menn*, og forteller

⁶⁰ Laugaland, 1998, s. 13

⁶¹ Stavanger Aftenblad 1998: 16

en kort historie om dagen innsenderen hadde bestemt seg for å besøke kunstverket, og at hun ikke ble imponert. Jernmennene og deres plassering på stranden beskrives, men det kvinnen i hovedsak stiller spørsmål til er prislappen. Til forskjell fra flere av de andre leserinnleggene er det sårbare landskapet utelatt. Kvinnen skriver: «Tenk om disse pengene som blir brukt på de steindaue jernmennene, heller ble brukt til disse mer eller mindre levende menneskene i Sør-Sudan, så de kunne få beholde livet!»⁶² Det kommer frem i leserinnlegget at kjøpesenteret Kvadrat har startet en kronerulling for å ha kunstutstillingen *Another Place* stående et helt år. Kronerullingene viser splittelsen i folket. Det kan tenkes at det ikke kun har vært en minoritet som ønsket å beholde kunstutstillingen da et stort kjøpesenter har gått inn for å beholde det. Kjøpesenteret vil vel i utgangspunktet ha et godt omdømme, og de er avhengige av besøkende. Det er derfor grunn til å tro at de ikke hadde gitt uttrykk for meninger som var i strid med den største delen av lokalbefolkningen.

Det finnes liten tvil om at det fantes en del av lokalbefolkningen som var negative til Gormleys samtidskunst. I september oppfordret lokalradioen fra *NRK* rogalendingene om å ytre sine meninger om jernmennene gjennom egenproduserte dikt. Dette resulterte i en 60 minutter lang radiosending til *ære* for jernmenn, hvor det blant annet ble lest opp dikt. Radiostasjonen hadde mottatt 137 dikt og valgte ut fem av dem. Disse ble lest opp på radioen. Dette fikk folk til å reagere, og det ble sendt inn leserbrev til *Stavanger Aftenblad*. Leserbrevet *Skeivt om jernmenn* sto på trykk fem dager etter radiosendingen. Skribenten uttrykker frustrasjon grunnet en lite nøytral radiosending. De fem diktene som ble lest var alle positive til jernmennene, og skribenten etterlyser bidrag med en annen holdning til kunstutstillingen. Ifølge innsenderen var det visstnok den kvinnelige radioverten som skal ha vært lite objektiv til kunstutstillingen. Hun avsluttet radiosendingen med å uttrykke et ønske om at jernmennene måtte bli stående i evig tid.⁶³ I leserbrevet står det ikke direkte skrevet at skribent ønsker at kunstutstillingen fjernes. Det er derimot et ønske om en mer rettferdig debatt. Det kan allikevel tenkes at innsender av dette leserbrevet ikke ønsker at det hun kaller for «rustmenn» skal bli stående i evig tid på Solastranden.

Samme dag som lokalradioen har en 60 minutters spesialsending om jernmenn, med diktopplesning om jernmenn, har *Stavanger Aftenblad* trykket fire leserbrev om det samme temaet. Fire av de tolv leserbrevene i denne utgaven av *Stavanger Aftenblad* handler om

⁶² Hustoft 1998: 15

⁶³ Njå 1998: 20

Another Place. En skriver at hun avskyr rustfigurene, en annen etterlyser parkeringsbøter og respekt fra kunstinteresserte. En annen kritiserer *Stavanger Aftenblad* for å gi oppmerksomhet til kunstutstillingen, og for den publikumstilstrømning de angivelig har fått grunnet dette. Den siste er et svar til det som ser ut til å ha vært en lengre brevvekslingssamtale om kunstutstillingen, med *Stavanger Aftenblad* som kommunikasjonskanal.⁶⁴ Det finnes ingen tvil om at *Another Place* var en brennhet debatt i lokalsamfunnet.

Fredag 18. september 1998 trykker *Stavanger Aftenblad* notisen *Ikke flere dikt om jernmenn*. De skriver at de har mottatt en utrolig mengde innlegg i forskjellige sjangre de siste månedene. *Stavanger Aftenbladet* skriver at utstillingen har utløst stort engasjement, og at det fremdeles på dette tidspunktet strømmer inn meningsytringer. *Stavanger Aftenblad* skriver at de må sette en sluttstrek, og at det må være helt nye momenter som kommer fram dersom de skal publisere brevene.⁶⁵ Dette er et tydelig signal på at konflikten om jernmennene ikke bare engasjerte noen, men den engasjerte mange. Hva som var årsaken til dette, og de mange sterke meningene rundt det å plassere samtidskunst i offentlig rom er interessant å diskutere. Handlet det om kunstutstillingen i seg selv og dens form? Handlet det om Solastranda som sted, landskapsvern, eller landskapsverdien den var tillagt? Kanskje det var kombinasjonen av de tre?

Jærstrendene trenger vern lyder overskriften av et leserbrev til *Stavanger Aftenblad*, datert 8. oktober 1998. Skribenten kritiserer fylkesmannen for å ha tillat tungt mekanisk utstyr adgang til landskapsvernområdet for å installere kunstutstillingen *Another Place*. Skribenten beskriver utstillingen som «70 tonn jernfigurer» og stiller spørsmål til signaleffekten som blir sendt ut til dem som har måtte tåle sterke begrensninger i sin virksomhet som et følge av vernereglene av 1977.⁶⁶ Innsenderen er tydelig provosert av slitasjen som er påført Solastranden, og det kommer tydelig fram at dette er et område med stor verdi for vedkommende. Han skriver blant annet: «Jærstrendene er blitt vårt viktigste nære turområde – faktisk på helårsbasis».⁶⁷ Skribenten poengterer også at det ikke finnes tvil om at vernet om landskapsområdet er nødvendig.

⁶⁴ Stavanger Aftenblad, Brev 1998: 18

⁶⁵ Stavanger Aftenblad 1998, s. 16

⁶⁶ Egelanddal 1998: 24

⁶⁷ Egelanddal 1998: 24

En kunstutstilling i et verneområde kan sees som en naturlig årsak til både skepsis og forakt. Allikevel fantes det også andre årsaker til at *Another Place* ikke var velkommen hos alle. Egen tolkning av kunstutstillingen viste seg også å være en av grunnene til at noen ville ha jernmennene fjernet fra Sola. I et leserbrev til *Stavanger Aftenblad* fortelles det om et trist møte med *Another Place*. Skribenten fra Hinna hadde gledet seg til å se utstillingen da hen hadde hørt mye flott om den. Det som skulle møte vedkommende var visstnok ikke i tråd med hens forventning. Jernmennene i solnedgangen hadde gitt et minne om avmektige fanger der de sto bak gjerdet. Skulpturene som var plassert i vannet opplevdes som menn som ønsket å rømme, uten å komme seg noen vei. Skribenten beskriver opplevelsen som rystende, og hen ønsket jernmennene bort. Solastranden var ikke lengre et rekreasjonssted hvor vind kunne blåse fritt og solen kunne gå ned i havet, uten å være en påminnelse om verdens elendighet.⁶⁸ Brevet til skribenten fra Hinna gir uttrykk for at Solastranden var et viktig sted som vedkommende nå ønsket skulle gå tilbake til å være det det en gang var. Et fritt sted for rekreasjon. En rystende opplevelse for en fra Hinna, så hva syntes egentlig Solabuen?⁶⁹

14. februar 1998 står overskriften «Solabuer i harnisk over statuer» i VG. Artikkelforfatter i VG skriver at det finne svært få fra Sola som forstår hensikten med å stille ut 100 rustne menn på Solastranden. «Rustholkene» vekker avsky, og en undersøkelse fra *Rogalands Avis*⁷⁰ viser at enkelte heller ønsket å plassere kunstutstillingen hos «nudistene på Orrestranden». Artikkelen forteller videre at lokalbefolkningen i Sola ikke er kjent for å ønske kunstutstillinger på Solastranden velkommen. I 1986 skal misfornøyde borgere ha skutt på en kunstutstilling på Solastranden med haglegevær. Innbyggerne i Sola fortalte at de ikke hadde blitt overrasket dersom dette skulle skje igjen. Daværende kultursjef i Sola kommune fortalte derimot at han ikke hadde hørt noe negativt om den planlagte kunstutstillingen fra Antony Gormley.⁷¹ Så hvordan reagerte Solabuen på den nye kunstutstillingen? Applaus eller hagleskudd?

Torsdag 19. februar 1998 pryder skulpturene til og av Antony Gormley forsiden i *Solabladet*. Den store overskriften *Klare for «baluba»* er ikke til å unngå, og baluba skulle det bli. Debatten hadde ifølge journalisten gått av hengslene allerede⁷², og dette var hele fire måneder

⁶⁸ Aarthun 1998: 24

⁶⁹ En «Solabu» er en person som bor i (eller er fra) Sola kommune

⁷⁰ RA er en forkortelse for Rogalands Avis

⁷¹ VG 1998

⁷² Solabladet 1998: 1

før jernmennene skulle stå i sand og i vann på Solastranden. Debatten skulle engasjere miljøaktivister, kunstkritikere, politikere, turgåere og de aller fleste andre også.

Jernmennens motstandere i Sola kommune

Et avgrenset søk på ordet *jernmenn* i *Solabladet* i perioden 1998 til 1999 i Nasjonalbiblioteket sitt digitale arkiv gir to treff. Det ene treffet er nærmest en tilfeldig nevning av kunstutstillingen som visstnok befant seg i nærheten av et bokbad. Det siste treffet er fra en spalte hvor det stilles spørsmål om «rustne jernmenn» til lokale politikere. Det som i første omgang er interessant ved dette søket er fåtallet av artikler som inneholder dette ordet. Et likt søk hos *Stavanger Aftenblad* har i denne perioden flere titalls treff. Det skal tas i betraktning at *Stavanger Aftenblad* var og er en større avis enn *Solabladet*, men mangelen på artikkeltreff overrasket meg. Jeg opplevde ordet *jernmenn* som et mer nøytralt ord enn *rustmenn* eller *rustne menn*. Det var av den grunn at jeg i starten av mine undersøkelser valgte *jernmenn* som oppslagsord. Grunnet manglende treff i mine søk, endret jeg søkeord fra *jernmenn* til *rustne* når jeg skulle utforske innbyggerne i Sola sine holdninger til *Another Place*. Jeg skjøt, og jeg scoret.

Torsdag 18. juni 1998 står leserbrevet «*Rustne herrer*» en skam for Sola kommune på trykk i *Solabladet*. Innsenderen mener blant annet at «de rustne mannfolkene» er kjønnsdiskriminerende og at de burde kommet inn under pornoloven. Rygg uttrykker frustrasjon knyttet til dårlig økonomisk prioritering og en svikeyfull eldreomsorg. Skribenten mener også at bluferdighet er nødvendig for å bevare folkets moral, og for å forhindre seksuell utskeielse i samfunnet. Budskapet til Rygg er tilsynelatende at kunstutstillingen må fjernes før samfunnet blir ødelagt. *Another Place* er ifølge Rygg en økonomisk og moralsk skamlett.⁷³ Leserbrevene som på denne tiden trykkes i *Solabladet* legges til siden som heter «ordet er ditt». Her nevnes jernmennene ved flere anledninger, men gjerne i spørsmål om kommunens økonomiske prioriteringer. I leserinnlegget *Skal Sørabygda lide?* foreslår Arild Iversen å kutte støtten til de rustne menn da de etter hans mening forsøpler Solastranden.⁷⁴

En annen innbygger fra Sola som ønsker seg Solastranda tilbake er Lars Ølberg. Overskriften *Gi oss Solastranda tilbake* er ikke til å misforstå, og det er heller ikke det lange leserbrevet som følger. Ølberg starter innlegget sitt med å anerkjenne at mangt og mye er blitt skrevet om

⁷³ Rygg 1998:12

⁷⁴ Iversen 1998: 14

kunstutstillingen til Antony Gormley. Videre ønsker han å rette søkelyset mot manglende forståelse for lokalbefolkningens frustrasjon. Fylkesmannen skal ifølge Ølberg ha bedt nabokommunene om økonomisk bistand for å kunne beholde jernmennene et år til. Lokalbefolkningen fra nabokommunene skal ha vært positive til å beholde utstillingen, og Ølberg gjetter at noen også vil den skal stå til den rustet i filler. Frustrasjonen til Solabuen er knyttet til kunstutstillingens nære plassering, noe som de høye røstene fra nabokommunene ikke trenger å forholde seg til i hverdagen. Han skriver at det finnes vesentlige forskjeller på å besøke *Another Place* to ganger i året, og å måtte forholde seg til trafikken og de ulovlige parkeringene utstillingen forårsaker gjennom hele året. Ølberg trekker også inn det gjennomgående argumentet om at Solastranden var finere før, og at Solastranden ikke trenger «rustklumper» for å være fin. Avslutningsvis ønsker han at stranden skal få komme tilbake til sin naturlige eksistens, i rene og naturlige omgivelser, slik at de som faktisk benytter seg av den kan finne avkobling og rekreasjon. Ølberg uttrykker savnet av å kunne nyte synet av bølger og fugleliv i ro og mak, og i fred.⁷⁵

Artiklene og leserbrevene som til nå har blitt nevnt fra *Solabladet* var alle funn under søkeordet «rustne». For å forsøke å få et mer nyansert bilde var det viktig å omformulere søket. *Another Place* gir også treff på flere artikler fra *Solabladet*, funnet i Nasjonalbibliotekets digitale arkiv. Den første artikkelen jeg finner fra søket heter *Another Place på Solastranda*. Denne artikkelen er fra 19. februar 1998. Dette er rundt fire måneder før jernmennene stilles ut på Sola, og artikkelen handler om kritiske innbyggere og økonomiske spørsmål til utstillingen. *Solabladet* skriver at de ikke behøvde å ta initiativ for å få kommentarer fra de lokale innbyggerne. De fikk første telefon om kunstutstillingen lørdag 14. februar. Det var Bjørn Stangebye som var første innringer. Han var opprørt over planene om å «forsøple naturen», og at skattebetalerne skulle måtte betale for det han kaller «svineri». Stangebye viser til en tidligere kunstutstilling på Solastranden som han kaller for «tøys». I *Solabladet* sitt forsøk på å fortelle at *Another Place* ikke er permanent, svarer Stangebye at han heller skulle sprengt utstillingen i filler. Han forteller *Solabladet* at det er forferdelig å skulle ødelegge naturen med slikt fanteri, men han synes også det ville vært forferdelig å skulle stille disse mennene ut på en fotballbane. *Solabladet* spør om kunstutstillingen heller burde stilles ut på søppelplassen. Til det svarer Stangebye at jernmennene burde vært nedgravd på søppelplassen.⁷⁶ Stangebye virket ikke til å være imponert hverken av prislappen

⁷⁵ Ølberg 1999: 21

⁷⁶ Roth 1998: 4

eller kunsten som på denne tid ble planlagt utstilt. Dersom man blar noen sider i denne avisen, så kommer man til ukens leserbrev. Her hadde *Solabladet* mottatt tre leserbrev fra sine lokale innbyggere. Ingen av dem virket særlig begeistret for det som var i ferd med å skje i hjemkommunen.

Ikkje forsøpla Solastranda, Ukultur i Sola og Nå sjine det øve. Slik lyder overskriftene på leserinnleggene som handlet om kunstutstillingen denne uken. Kristian Rege skriver at Solastranda er en naturopplevelse i seg selv. Han ønsker Gormley velkommen til å bade, men ikke til å stille ut 100 nakne menn. Han påpeker at de på ingen måte passer inn på stranden. Rege retter også kritikk til kultursjefen i Sola, Fred Roland. Som nevnt tidligere, så fortalte kultursjefen at han ikke hadde mottatt noen negative reaksjoner angående *Another Place*. Rege spør om Roland er døv, og sier at han selv ikke hør hørt et eneste positivt ord om kunstprosjektet. Han oppfordrer også *Solabladet* til å starte en underskriftskampanje.⁷⁷ Erlend Jordal fra Sola Unge Høyre er forfatteren av leserbrevet *Ukultur i Sola*. Jordal ser ut til å skrive på vegne av Unge Høyre. Jordal retter ikke blikket mot miljø og natur, men heller mot det økonomiske kuttet som skal gjøres for å finansiere kunstutstillingen.⁷⁸ Det tredje leserbrevet er skrevet av Alvhild Austigard Steffensen. Hun reagerer også sterkt på kommunens budsjettkutt. Sola kommune planla å hente 25 000 kroner fra barne- og ungdomsbudsdelen av kulturbudsjettet. Steffensen kaller dette en skam og en hån.⁷⁹ Jordal nevnte også dette i sitt leserbrev. Dette tok han sterk avstand fra, på vegne av Unge Høyre.

Før Steffensen kommenterer budsjettkuttet som planlegges i Sola kommune, stiller hun spørsmål til om det ikke er gjort vurderinger knyttet til strandens sårbarhet. Ordføreren skal ha fortalt at kunstprosjektet hadde vekket interesse i Europa, og at det forventes en stor tilstrømming av folk til Solastranden. Steffensen spør da om Solastranda ikke lengre er sårbar for slitasje og den belastningen den allerede må tåle. En av nabostrendene hadde nylig fått innført båndtvang grunnet høy belastning, og Steffensen stiller seg spørrende til om ikke det vil være en påkjenning for Solastranda å skulle få utplassert «tonnevis med skrap» i sanden.⁸⁰ Uken etter mottar *Solabladet* nye leserbrev. Noen av dem er direkte svar til Steffensen og Rege.

⁷⁷ Rege 1998: 16

⁷⁸ Jordal 1998: 17

⁷⁹ Steffensen 1998: 17

⁸⁰ Steffensen 1998: 17

Gunnar Friestad fra Sola Fremskrittsparti skriver at han leste forrige ukes leserbrev med interesse. Rege kommenterer også kultursjefens utsagn om å ikke ha hørt noe negativt om kunstprosjektet. Friestad forteller at dette må blitt sagt før møtet i hovedutvalg for kultur. Fremskrittspartiets to representanter skal ifølge Friestad ha vært de eneste som stemte mot å bruke kommunale penger på kunstutstillingen. Fremskrittspartiet mente at Gormleys kunstutstilling hørte hjemme på den lokale søppelplassen, på Sele. Utstillingen omtales som 65 tonn med rustent jernskrap, og Friestad mener at dette ikke hørte hjemme på «vår nydelige Solastrand». Han spør også hvor alle partiene som mente de var opptatt av forsøpling og forurensing av naturen var.⁸¹

Kunstutstillingen *Another Place* skulle etter planen kun stå i noen få måneder. Sola kommune var positive til å la jernmennene bli stående over vinteren, og rådmennene så ingen hindring i bygningsloven for en forlengelse av kunstutstillingen. Det var nå et spørsmål om Gormleys 100 menn skulle bli stående til 1. juli 1999. En forutsetning for forlengelsen var at Solastranden skulle tilbakeføres til sin opprinnelige tilstand 1. juli 1999. *Solabladet* skriver at med denne saken fulgte brev fra flere forskjellige instanser som ikke var enige i at en forlengelse ville være fornuftig. Jæren friluftsråd satt et krav om at tilgrensende sanddyner måtte inngjerdes, og at det måtte skiltes med ferdselsforbud. De krevde også tiltak for nyetablering av marehalm i området rundt jernmennene.⁸²

I *Solabladet* sin spalte «Spørsmål til politikerpanelet» kan leserne spør politikerne om spørsmål. Det er de lokale politikerne som svarer på spørsmålene som blir stilt, og 9. september 1999 får de spørsmål om det er fornuftig å bruke kommunale midler på å kjøpe rustne jernmenn og utplassere i Sola. Jernmennene hadde vært utstilt i over et år, og arbeidet med å fjerne dem startet 6. september, tre dager før artikkelen ble trykket i avisen. På dette tidspunktet ble det diskutert om kommunen skulle gå til innkjøp av jernmennene. Av de syv partiene som var representert i denne spalten, så var det kun Rein Osmundsen fra Arbeiderpartiet som ønsket å kjøpe jernmennene. Han begrunner dette med at man av hensyn til kulturen må bruke penger på kunst. To partier er usikre og svarer at de ikke vet, og fire sier kontant **nei**.⁸³

⁸¹ Friestad 1998: 16

⁸² Roth 1998: 5

⁸³ Solabladet 1999: 12-13

Det amerikanske ekteparet Kaplan forsket på menneskenes opplevelse av natur. Som tidligere nevnt, så gjorde de funn som viste at tilgang på natur økte menneskers livskvalitet og trivsel. Jernmennene hadde ingen innvirkning på de lokale innbyggernes tilgang på naturen, men kunstutstillingen var en dramatisk endring i et kjent landskap. Det var ikke bare innbyggerne i Sola som reagerte, men også innbyggere i nabokommunene som kanskje ikke kjørte forbi stranden like ofte, og som kanskje ikke besøkte den så ofte som mange i Sola kommune? Allikevel ble det kunstutstillingen et hett tema i *Stavanger Aftenblad* også. Kaplan og Kaplan forsket på menneskers forhold til sted som lå i nærområdet. Her må man kanskje definere nærområde, men selv om man ikke bodde i Sola kommune, var Solastranden gjerne ikke mer enn 20 minutter unna. Forskningen til ekteparet var gjort i en situasjon hvor det aktuelle stedet ikke lå lengre unna enn at man kunne dra dit spontant, og at det ikke var nødvendig med større planlegging. Det vil være tilfellet for innbyggerne i både Stavanger, Randaberg og Klepp kommune. Kaplan og Kaplan sin forskning viste at det fantes en verdi i dette landskapet, selv om man ikke besøkte det veldig ofte. Mye handlet om det å vite at landskapet faktisk var der, og at man kunne nytte seg av det når som helst. *Another Place* gjorde ikke landskapet utilgjengelig, men det endret det, og derfor var Solastranden i sin opprinnelige form, blitt utilgjengelig.

4.4 Jernmennesenes støttespillere

Selv om mange var negative til Antony Gormleys 100 jernmenn, fantes det også dem som satt pris på samtidskunst i det offentlige rom. Kort tid etter de 100 jernmennene ble plassert på Solastranden kunne man lese artikkelen *En mytisk strand* i *Stavanger Aftenblad*. Kunstkritiker Trond Borgen beskriver begivenheten som en enestående kunstopplevelse av den typen som et lokalmiljø sannsynligvis bare opplever én gang. Borgen skriver at en av grunnene til at kunstutstillingen oppleves så berikende, er sprengningen av utstillingssalens trange rammer. Det er grunn til å tro at Borgen med dette sikter til søknadsprosessene, miljøvernmyndighetene og motstanden fra en del av lokalbefolkningen. Kunstkritikeren forteller at han ser Gormleys kunst som et forsøk på å gjenreise humanismen. Han skriver også at kunsten til Gormley er en viktig del av den nye interessen for humanistiske verdier. Dette var sentralt for samtidskunsten på dette tidspunktet ifølge Borgen. Et forsøk på å gjenreise humanismen etter dens kollaps på 1900-tallet.⁸⁴

⁸⁴ Borgen 1998: 13

For kunstkritiker Tore Borgen var havet en levende metafor for nytt liv, gjenfødelse og død. En del av jernmennene sto plassert bak et stålgjerde, adskilt fra de andre jernmenn, men de fleste av dem sto i sand eller i vann. Borgen så også dette som betydningsfullt for kunstutstillingen. Han stiller spørsmål til om skulpturene i havet er flyktninger, eller om de er en legemliggjøring av en allmenn drøm om det som er bortenfor og bedre. Borgen trekker også paralleller til kunsthistorien og dommedagsframstillinger. Kunstkritikeren kaller utstillingen for landskapskunst, men ikke alle var enige i det.⁸⁵

En av dem som var forarget, var Lillemor Stølen. At det skulle komme nok en kunstutstilling på Solastranden syntes hun ingenting om. Stølen forteller at hun ble rasende når hun fikk høre at de skulle rasere en av de fineste strendene med å plassere ut Gormleys rustne kopier av ham selv. Allikevel dro Stølen for å se åpningen av kunstutstillingen, full av skepsis. Her opplevde hun at jernmennene var vakkert plassert i et nydelig lys der de så ut mot havet. Stølen forteller at hun ble andektig, og at hun følte hun kunne «gå inn i mennene» og selv stå å skue ut mot havet. Til *Stavanger Aftenblad* forteller hun at hun gleder seg til å bade på Solastranden, og at hun ville synes det var tungt dersom kunstutstillingen forlot Sola. Lillemor Stølen var en fiende av kunstutstillingen til Gormley, men etter å ha opplevd den på nært hold, var hun nå blitt en venn.⁸⁶ Endring i et nært og kjært landskapsområde skaper reaksjoner. Allikevel viser mange av artiklene i *Stavanger Aftenblad* at det også var flere som var positive til utstillingen. Kan det være tenkelig at det fantes flere i samme båt som Stølen? Stølen jobbet i samme bygg som gallerist Arve Opdahl. Etter hennes første møte med kunstutstillingen så hun seg nødt til å fortelle Opdahl om opplevelsen hun hadde hatt, og om hvordan Gormley nå hadde endret hennes holdning til jernmennene.

Kunstutstillingen *Another Place* gjorde det som kunsten kanskje skal, den provoserte og inspirerte. Seks dager før det forvaltningskritiske leserbrevet *Jærstrendene trenger vern* kom på trykk i *Stavanger Aftenblad*, så kunne man i samme avis lese artikkelen *Another sex*, som hadde en litt annen tone. På Vistestranden, som ikke inngår i landskapsvernområdet, ble det satt opp tre hvite armløse skikkelser som lignet noe på utstillingsdukker. En av dukkene var en mann med blikket vendt inn mot stranden. Foran mannen, en kvinne som sto med ryggen til både mannen og havet. Dette ulikt fra Antony Gormley sin kunstutstilling, hvor

⁸⁵ Borgen 1998: 13

⁸⁶ Hunsager 1998: 19

jernmennene var vendt mot havet. Navnet på verket ved Vistestranden sto skrevet på et skilt i sanden, «Another place and another sex».⁸⁷ Det kan spekuleres i om den nye utstillingen var et feministisk stikk til Gormley, om det fantes årsak til at det ble plassert på en av de få strendene på Jæren som ikke var et vernet landskapsområde, eller om det var kunst inspirert av *Another Place*. Reportasjen i *Stavanger Aftenblad* ble avsluttet med setningen «Når vil du svare på den utfordringen, Gormley, og stille ut en jernkvinne?».⁸⁸

Jernmenneses støttespillere i Sola kommune

Det fantes ikke *bare* negativ omtale om samtidskunsten på Solastranden fra lokalbefolkningen i Sola. Kort tid etter *Another Place* utstilles på Solastranden mottar *Solabladet* et dikt fra en anonym innsender. Diktet heter *Rustne menn* og forteller en kort historie om en kjøretur, og en ny holdning. Dikteren forteller å ha vært imot «sløseriet», men at hen burde ha tiet. De hundre mennene betydde mer enn penger og ressurser ifølge den anonyme innsenderen. Innsenderen måtte stoppe bilen i møte med dette som var så stort. Hen bruker det siste av totalt tre vers på å oppfordre andre til å dra til stranden for å se kunstutstillingen. Hen avslutter med å skrive at man kanskje med et annet blikk, vil kunne se Antony Gormleys kunstrustikk.⁸⁹ Som Lillemor Stølen hadde også den anonyme diktinnsenderen endret mening om kunstutstillingen først etter møtet med de rustne menn.

Å finne leserbrev i *Solabladet* som omtaler kunstutstillingen til Antony Gormley med varme ord har vært utfordrende. Mine funn viser at jernmennene som oftest blir omtalt med forakt av innbyggerne i Sola. Jeg undrer om det kanskje finnes eventuelle beundrere i Sola som valgte å være tause. Gjennom de metodiske valg som er gjort i denne oppgaven, så er det ikke mulig å vite med sikkerhet om det finnes et manglende perspektiv i denne debatten. Jeg forholder meg til de faktiske kilder som er publisert, men tar de mulige mangler i betraktning. Det er nevneverdig at det oppleves som *Solabladet* har dekket debatten objektivt i sine artikler, selv om det finnes få leserbrev som taler kunstutstillingens sak og tar den i forsvar.

⁸⁷ Hunsager, 1998, s. 4

⁸⁸ Hunsager, 1998, s. 4

⁸⁹ Solabladet 1998: 7

4.6 Tiden etter jernmennene

Samme dag som arbeidet med å fjerne *Another Place* starter, trykker *Stavanger Aftenblad* artikkelen *Farvel til mennene*. Under artikkelen kan man lese utdrag fra 14 leserbrev som *Stavanger Aftenblad* mottok de fem første månedene etter kunstutstillingen åpnet. Noen var begeistret for jernmennene, og noen var ikke det. En av innsenderne vil fris fra tomme intetsigende jernfigurer. En annen ønsker at utstillingen skal være permanent. En mener at utstillinger som dette ikke hører hjemme i *våre* landskapsvernområder. En annen mener at jernmennene er en turistattraksjon, og at mange som startet som motstandere nå er blitt glad i den.⁹⁰ Tiden for å tilbakeføre landskapet til sin opprinnelige tilstand var kommet, og september 1999 forlot jernmennene Solastranden.

Jernmennene ble ferdigstilt i 1997 og har vært utstilt i Tyskland, Norge og Belgia. I dag står jernmennene plassert på Crosby Beach, nord for Liverpool i UK. Kunstutstillingen fikk en midlertidig utstillingstillatelse på 16 måneder da den sto i strid med den Engelske landloven.⁹¹ Også denne plasseringen fikk oppmerksomhet i media. Professor ved Londons University of Art, Henry Lydiate skriver at *Another Place* ble godt mottatt av lokalbefolkningen. Jernmennene hadde rundt 600 000 besøkende på 18 måneder. De ble kledd i fotballtrøyer, bikinier, parykker, og på et tidspunkt ble det holdt en oppvisning i ballett. Lokalbefolkningen ønsket å beholde jernmennene, og det ble opprettet en ideell organisasjon, *Another Place Ltd.*, som skulle koordinere kampanjen for å beholde kunstutstillingen og behandle ankesaken mot landloven.⁹²

*Gormley: 'The seaside is a good place to do this. Here time is tested by tide, architecture by the elements and the prevalence of sky seems to question the earth's substance. In this work human life is tested against planetary time. This sculpture exposes to light and time the nakedness of a particular and peculiar body. It is no hero, no ideal, just the industrially reproduced body of a middle-aged man trying to remain standing and trying to breathe, facing a horizon busy with ships moving materials and manufactured things around the planet.'*⁹³

Gallerist Arve Opdahl omtaler samtidskunst i det offentlige rom som risikosport. Han var initiativtaker til den kontroversielle kunstutstillingen og forteller at noe av det som er

⁹⁰ Smedvig 1999: 13

⁹¹ Lydiate 2006

⁹² Lydiate 2006

⁹³ *ibid*

vanskelig med denne type utstilling er at det ikke lenger er kunst som finner sted i et rom i en bygning, hvor de som ønsker å se kunsten selv oppsøker den. Når man flytter kunsten ut i det offentlige rom, så angår det alle. Galleristen opplevde at *Another Place* endret holdningen til folk, og at de aksepterte at kunst i det offentlige rom hadde en betydning og utgjorde en forskjell. Rolf Norås var kultursjef i Stavanger under jernmennenes tid. I artikkelen forteller Norås at han husker debatten om jernmennene godt. Han uttaler noe av det samme som Opdahl, og trekker frem at *Another Place* var med på å senke terskelen for kunst i det offentlige rom. Norås mener også at en fellesnevner for store og viktige prosjekter er det kontroversielle aspektet ved dem.⁹⁴

Det kontroversielle aspektet er også det som naturligvis er med på å skape debatt. Opdahl forteller at tanken om at noe er fint nok som det er, ofte er årsaken til motstand av kunst i det offentlige rom. Det oppsto også debatt da det skulle plasseres 23 jernmenn i Stavanger sentrum. Prosjektet fikk navnet *Broken Column*, og er også et skulpturprosjekt fra Antony Gormely. Opdahl uttrykker oppgitthet over manglende tillit til kunstnere, og deres evne til å gjære et vakkert sted enda mer vakkert. Offentlig samtidskunst beskrives av Opdahl som noe av det mest fantastiske man kan ha i en by. Han mener at det er dette som bygger identitet og samhold, og at vi må tørre å ta sjanser på samtidskunst. Avslutningsvis sier Arve Opdahl at han gjerne vil se et lignende kunstverk som *Another Place* igjen, men i Stavanger-området. Ifølge Opdahl er utfordringen at noen må fatte en beslutning som trosser alle de som vil bevare alt som har vart så lenge.⁹⁵

Lørdag 22. september 2018 får jernmennene en dobbel side i *Stavanger Aftenblad*. På den doble siden kan man se et vakkert fotografi av seks jernmenn som ser ut mot havet, i stille sjø med en rosa solnedgang som beveger seg ned i havet. Det er på dette tidspunktet 20 år siden de 100 jernmennene ble plassert på Solastranden. Artikkelen fikk tittelen *Det fine vi en gang hadde*, noe som i utgangspunktet gir et inntrykk av at de 100 jernmennene var noe de fleste satt pris på. I ingressen skriver journalist Stella Marie Brevik: «Det er 20 år siden de populære jernmennene inntok Solastranden og forandret vårt syn på hva kunst kan bety.» Videre skriver Brevik at de aller fleste var skeptiske til samtidskunstverket før det ble utstilt, men at dette er normalt når det plasseres kunst i eget landskap. Mye av skepsisen skal ha forsvunnet når jernmennene fant sin plass på Sola. Kunstkritiker Trond Borgen forteller at vi får en annen

⁹⁴ Brevik 2018

⁹⁵ *ibid*

bevissthet når et kjent landskap tilføres et kunstnerisk element, slik som *Another Place*.⁹⁶ Det var nok ikke alle som var enige med Trond Borgen i dette. Det kan vi se ganske tydelig i leserbrevene som ble sendt til lokalavisene *Solabladet* og *Stavanger Aftenblad*.

4.7 Endret landskap, endret stedsfølelse

Kunstutstillingen *Another Place* ble åpnet 7. juni 1998, på Solastranden. Mandag 6. september 1999 startet arbeidet med å fjerne kunstutstillingen. Noen ønsket at mennene skulle bli stående permanent, og andre var glad for at de endelig skulle bort. Det var ingen tvil om at jernmennene skapte stort engasjement hos lokalbefolkningen. Det antas at nærmere 700 000 mennesker besøkte Solastranden og så *Another Place* i løpet av de 15 månedene utstillingen sto på Sola. Styreformannen i Rogaland Kunstmuseum mente at man burde strukket seg mye lengre for å behold utstillingen. Han forteller at Solastranden aldri vil bli det samme etter det han kaller mannefallet. *Stavanger Aftenblad* skriver at *Another Place* har hatt en «kolossal» verdi.⁹⁷ Den lokale konflikten er et tydelig bilde på at Solastranden hadde stor verdi for mange. Det som gjør konflikten om jernmennene noe vanskelig å analysere er manglende informasjon om aktørenes bruk av stranden. I arbeidet med konflikten ble det fort tydelig at det fantes veldig mange som mente veldig mye om jernmennene. Det kommer dog ikke frem om Solastranden var et sted de brukte flere ganger i uken, en gang i måneden, eller enda sjeldnere. Det finnes grunnlag for å si at de fleste som brukte Solastranden på denne tiden gikk tur her. Noen brukte den til vindsurfing, og om sommeren trekker flere til stranden for å bade, men flertallet gikk tur her.⁹⁸

Felles for definisjonen av landskap er det helhetlige perspektivet på forholdet mellom mennesket og dets omgivelser, og forholdet mellom natur og kultur. I konflikten om kunstutstillingen til Antony Gormley blir det vanskelig å skulle knytte de to aktørene opp mot innenfra- eller utenfraperspektivet. Mange av dem som ytret seg i denne saken hadde allerede et forhold til landskapet på Solastranda, og så det derfor med et innenfraperspektiv. Dersom det hadde vært en nasjonal debatt, hvor det var de lokale innbyggerne i Rogaland som var uenige med et kulturdepartement i Oslo som hadde vedtatt at jernmennene skulle plasseres på Sola, så kunne man diskutert landskapsperspektiv. Det kan nevnes at et utenforperspektiv på

⁹⁶ Brevik 2018

⁹⁷ Smedvig 1999: 13

⁹⁸ Fylkesmannen i Rogaland 2005

landskap ikke nødvendigvis betyr at man aldri har sett landskapet før. Det kan bety at man ser landskapet i et større perspektiv, noe som flere av kunstkritikerne i denne konflikten sannsynligvis gjorde. Allikevel vurderer jeg at det som kanskje vil være mest interessant å diskutere er det førmoderne landskapssynet. Kan det være mulig at stemmen til dem som ikke ønsket skulpturene plassert på Solastranda, stammet fra et ønske om å bevare sine omgivelser av andre årsaker enn misnøye knyttet til jernmennesenes nakne form? Følelsen av at noe er i ferd med å gå tapt, og å måtte gi slipp på landskapet i nærområdet som holder kjære minner kan trolig være noe av det som var med på å skape konflikt blant lokalbefolkningen.

Leserbrevene som ble publisert i *Solabladet* i tidsrommet 1998 til 1999 kritiserer jernmennene på flere grunnlag. For noen var det miljøet og kunstutstillingens påvirkning på det sårbare landskapsvernområdet som var mest frustrerende. Denne gruppen ønsket å konservere landskapet. Dette gis det uttrykk for gjennom ønsket om å drive friluftsliv på Solastranden, men på en forsvarlig og bærekraftig måte. For noen av innbyggerne er det det økonomiske aspektet ved saken som er triggende. Allikevel finner jeg at det i hovedsak er jernmennesenes karakter som møter mest kritikk, og at innbyggerne ikke ønsker å forsøple eller ødelegge stedet som er så vakkert i seg selv. En del tydet dog på at det var flere som endret mening etter *Another Place* ble utstilt på stranden. Man kan man spekulere i om det kanskje var selve *forandringen* som var skremmende og lite interessant for mange av de lokale innbyggerne.

Konflikten om kunstutstillingen *Another Place* kan kategoriseres som både verdi- og interessekonflikt. Dette blant annet mellom flere av dem som bruker stranden, og dem som i større grad setter pris på samtidskunst og ønsker å trekke oppmerksomhet til stranden. Noen ønsket derfor å bevare den slik den var, og så den som mest verdifull i sin originale form. Andre så Solastranden som mer verdifull når den var en del av en samtidskunstutstilling. Etter å ha lest innleggene i lokalavisene kan man få et inntrykk av at heller ikke turismen var velkommen hos mange av dem som bruker Solastranden. Det skrives blant annet at det finnes et ønske om å fjerne kunstutstillingen, slik at stranden kan finne tilbake til sin naturlige eksistens. Innbyggeren som skrev dette innlegget presiserte at han ville tilbake til den tid hvor man kunne koble av, og bruke stranden til rekreasjon. En annen skriver at han vil nyte synet av bølger og fugl i ro og fred, slik han tidligere kunne.

Ekteparet Kaplan og Kaplan ga i 1989 et bidrag for å forstå det psykologiske perspektivet ved menneskers opplevelse av natur. Forskerne konkluderte med at tilgangen til natur var viktig,

og at natur i seg selv var berikende for opplevelsen av et gitt sted. I lys av Kaplan og Kaplan sine funn, skal det være viktig for innbyggerne i nærområdet av Solastranden å vite at stranden er nærheten, og at de kan dra nytte av den når de selv måtte ønske. Det som kanskje blir vanskelig, og som kanskje kan være noe av årsaken til det enorme engasjementet i denne saken, er det at de som har benyttet seg av Solastranden som sted for rekreasjon, og som hadde et nært forholdt til stedet, kanskje ikke får brukt det slik som de tidligere gjorde. Stedet er fortsatt tilgjengelig, men endringen som ble gjort i landskapet virker å ha opplevdes så dramatisk, at flere av de som benyttet seg av det ikke lengre hadde samme *sense of place*. Ytringene fra flere av aktørene tyder på at endringen i landskapet har gjort noe med stedsfølelsen og deres relasjon til stedet. De uttrykker derfor sterke ønsker om å få Solastranden tilbake, i sin opprinnelige form.

Friluftsliv er en viktig del av både nasjonal og personlig identitet. Det ble aldri lagt ned hverken føringer eller forbud mot bruk av Solastranden etter *Another Place* ble stilt ut. Det fantes derfor ikke begrensninger som gjorde at man ikke kunne utøve ønsket friluftsliv på Solastranden. Stranden fikk flere besøkende enn noen gang før, og bidro derfor til økt friluftsliv. Utfordringen ser derfor ut til å ligge i endringen som ble gjort, og den økte trafikken som Solastranden nå opplevde. Ved å endre landskapet, endret man trolig stedsfølelsen som mange hadde. Dette ga ingen ytre begrensninger for bruk, men gjorde begrensninger i forhold til deres indre da Solastranden ikke lengre var det samme stedet. Flere av leserbrevene ga uttrykk for at det nå fantes mangel på frihet, ro, rekreasjon og avkobling.

Problemstillingen spør om hvilken verdi Jærstrendene har for menneskene som anvender dem. Konflikten om kunstutstillingen til Antony Gormley viser at Solastranden hadde stor verdi for mange. Det enorme engasjementet tyder også på at Solastranden var viktig og verdifull for dem som ikke nødvendigvis gikk tur her hver dag. Endring kan være ubehagelig i flere former og tilfeller. Noen ganger kan det også være skummelt. Endring i verdifullt landskap viste seg å også være svært smertefullt og frustrerende for mange.

5. Brettssportforbud

5.1 Innledning

En av konfliktene som oppsto på Jærstrendene er knyttet til brettssportforbudet som ble lagt ned 12. desember 2003 av Statsforvalteren i Rogaland. Konflikten mellom bølgesurferne på Jæren og Statsforvalteren i Rogaland skulle vise seg å bli en langvarig konflikt, preget av frustrasjon og hard motstand fra begge parter. Dette kapittelet skal gjøre rede for konflikten, diskutere valg av kilder, og avslutningsvis gi en analyse for å svare på hvilken verdi de forbudte surfestedene og bølgene har for surferne.

Førsteamanuensis ved Universitetet i Sørøst-Norge, Tommy Langseth beskriver bølgesurfing som en aktivitet hvor man på et surfebrett drives fram i en brytende bølge. Bølgesurfing som aktivitet er ikke avhengig av de daværende vindforholdene slik som man er ved vindsurfing og kitesurfing. Forutsetninger for surfbare bølger er gode bunnforhold og dønninger. I motsetning til kite- og vindsurfing, så blir forholdene for bølgesurfing dårlige dersom det finnes vind. Dette gjør at det sjelden finnes optimale bølgeforhold på Jæren. Den andre forutsetningen for bølgesurfing er bunnforhold. Selv om en bølge bryter, så betyr ikke det at man kan surfe den. Langs Jæren ligger det store steiner som kan gjøre alvorlig skade dersom man skulle falle når man surfer. Man er også avhengig av det som kalles en skulder. Det er i skulderen man vil surfe, og for at bølgen skal ha skulder, så må bølgen treffe en skrå grunne som på Jæren består av skjær, stein eller sand.⁹⁹ Uten en skrå grunne vil hele bølgen kollapse. Denne bølgeformasjonen er lite attraktiv for surferne og kalles ofte en *closeout*.

En *closeout* gjør forholdene mer kaotiske, og det kan være strevsomt å padle i denne type sjø. En surfeøkt vil normalt sett vare i rundt to timer. Da vil surferen sannsynligvis ha surfet fem til femten bølger. Dette betyr at man i praksis surfer (står på brettet) i opp til ett minutt hver økt. Når surferne ikke surfer en bølge, padler de tilbake til bølgens brytningspunkt i vente på neste bølge. Padling på surfebrett kan minne om svømmestilen krål, og har en hastighet på rundt 3 km/t. Langseth skriver at stedene som surferne kaller *Kvassheim* og *Svinestien* er to av veldig få områder på Jæren med bunnforhold som tillater bølger av høy eller svært høy kvalitet. *Kvassheim*¹⁰⁰ og *Svinestien*¹⁰¹ ligger begge i fuglefredningsområder og er derfor

⁹⁹ Follestad, Gjershaug & Stokke 2016: 59-60

¹⁰⁰ Se figur 1.4

¹⁰¹ Se figur 1.2. *Svinestien* ligger i fuglefredningsområdet ved Revtingen

underlagt brettssportforbudet i vinterhalvåret.

Brettssportforbudet ble vedtatt som et tiltak for å unngå forstyrrelser av fuglelivet på spesifikke steder av landskapsvernområdet på Jæren. Til surfernes store frustrasjon gjaldt dette flere av de mest egnede stedene for surfing av point-breaks¹⁰² som *Svinestien*, *Reve*, *Orre* og *Kvassheim*. Det internasjonale nettstedet *Magicseaweed*, som melder bølgevarsler for surfelokasjoner i hele verden, viser til Svinestien som et av få surfesteder på Jæren som er i verdensklasse¹⁰³. Surfeforbudet gjelder fra 1. oktober til 31. mars. Denne perioden, vinteren, er høysesong for både surfing og hekking til brettssportutøvernes store frustrasjon. Konflikten som oppsto, og som fortsatt pågår er mellom de lokale brettssportutøverne på Jæren og Statsforvalteren i Rogaland.¹⁰⁴ Dette da det er Statsforvalteren i Rogaland som har ansvaret for forvaltningen av de vernede områdene. Brettssportforbudet begrunnes med at dette er et verneområde for fugl. Det kommer frem i en rapport fra Statsforvalteren i Rogaland at bølgesurfing ble undersøkt i noen grad i et enkelt arbeide fra Jæren. I dette arbeidet vurderes det at brettaktivitet i stor grad vil kunne være forstyrrende for fugler som lommer og dykkere, marine sjøender og skarver på sjøen.¹⁰⁵ Forbudet gjelder i hovedsak surfere, kitere og vindsurfere.

Bølgesurferne på Jæren og forvaltningen¹⁰⁶ har tydelig forskjellige interesser for bruk av Jærstrendene og havområdet som inngår i Jærstrendene landskapsvernområde. Deres verdigrunnlag er også differert, og vi kan derfor betegne dette som både interesse- og verdikonflikt. Den ene parten uenig i den andres grunnlag for vern, og har et sterkt ønske om å bruke havområdet til surfing. Den andre parten ønsker å ivareta et sårbart fugleliv gjennom å preservere området. Som tidligere beskrevet, så innebærer preservering å ivareta naturen slik som den er. Man vil da beskytte naturen i den forstand at man vil unngå menneskelig påvirkning i det aktuelle området. Dette betyr i praksis, i dette tilfellet, forbudte bølger.

For å forstå forbudet må både årsak og historie nøyere undersøkes, for langs Jærkysten finnes et svært rikt fugleliv. Området er ett av de mest fuglerike områdene i Norge, hvor omtrent 300

¹⁰² Et point-break er et sted hvor en bølge bryter samme sted hver gang da underlaget er fast i motsetning til en beach-break hvor sandbanken beveger seg og gir uforutsigbarhet.

¹⁰³ Statsforvalteren i Rogaland 2019: 35

¹⁰⁴ Tidligere kjent som Fylkesmannen i Rogaland.

¹⁰⁵ Statsforvalteren i Rogaland 2019

¹⁰⁶ «Forvaltningen» brukes som en forkortelse for naturforvaltningen i oppgaven.

forskjellige fuglearter har blitt registrert. Den unike fuglefaunaen i vintersesongen på Jæren skyldes blant annet det vekslende terrenget, næringsrik våtmark og gode rastevilkår. Øyene som ligger til vest for fastlandet er også viktige hekkeområder for mange av sjøfuglene. Det er derfor forbudt å ferdes i området i hekketiden. Økt uro fra fri ferdsel og løse hunder oppgis som to av årsakene til at fuglelivet er utsatt. De viktigste områdene er vernet som fuglefredningsområder og naturreservat.¹⁰⁷

5.2. Kildemateriale

Konflikten mellom forvaltningen og surferne strakk seg fra 2003 og pågår fortsatt den dag i dag. Det er allikevel i perioden 2003 til 2014 at det skrives mest om brettssportforbudet. Dette grunnet arbeidet til Statsforvalteren i Rogaland som omhandlet vern av Jærstrendene. Det ble også brukt artikler fra lokalavisene i arbeidet med denne konflikten. Allikevel var dette ikke i samme grad som i konflikten om jernmennene på Solastranden. Noe av årsaken til dette er at det ikke opplevdes som surferne hadde samme kultur for å ytre seg i avisene. Surferne i Norge hadde sitt eget magasin som het *SurfNorge*. I dag publiseres det kun artikler på *SurfNorge* sine nettsider, men tidligere ga *SurfNorge* ut fysiske magasiner. Sammen med magasiner fra *Nordic Surfers Mag* utgjør de hovedkildene i mitt forsøk på å både forstå og å dekke surferne sitt perspektiv på brettssportforbudet. Den lokale podkasten *Reve Allstars* gir også et godt bidrag for å forstå frustrasjonen til surferne på Jæren.

Statsforvalteren i Rogaland sine rapporter, verneplaner og strategier ligger i et digitalt arkiv som er åpent for allmennheten. Det er Statsforvalteren i Rogaland som har ansvaret for forvaltningen av Jærstrendene landskapsvernområde. Kildene som finnes i dette arkivet viser Statsforvalterens omfattende arbeid knyttet til vern av Jærstrendene landskapsvernområde. Det finnes også dokumenter i dette arkivet som argumenterer for vernet av fuglefredningsområdene. Statsforvalteren er en naturlig aktørene i denne konflikten da det er særinteresser knyttet til bruk eller utnyttelse av Jærstrendene landskapsvernområdene som har skapt konflikt. For å forstå årsakene som ligger til grunn for vernevedtakene som har blitt gjort i landskapsvernområdet, og verdien som forvaltningen finner i det aktuelle området, ses det behov for dokumentanalyse. Dokumentanalysen ble gjort ved grundig gjennomlesning av forvaltningsplaner, NINA-rapporter, verneforskrifter, besøksstrategi og andre dokumenter i Statsforvalterens digitale arkiv.

¹⁰⁷ Statsforvalteren i Rogaland, Miljøavdelingen (u.å)

Bearbeiding og undersøkelser av kilder i konflikten mellom bølgesurferne på Jæren og Statsforvalteren i Rogaland ga også utfordringer. Dette da ordet *surfing* gir langt flere treff enn kun de saker som omhandler det vi i dag omtaler som *surfing*. På slutten av 90-tallet, og tidlig 2000-tall, så var *surfing* en samlebetegnelse for både kitesurfing, vindsurfing og bølgesurfing. Når noen skrev om *surfing*, som i dag betyr bølgesurfing, så kunne det for 20 år siden bety vindsurfing. I de fleste tilfeller var det mulig å forstå hvilken av de tre idrettene som ble omtalt gjennom artikkelen eller leserbrevets kontekst. Bilder, sak og navn kunne også være indisier. Ordet *bølgesurfing* ble også brukt i mine søk, og dette særlig i søk fra starten av aktivitetens fremvekst.

5.3. Statsforvalteren og forbudet

Statsforvalteren er regjeringen og kongens fremste representant i fylket. Statsforvalteren ser til at retningslinjer og vedtak fra Stortinget og Regjeringen følges opp, og utfører oppgaver på vegne av direktorater og departementer. I 2006 startet et arbeid med forvaltningsreform. Reformen tredde i kraft i 2010, men fikk ikke store konsekvenser for statsforvalterne, slik som mange hadde fryktet.¹⁰⁸ En av primæroppgavene til Statsforvalteren i Rogaland er regionalt sektoransvar for nasjonale politikkområder som miljø og landbruk. Statsforvalteren skal også samordne statlig virksomhet i fylket.¹⁰⁹ Som tidligere nevnt, så skal statsforvalteren utføre oppgaver på vegne av direktorat og departement. Blant dem, Klima- og miljøverndepartementet. Det er dette området og oppgavene fra dette departementet som er interessant for oppgaven. Det er Klima- og miljøverndepartementet som har hovedansvaret for å føre regjeringen sin miljø- og klimapolitikk, og som blant annet skal utvikle og gjennomføre tiltak overfor ulike sektormyndigheter. En av oppgavene til Klima- og miljøverndepartementet er arbeid for å bevare naturmangfold, kulturminner og hav.¹¹⁰

Under Miljøverndepartementet fantes før *Direktoratet for naturforvaltning*. DN¹¹¹ var et rådgivende og utøvende fagorgan innen naturforvaltning, og derfor naturligvis også deltakende i arbeidet rundt vern av Jærstrendene. DN hadde faglig instruksjonsmyndighet i miljøvernavdelingenes fagområder for naturforvaltning og friluftsliv. 1. juli 2013 ble

¹⁰⁸ Statsforvalteren 2022

¹⁰⁹ Statsforvalteren i Rogaland (u.å.)

¹¹⁰ Klima- og miljøverndepartementet 2014

¹¹¹ Forkortelse for «Direktoratet for naturforvaltning»

Direktoratet for naturforvaltning slått sammen med Klima- og forurensningsdirektoratet. I dag kaller vi denne etaten for Miljødirektoratet.¹¹²

Jærstrendene strekker seg fra Tungenes i nord til Oгна i sør i Rogaland fylke. Området utgjør en strekning på syv mil langs Jærkysten, gjennom kommunene Randaberg, Sola, Klepp og Hå. Jærstrendene ble fastsatt som landskapsvernområde ved kongelig resolusjon 2. september 1977.¹¹³ Den originale forskriften om verneregler for landskapsvernområdet fra 1977 er ikke lenger gjeldende da den ble opphevet til fordel for revidert verneplan. Den nye verneplanen inkluderte natur- og kulturmarkstyper som ble utelatt i den originale verneplanen. Manglende vernebestemmelser for flere aktiviteter som var i konflikt med verneområdet var også en betingelse for revidering.¹¹⁴ Miljøverndepartementets bekymring for manglende vernebestemmelser, og brudd på vernebestemmelser uttrykkes nesten blant annet i en årsmelding fra 1994.

Årsmeldingen fra Statsforvalteren i Rogaland ved Miljøvernavdelingen i 1994 uttrykker bekymring for Jærstrendene landskapsområde. Jærstrendene har på daværende tidspunkt vært fredet i rundt 18 år, og det fortelles om en rekke små inngrepssaker hvor det har vært brudd på vernebestemmelsene av 1997. Det påpekes at dersom man ser hver sak isolert, så kan man oppleve Statsforvalteren i Rogaland sin involvering som pirkete og overbyråkratisk. Allikevel uttrykkes det at forvaltningen av Jærstrendene landskapsvernområde må sees i evighetens perspektiv, og at man da må være klar over slike gradvise miljøendringer som vil påvirke et utsatt område.¹¹⁵ At Jærstrendene er et populært turområde, og at der markedsføres i turisme- og reiselivssammenheng vekker også bekymring. Dette grunnet belastningen på området og fare for å endre status fra *bruk* av Jærstrendene til *overforbruk*. Årsmeldingen ved Miljøverndepartementet skriver også å at Statsforvalteren på daværende tidspunkt var i gang med et større arbeid for å revidere vernet av Jærstrendene, så vel som en revidert forvaltningsplan.¹¹⁶

Den nye planen skulle sørge for en bedre soneinndeling, som skulle presisere hva miljømyndighetene ønsket med verneområdet. Ferdselsforbudssoner og tydelige, sterke

¹¹² Ryste, E. M & Olerud, K. 2019

¹¹³ Forskrift om Jærstrendene landskapsvernområde (1977)

¹¹⁴ Regjeringen 2003

¹¹⁵ Årsmelding 1994 for Miljøvernavdelinga. 1995: 3

¹¹⁶ Årsmelding 1994 for Miljøvernavdelinga. 1995: 5

kanaliseringstiltak bes om å vurderes i den nye forvaltningsplanen. Statsforvalteren og Miljøvernavdelingen ønsket klarere verneregler med få unntaksbestemmelser. Å sikre det biologiske mangfoldet på Jærstrendene beskrives som en av hovedutfordringene i årsmeldingen, 1994. Sikringen av det biologiske mangfoldet presiseres som viktig for å gi fremtidens friluftsutøvere gode naturopplevelser. At alle skal ha gode muligheter til å drive hverdagslig friluftsliv som helse- og trivselsskapende naturlig fritidsaktivitet trekkes også frem.¹¹⁷

Den originale forskriften om verneregler for landskapsvernområdet fra 1977 er ikke lenger gjeldende da den ble opphevet til fordel for revidert verneplan. Ny forskrift om vern av Jærstrendene landskapsvernområde ble fastsatt ved Kronprinsregentens resolusjon, fremmet av Miljøverndepartementet, 12. desember 2003.¹¹⁸ Som tidligere nevnt, så var en av grunnene for revisjonen at vernebestemmelsene ikke fanget opp bestemte aktiviteter som var i konflikt med verneformålet. Kronprinsens resolusjon om revidert vern av Jærstrendene viser enighet mellom Direktoratet for naturforvaltning og statsforvalterens vurdering av bølgesurfing som forstyrrende for fuglelivet. Da verneforslaget først var til høring, var surfing en relativt ny sport på Jæren, og derfor lite kjent. Statsforvalteren anbefalte DN å forby bølgesurfing først etter tilrådingen ble oversendt. Statsforvalteren i Rogaland sammenlignet med brettseiling og bølgesurfing og mente surfing hadde samme element av forstyrrelse på fyrelivet. Det viste direktoratet større til, og mente det ville være en presisering av forskriften på bakgrunn av nye opplysninger.¹¹⁹ I forskriften om vern av Jærstrendene landskapsvernområde, kap. IV-B/§ 3-B, pkt. 6 d, sto det nå også *bølgesurfing*.¹²⁰ Dette betydde at surfing nå var forbudt i perioden 1. oktober til 31. mars, på lik linje som bruk av vannscooter, annen vannmotorsport og seilbrett.

I forskrift om vern av Jærstrendene landskapsvernområde under §3 står følgende:

§3-B, pkt. 2. Vegetasjon på land som har verdi som næring eller livsmiljø for fuglane, er freda mot skade og øydelegging

¹¹⁷ Årsmelding 1994 for Miljøvernavdelinga. 1995: 7

¹¹⁸ Forskrift om Jærstrendene landskapsvernområde 2003

¹¹⁹ Regjeringen 2003

¹²⁰ Forskrift om Jærstrendene landskapsvernområde 2003

§3-B, pkt. 6-d. *I sjøområda er det forbod mot bruk av vannscooter/vannjet, andre former for vannmotorsport, bølgesurfing og bruk av seglbrett f.o.m. 1. oktober t.o.m. 31. mars.*¹²¹

Ifølge verneforskriften skulle det også utarbeides forvaltningsplan for verneområdet.

5.4. Forvaltningsplan og besøksstrategi

Statsforvalteren i Rogaland er forvaltningsstyresmakt for Jærstrendene landskapsvernområde og har hatt ansvaret for utarbeiding av forvaltningsplanen. I april 2010 ble *Forvaltningsplan for Jærstrendene landskapsvernområde med biotopvern og naturminne* publisert.

Forvaltningsplanen er omfattende og er til sammen bestående av 240 sider.

Forvaltningsplanen deles inn i del 1 og del 2. Delene er skilt av i to forskjellige dokumenter, hvor del 2 av forvaltningsplanen inneholder forvaltningsskjemaer med tilhørende fotokart for hver av de 37 sonene i landskapsvernområdet.¹²² Det er i hovedsak del 1 av forvaltningsplanen som er av interesse for oppgaven.

Forvaltningsplan del 1 gir en generell beskrivelse av blant annet verneverdier, bruksinteresser og inngrepsstatus. Juridisk ramme, formål og bakgrunn kommer også frem i forvaltningsplanen. I kapittel to gjøres det rede for brukerinteresser i verneområdene. Det presiseres at det finnes uvanlig mange og komplekse brukerinteresser i Jærstrendene landskapsvernområde sammenlignet med de aller fleste andre verneområdene i Norge. Bølgesurfing og kiting omtales som spesielle nyere friluftaktiviteter. Kapittel 3 tar blant annet for seg utfordringer. Under et bilde av surfere på Bore står det at surfing er en ny og naturvennlig friluftaktivitet, på de rette stedene.¹²³

Kapittel 5 i forvaltningsplan del 1 gjør rede for bruksplan. Herunder også bruksinteresser og vernereglene. Under 5.4.7 *Vasskuter, vass-motorsport, seglbrett og bølgesurfing* står både aktuelle verneregler, bakgrunn for vernereglene og forvaltningspraksis. Vannmotorsport, seilbrett og bølgesurfing er forbudt i fuglefredningsområdene fra 1. oktober til 31. mars. Bakgrunnen for vernereglene er at områdene er viktige for sjøfuglens hvile og matsøk.

¹²¹ Forskrift om Jærstrendene landskapsvernområde 2003

¹²² Fylkesmannen i Rogaland 2010b

¹²³ Fylkesmannen i Rogaland 2010a

Områdene beskrives som avgjørende for fuglens livsmiljø, og for å unngå unødvendig skadefull uro for det sårbare fuglelivet, i den mest sårbare årstiden, er disse områdene derfor forbudt for blant annet bølgesurfing. Under *bakgrunn for vernereglene* skriver Statsforvalteren at vedkommende i utgangspunktet er positiv til ikke-motoriserte, enkle former for friluftsliv. Under *forvaltningspraksis* står det også skrevet at bølgesurfing i utgangspunktet kan skje i hele verneområdet resten av året, og at statsforvalteren vil bidra til at allemannsrettens kvaliteter ikke blir forringet, og brukskonflikter minimalisert.¹²⁴

At bølgesurfing var tillatt i verneområdet fra 1. april til 30. september betydde lite for surferne. Brettsportforbudet ble mye omtalt både i aviser, i miljøet og i surfernes egne magasiner. Statsforvalteren i Rogaland ønsket derfor en ny forskningsrapport for å kartlegge ferdseksforstyrrelser på fugl i Jæren landskapsvernområde. Daværende seksjonssjef hos Statsforvalteren i Rogaland, Per Kristian Austbø poengterte at internasjonal forskning ikke alltid kunne overføres direkte til lokale forhold. Dette var ifølge Austbø, årsaken til at de startet forskningsprosjektet.¹²⁵ De var opptatt av å få god kunnskap om den lokale påvirkningen av fuglelivet, og etter oppdrag fra Miljødirektoratet ble det i 2016 publisert en NINA Rapport som utforsket ferdseksrelaterte forstyrrelser på fugl i Jærstrendene landskapsvernområde. Rapporten gir et faglig grunnlag for å vurdere effekten av ulike kilder som forstyrrer fuglelivet i Jærstrendene landskapsvernområde. Rapporten beskriver noen forskjeller på surfing, brettseiling og kiting. Blant annet trekkes det frem at brettsporene krever forskjellige værforhold, værphenomen og lokasjoner. Det de har til felles, er et begrenset antall dager med gode forhold¹²⁶. Forskningen beskriver mer utførlig brettaktivitet enn andre aktiviteter i landskapsvernområdet. Dette begrunnes med de store lokale konfliktene knyttet til brettsporeforbudet.

I 2019 la Statsforvalteren i Rogaland frem *Besøksstrategi for Jærstrendene* til endelig godkjenning fra Miljødirektoratet. Besøksstrategien var den første for Jærstrendene landskapsvernområde, og bygget på informasjon hentet fra verneforskriften, forvaltningsplanen, brukerundersøkelser og dialog med kommune, Jæren Friluftsråd, Statens naturoppsyn, RFK, Rådgivende utvalg for Jærstrendene, og regionale reiselivsaktører.¹²⁷

¹²⁴ Fylkesmannen i Rogaland 2010a

¹²⁵ Prestmo 2013

¹²⁶ Follestad, Gjershaug & Stokke 2016: 3

¹²⁷ Statsforvalteren i Rogaland 2019

Besøksstrategien omtaler retningslinjer gitt i forvaltningsplanen, men peker også på et behov for nye tiltak. Dokumentet omfatter 66 sider, og et søk på ordet «surf» gir 51 treff.

I statsforvalterens rapport som gjør rede for besøksstrategi på Jærstrendene, kan man lese om tidligere forskning på brettssport. Det er gjort undersøkelser av effekten av brettseiling og kiting¹²⁸ i Danmark, England, Nederland og Tyskland. En tysk rapport som samlet data fra forskjellige undersøkelser i både Nederland, England og Tyskland konkluderte med at uregulert kiting ville ha en stor negativ effekt på leveområdet til sjøfugl, og fugl knyttet til kysten.¹²⁹ Statsforvalteren skriver at det er vanskelig å finne lignende studier av bølgesurfingens effekt, men at surfing er undersøkt i noen grad i et enkelt arbeid fra Jæren. Rapporten vurderer at brettssportene i stor grad vil kunne forstyrre fugl som lommer, dykkere, marine sjøender og skarver på sjøen. Det står også at betydningen av forstyrrelsen vil variere med aktiviteten¹³⁰

5.5. Forvaltningens ønske om vern

Hvorfor er vernet av fuglefredningsområdene så viktige? Jærstrendene landskapsvernområde inngår i Jæren våtmarkssystem. Jæren våtmarkssystem er et Ramsar-område, og Norge er derfor forpliktet til å verne og ivareta områdene i henhold til Ramsarkonvensjonen. Ramsar-områdenes økologiske funksjoner skal blant annet opprettholdes, og det skal sørges for en bærekraftig bruk av våtmark generelt. Sistnevnte innebærer utarbeiding av verneplaner for våtmarker.¹³¹ På nettsiden til Statsforvalteren ligger en brosjyre om vernet våtmark i Rogaland. Her opplyses det om at våtmarkene er svært viktige for fugl som er på vei til eller fra overvintringsområder. I verneområdet er det forbudt med tiltak som kan ødelegge eller redusere våtmarksområdenes verdi for fuglelivet. De siste 100 årene har ødeleggelsene av våtmark vært dramatiske ifølge brosjyren. Dersom våtmarkene forsvinner, så gjør dyrene og plantene som lever i området også det. Fra den industrielle revolusjon på 1850-tallet har rundt halvparten av verdens våtmark blitt delvis, eller helt ødelagt. Jæren er intet unntak, for både byvekst og et effektivisert jordbruk har gjort at våtmarkene er utryddingstruet. I brosjyren fra Statsforvalteren og Jæren Våtmarkssenter oppsummeres de viktigste vernereglene på

¹²⁸ Brettseiling og kiting er også kjent som vindsurfing og kitesurfing. Dette er to forskjellige sporter, som også skiller seg fra bølgesurfing

¹²⁹ Statsforvalteren i Rogaland 2019

¹³⁰ Statsforvalteren i Rogaland 2019: 25

¹³¹ Follestad, Gjershaug & Stokke 2016: 12

brosjyrens siste side. Første nevnte regel heter at det ikke er lov å skade eller forstyrre dyre- og fuglelivet.¹³²

Januar 2004 publiserer Statsforvalteren i Rogaland artikkelen *Ta vare på Jærstrendene*. Brettsportforbudet tredde i kraft 12. desember 2003, og ble ikke godt mottatt av bølgesurferne på Jæren. Denne artikkelen ble skrevet rundt en måned etter forbudets ikrafttredelse, og en tredjedel av artikkelen til statsforvalteren står skrevet under mellomtittelen *konflikten mellom fugl og surfer*. Statsforvalteren beskriver Jærstrendene som det mest brukte friluftsområdet i Rogaland. Surferne har en særinteresse, som mange andre, og dersom alle disse gruppene skulle fått bruke landskapsvernområdet slik de selv ønsket, så ville det utgjort en stor trussel for naturområdet. For sjø- og vadefugl er Jærstrendene et av de viktigste trekk- og overvintringsområdene. Revtingen er et område som særlig trekkes frem. Revtingen beskrives som et ornitologisk kjerneområde av særlig viktighet. Noe av det som opptar statsforvalteren er den negative bestandsutviklingen av sjeldne arter. Fuglefredningsområdene er vesentlige for både de sjeldne artene, men også for de titusentalls andre sjøfuglene. Artikkelen redegjør for de rapporter som lå til grunn for forbudet. En av årsakene til forbudet var ønsket om å holde ferdsele i området lav. Det konkluderes med at surferne også kan forårsake økt ferdsel på land. Et annet argument i artikkelen fra statsforvalteren var forstyrrelsen surferne utgjør i bølgebrytingssonen, og at fuglen derfor kan trekke mot områder som er mindre gunstige for dens overlevelse.¹³³

Statsforvalteren i Rogaland forteller at det var et ønske om å ta hensyn til alle parter i vurderingen av vernereglene. Bølgesurfing er tillatt i flere områder langs landskapsvernområdet, men at Revtingen forbeholdes fuglekikkere, fuglelivet i seg selv, og dem med andre interesser enn bølgesurfing. Partene som utarbeidet den reviderte verneforskriften, vurderte at surferne på Jæren fortsatt hadde noen av Europas beste surfeområder.¹³⁴ Det var det ikke mange av surferne som var enige i.

¹³² Fylkesmannen i Rogaland og Jæren Våtmarkssenter 2015

¹³³ Statsforvalteren i Rogaland 2004

¹³⁴ *ibid*

5.6. Surfing

Professor i teologi, Bård Mæland påstår at bølgesurfing knapt kan beskrives som en fritidsaktivitet eller hobby. Han mener at aktiviteten må beskrives som spiritualitet eller religion. Mæland snakker om naturreligion og viser til forskere som har forsøkt å analysere kjennetegn for bølgesurfing. Forskerne finner bølgesurfing som en aktivitet som grenser til både idrett, kunst, livskall og en slags religion eller spiritualitet.¹³⁵ Religionsviter Bron Taylor publiserte i 2007 en artikkel hvor han gjorde en analyse av religiøsitet, spiritualitet og surfing. Han skriver at surferne selv opplever og beskriver bølgesurfing som fysisk, psykologisk og spirituelt fremmede. Taylor skriver at det globale surfesamfunnet bør forstås som en ny religiøs bevegelse. Han kaller det en akvatisk naturreligion, hvor selve utførelsen er religionens hellige sentrum og at de øvrige opplevelsene også fører til en tro på naturen og havet som kraftfull, transformativ, helbredende og hellig.¹³⁶

Jay Moriarity skriver at surfing blant annet kan kategoriseres som kunst da man kan uttrykke seg på en bølge. Moriarity argumenterer også for at surfing er en sport (dette da man kan konkurrere), men han beskriver aktiviteten også som noe spirituelt da det i øyeblikket du tar av på en bølge kun er deg selv og det han beskriver som «mother nature» som er i fokus.¹³⁷ Forfatter av boken *Surf*, Steffen Mackert forteller at man ikke kan forklare det spirituelle ved opplevelsen man får gjennom bølgesurfing, men at man er nødt til å oppleve det selv.¹³⁸

Etter det jeg har klart å avdekke, så finnes det et godt utvalg forskning som konkluderer med at det finnes noe spirituelt i det å surfe en bølge. Jeg oppfatter at bølgesurfing sees som mer enn en sport, både av surferne selv og av forskeren. Det som i hovedsak er interessant for oppgaven, er hvordan surferne på Jæren opplever bølgesurfing og verdien av bølgene. Hvilken sense of place opplever surferne i havet? Jeg har prøvd å gi et innblikk i hvordan surfing sees i et globalt perspektiv, og vil nå utforske hvilken verdi bølgene på Jæren har for surferne i dette området. Hvilken verdi har de forbudte bølgene for dem? Ved å utforske dette vil vi også få en bedre forståelse for deres motstand til forvaltningen og brettssportforbudet som i bunn og grunn er hovedårsaken til konflikten mellom de to partene.

¹³⁵ Mæland 2012

¹³⁶ Taylor 2007: 923

¹³⁷ Moriarity & Gallagher 2001: 10

¹³⁸ Mackert 2005

5.7 Surferne om brettssportforbudet

I desember 2010 kom første utgave av *SurfNorge*, Norges første surfemagasin. *SurfNorge* ble startet av en lokal surfer fra Jæren, Per Arne Zahl. Han var ansvarlig redaktør, samtidig som han skrev en del av artiklene i magasinet selv.¹³⁹ De artikler som det vises til, som er skrevet av Zahl er naturligvis ikke objektive til konflikten mellom surfere på Jæren og forvaltningen. Årsaken til at jeg velger å bruke artikler fra *SurfNorge* i oppgaven, er at jeg på denne måten vil møte surfernes ufiltrerte perspektiv. Uredigerte artikler skrevet med egne ord, av surfere fra hele landet. Dette vil også gi et inntrykk av konfliktens interesse både nasjonalt og lokalt. Artiklene sees som et uredigert og direkte talerør fra surferne i den tiden de ble publisert, og man kan håpe på å få et bedre inntrykk av hvilken verdi bølgene på Jæren hadde for surferne.

Den første utgaven av *SurfNorge* ble som tidligere nevnt utgitt i desember 2010. Utgaven hadde to hovedsaker, *Jæren Boardriders* og *Vinteren fra Helvete*. Sistnevnte sak handlet om vinteren 2010, og som man kan forstå på overskriften, så var ikke dette en god sesong for surferne. Artikkelen dekker åtte sider i magasinet, og skribenten forteller om en fortvilt surfenasjon. Hen beskriver forholdene som en katastrofe, og uthever følgende med store sorte bokstaver: «Depresjonen lurte bak hver sanddyne. Når skulle galskapen ende?» Det første man tenker er kanskje at det var storm, regn eller hagl som gjorde forholdene dårlige. Tvert imot. Denne vinteren var preget av sol, høytrykk og snø. Dette resulterte i en artikkel på åtte sider om vinteren fra «helvete».¹⁴⁰ Det forteller oss i det minste at surferne ikke stiller seg likegyldige til det de anser som «dårlige forhold», og at det heller samler en hel surfenasjon i frustrasjon og fortvilelse.

Fylkesmenn, forskere, fugler og surfere. Slik lyder overskriften til en av artiklene i 6. utgave av magasinet *SurfNorge*. Utgaven inneholder en bildespesial fra NM i surfing i 2012, og to artikler om brettssportforbudet. Miljøet er tydelig preget av den pågående konflikten med Statsforvalteren i Rogaland. Den ene artikkelen er på fire sider, og har fått tittelen *NM, bølger & fuglestress*. Et av bildene i artikkelen viser en anonymisert surfer som går forbi forbudsskiltet, i vådrakt med surfebrettet under armen. Man kan også se konturen av en stor bølge i bakgrunnen.¹⁴¹

¹³⁹ Tveit 2020

¹⁴⁰ SurfNorge 2010

¹⁴¹ SurfNorge 2013

Som fast innslag i *SurfNorge* sitt magasin, finner man en tegneseriestripe om statsforvalteren, som på denne tiden ble kalt for *fylkesmannen*. Tegneserien dekker en hel A4-side og består av karikaturtegninger som handler om fylkesmannen og hans «evige» kamp mot surferne. I 5. utgave av *SurfNorge* har tegneseriestripen fått navnet *Den uovervinnelige Fylkesmannen i: brennende engasjement*. Her får vi se fylkesmannen liggende bak en sanddyne med en type klo som her kalles for «surf snatcher 3000X». Fylkesmannen stjeler surfebrett, brenner brettene og dreper sjøfugl med sitt bensinbål.¹⁴² I 6. utgave av *SurfNorge* har tegneseriestripen fått navnet *Den utrolige Fylkesmannen og vennene hans i: donut disaster*. I denne utgaven av tegneserien kan man se en surfer som får bot av det som fremstilles som fylkesmannens gode venn, politiet. Fylkesmannen og politiet leter etter surfere fra et fly i luften, men endre opp med å styrte da fuglene angriper politimannens smultringrester som ligger på flyets hale.¹⁴³

Frustrasjonen og engasjementet til surferne i denne konflikten var tydelig. Flere av dem fortalte at det ikke kjentes greit å bli stemplet som miljøkriminell, eller som en som ikke bryr seg om naturen. De fortalte at de selv anså seg som miljøbevisst og påpekte at naturen var stor del av surfing som opplevelse.¹⁴⁴ Da det Panamaregistrerte lasteskipet *Full City* gikk på grunn utenfor Langesund i juli 2009, var det en del surfere som uttrykket misnøye til hvordan naturen ble behandlet på i etterkant. En av dem var Vegard Halvorsen. Halvorsen skrev en kritisk artikkel om oppryddingsarbeidet og ga den tittelen *Tilgriset lærdom*. Halvorsen skriver blant annet om at surfere hjalp til i oppryddingsarbeidet etter oljesølet, og at apparatet ellers gjorde en dårlig jobb i oppryddingen. Et sted mellom 1500 og 2000 ærfugler døde som direkte årsak av oljesølet, fiskebestanden hadde sank drastisk, og lav på svabergene døde som følge av høytrykksspyling. Saltstein¹⁴⁵ var ifølge Halvorsen usurfbart i nesten ett år, og mange av surferne i området fikk utstyret sitt ødelagt som følge av oljesølet i havet. Halvorsen skriver at «gutta med labfrakk» hadde sagt at bølgefrequensen i området hvor lasteskipet gikk ned var såkalte høyenergiområder. «Gi bølgene litt tid og de vil skylle vekk det meste». Til dette uttrykker han skuffelse, hvor han skriver at «våres alle kjære bølger» ikke bare er fornøylesparken vår, men også naturens egen miljøtilsynsmann. Han avslutter artikkelen med å oppfordre leseren til å ikke legge igjen noe annet enn fotspor på stranden, og til å

¹⁴² SurfNorge 2010

¹⁴³ SurfNorge 2013

¹⁴⁴ Løland 2013

¹⁴⁵ Saltstein er en populær surf-spot på Østlandet

resirkulere søppel, slik at vi kan «prøve å high-five planeten vår istedenfor å tuppe hun i rævva».¹⁴⁶ Innholdet i artikkelen gir et bilde av at surferne verdsetter både miljø og hav, men det gir også inntrykk av at de gjerne er i opposisjon til forskere og forvaltning. Artikkelen ble publisert i magasinet *SurfNorge*.

I artikkelen *NM, bølger og fuglestress* uttrykker Zahl bekymring for den kommende surfesesongen. Han skriver at det nå er på tide å vokte seg, og at Statsforvalteren sliper sabelen. Zahl oppfordrer andre surfere til å sette seg inn i saken om brettssportforbudet, og er tydelig i sin mening om at de faglige rapportene som er lagt ned ikke er gjennomført med en nøytral innstilling til saken. Forvaltningen omtales som en «wannabe mensa gjeng», og Zahl uttrykker sin fortvilelse over Statsforvalterens manglende kunnskap innen brettssport.¹⁴⁷ Grunnen til dette er trolig at seiling, kiting og bølgesurfing er samlet sammen under brettssportforbudet, og at mange opplever rapporten som la grunnlag for brettssportforbudet som et enkelt og lite godt gjennomført arbeid. Rapportene fra Statsforvalteren i Rogaland opplyser om at det var vanskelig å finne undersøkelser av effekten av bølgesurfing på Jæren, men at det er gjort grundige undersøkelser av brettseiling og kiting i England, Nederland, Danmark og Tyskland¹⁴⁸. Det er grunn til å tro at dette er noe av det Zahl sikter til når han skriver: [...] å sette alt dette under begrepet surfing er helt på tryne».¹⁴⁹

Som tidligere nevnt, så finner man også artikkelen *Fylkesmenn, forskere, fugler og surfere* i 6. utgave av *SurfNorge*. Artikkelen innledes med å fortelle om brettssportforbudet som bakgrunn for den langvarige konflikten mellom surferne og fylkesmenn. Første avsnitt avsluttes med å beskrive de to frontene i konflikten som «steilt mot hverandre».¹⁵⁰ Artikkelforfatter Otto Alsaker Prestmo fortsetter med å gjøre rede for bakgrunnen for brettssportforbudet, men trekker også sammenligninger mellom vedtaket på Jæren og bannlysing av surfing på Tahiti og Hawaii på 1770-tallet. Prestmo skriver at fylkesmennene har gleden av å være i samme selskap som misjonærene som bannlyste surfing for 250 år siden, men at vedtaket på Jæren er begrunnet med et «føre-var-prinsipp» for å beskytte fuglelivet. Han peker også på manglende vitenskapelig dokumentasjon og dialog, før han trekker en ny parallell til et tidligere brettssportforbud som ble vedtatt i september 1978.

¹⁴⁶ Halvorsen 2012

¹⁴⁷ Zahl 2013

¹⁴⁸ Statsforvalteren i Rogaland 2019: 61-62

¹⁴⁹ Zahl 2013

¹⁵⁰ Prestmo, A. O. 2013

Denne gang var det rullebrett¹⁵¹ som ble forbudt. Vedtaket kom fra Miljøverndepartementet, med Statens Forurensingstilsyn som utøvende myndighet. Dette forbudet ble opphevet drøye ti år etterpå. Prestmo skriver at også forbudet mot rullebrett var basert på et føre-var-prinsipp.¹⁵²

Artikkelen til Otto Prestmo gir uttrykk for at surferne kjenner på en urettferdighetsfølelse, og at det er viktig for dem at det finnes andre aktører som er mer forstyrrende for sjøfugl enn dem. Den amerikanske studien *Human disturbances of waterfowl* av Dahlgren og Korschgen trekkes inn i artikkelen. Her pekes det på funn av at motorbåter var en av de mest forstyrrende elementene for sjøfugl, og at båthavnen på Kvassheim var åpen hele året. Landbruk på Jæren trekkes også inn som et forstyrrende element, og artikkelforfatter gjør oppmerksom på at flere av bøndene på Jæren har havet som nærmeste nabo. Andre aktører som trekkes inn er de som kjører tungtransport, biler, syklist, fuglejeger på flyplass og norsk oljevirkosomhet.¹⁵³

Det uttrykkes også frustrasjon knyttet til uklare rammer rundt den vitenskapelige dokumentasjonen som lå til grunn for brettssportforbudets vedtakelse. Det virker dog som at surferne har et lite håp om endring da det noen måneder før artikkelens publisering ble holdt et møte i Rogaland mellom blant annet statsforvalter, surfere og forskere fra Norsk institutt for naturforskning (NINA). På oppdrag fra statsforvalteren, skulle forskerne undersøke hvilken effekt vannsport langs Jærstrendene hadde på fuglelivet. Norges Surfforbund (NSF)¹⁵⁴ håpte også på en grundig og objektiv rapport. Styremedlem i NSF og marineøkolog Jan Erik Jensen sier det er positivt at statsforvalteren ønsker en ny studie, selv om forbudet allerede eksisterer. Jensen legger også til at NSF bestilte en lignende studie en stund tilbake, og at statsforvalteren var kjent med resultatene av denne studien.¹⁵⁵

Konflikten mellom Statsforvalteren i Rogaland og surferne på Jæren skulle vise seg å skape engasjement også utfor landegrensen. I 2014 lager det svenske surfemagasinet *Nordic Surfers Mag* en Jæren-utgave. Tekstforfatter Lisa Blom skriver at det er noe helt spesielt med de langstrakte strendene sør for Stavanger, og at atmosfæren på Jæren er magisk. Hun beskriver

¹⁵¹ Rullebrett er også kjent som «skateboard».

¹⁵² Prestmo 2013

¹⁵³ ibid

¹⁵⁴ Norges Surfforbund heter i dag Brettforbundet Surf. Brettforbundet har fra 2018 hatt tre avdelinger. Brettbundet Surf, Brettforbundet Skate og Brettforbundet Snow (snowboard). Jeg vil i oppgaven omtale forbundet ved det navnet som som kilden oppgir.

¹⁵⁵ Prestmo 2013

surfemiljøet på Jæren med varme ord, og forsikrer leseren om at man ikke trenger være redd for å få bilruten smurt ned med voks.¹⁵⁶ Det hun derimot advarer mot er Statsforvalteren i Rogaland. Hun skriver at han jakter surferne fra land som kan tildeles bøter, og at det finnes flere surfesteder langs Jæren som er forbudt å surfe i sesongen. Blom skriver videre om konflikt mellom brettssportforbundet og statsforvalteren, og at Norge er nesten helt alene om å ha et slikt forbud. Hun stiller spørsmål til om dem med brett i vannet virkelig utgjør en forstyrrelse for overvintrende sjøfugl. Hun påpeker at man stadig ser både fugl og sel i lineupen¹⁵⁷ og at kunstgjødsel, fartøy og flyplass må utgjøre en større trussel for livet på kysten enn surferne. Avslutningsvis skriver Blom at man gjennom surfing blir ett med naturen, og at man tar seg ut i et nytt element med egen kraft. Hun skriver at det å sitte på surfebrettet og se utover landskapet på Jæren er rekreasjon, og at dette er noe surferne gjør når resten av lokalbefolkningen på Jæren sitter inne og stenger naturen ute, i vente på neste sommer.¹⁵⁸

Miljødirektoratet ba om en rapport som utforsket ferdselsrelaterte forstyrrelser på fugl i Jærstrendene landskapsvernområde. NINA-Rapporten ble publisert høsten 2016 og opplyser om at brettssport skal utforskes i større grad enn andre aktiviteter grunnet de store lokale konfliktene knyttet til utøvelse av disse aktivitetene. Rapporten opplyser om en svakhet ved arbeidet da de ikke hadde grunnlag for å sammenligne effekter av brettaktiviteter grunnet gjeldende brettssportforbudt i forskningsperioden. Rapporten fastslår allikevel at det i perioder med stor og grov sjø vil være arter som finner næring i områdene hvor brettssportaktivitetene befinner seg, men at noen forsøk har vist at fugler knapt nok beiter under slike forhold, og at de søker til andre områder for å få ly fra været. Sluttvis konkluderes det med at brettssport i disse tilfellene neppe kan forventes å forstyrre noen fugler i områder med grov sjø.¹⁵⁹ Jeg har ikke lyktes i å finne uttalelser fra surferne knyttet til rapporten fra 2016. Søk med ordet «surfeforbud» hos Nasjonalbiblioteket gir ingen treff hos aviser i Rogaland etter 2013. Ordet «brettssportforbud» gir ingen treff i Rogaland, men bølgesurfing gir 26 treff i lokalavisene i perioden 2015 til 2019. Ingen av artiklene handler om bølgesurfing. I 2019 får surferne et nytt

¹⁵⁶ Surferne bruker en seig voks på surfebrettene sine for å ikke skli av brettet i vannet. Å smøre frontruten på en bil med surfevoks er en av surfernes måte å utøve selvjustis.

¹⁵⁷ En «lineup» er et køsystem som surferne bruker for å sikre at alle får surfe når det er deres tur, og for å unngå ulykker og kollisjoner. Lineupen er i vannet og ligner en vanlig kø.

¹⁵⁸ Blom 2014: 70

¹⁵⁹ Follestad, Gjershaug & Stokke 2016: 3-4

talerør som skulle motbevise mitt inntrykk om at konflikten i stor grad hadde lagt seg, og at surferne hadde godtatt at brettssportforbudet på Jæren.

4. desember 2019 publiseres første episode av podkasten *Reve Allstars*. Podkasten beskrives som en podkast om Jæren, bølger og folkene som surfer dem. Podkasten ble startet av surfefotograf og bodyboarder¹⁶⁰ Ivar Vasstveit. Det er Vasstveit selv som er podkastvert, gjerne under navnet *King Jung Reve* eller *ein høge*. Vasstveit inviterer både surfere, fotografer, journalister og venner til podkastinnspilling. Episodene i *Reve Allstars* har handlet om alt fra drapet på Tina Jørgensen til nudister på Orrestranda. Naturligvis diskuteres også brettssportforbudet.¹⁶¹ Podkasten *Reve Allstars* vurderes som en god kilde for oppgaven på lik linje med magasinet *SurfNorge*. *SurfNorge* ga ut magasiner i noen få år, men gikk etter hvert over til å publisere sporadiske artikler på nettsiden *Surfnorge.no*. *Reve Allstars* spilles inn på Jæren, med gjester fra Jæren, og kan derfor gi et innblikk til surfernes holdninger til brettssportforbud og bølger fra og med året 2019.

I tredje episode av *Reve Allstars* har Ivar Vasstveit invitert «sin nærmeste nabo», Per Freisberg. Freisberg er lokal surfer på Jæren, og har i podkasten fått navnet *ein tyske*. Sammen utgjør Vasstveit og Freisberg *ein tyske og ein høge*, og de har under denne tittelen gitt ut flere episoder i podkasten. Den tredje episoden av den da nyoppstartede podkasten tok blant annet for seg brettssportforbudet. Episoden ble publisert 13. desember med navnet *Per Freisberg om brettssportforbudet, livredning, kastrering, Gestapo og livet på Stadt*. 14 minutter inn i den 73 minutter lange episoden blir brettssportforbudet et naturlig tema grunnet et nylig publisert protestinnlegg på Instagram-kontoen til landslagssurfer Frode Goa.¹⁶² Goa legger ut et bilde av seg selv som «rekker fing» til forbudsskiltet som opplyser om brettssportforbudet. Dette gjør landslagssurferen to ganger i året. Først når brettssportforbudet trer i kraft, og deretter ved vintersesongens slutt. Det er i denne anledning brettssportforbudet blir samtaleemne i podkasten.

Vasstveit ber Per Freisberg om å gjøre rede for brettssportforbudet 14 minutter inn i episode 3 av *Reve Allstars*. Vasstveit starter selv med å fortelle at det finnes strekninger på Jæren som er

¹⁶⁰ Bodyboarding er av samme prinsipp som surfing, men skilles ved at man her ligger på brettet. Brettet har ikke finner og er mindre enn et surfebrett. Man ligger på magen og har beina i vannet.

¹⁶¹ Vasstveit 2019

¹⁶² Goa 2019

stengt for brettssport i vinterhalvåret. Han kaller områdene for *stripene* og sier at de ikke dekker hele kysten, men at de dessverre strekker seg over de områdene hvor det er fryktelig bra bølger. Vasstveit legger ironisk til at ingen surfer i disse områdene i vintersesongen. Freisberg bekrefter ironisk. Per Freisberg etterspør likestilling og det han kaller «fair trade». Han stiller spørsmål ved at surferne «kastes i samme bøtte» som turgåere, «løsbikkjer» og alt annet som «kryper» langs Jærstrendene. Han forteller også at grunneierne og sønnene til grunneierne kan gjøre hva de vil, og at han ser dem «blæste» opp og ned på stranda med motocross. Etter en kommentar om vern fra Vasstveit, legger Freisberg til at alt må vernes om. Han sier at alt trenger vern, og at «vi» må verne om det, men at det handler mer om omtanken man viser området. Han sier at forbud er lite fungerende, og at det ikke finnes hensikt med å forby. Freisberg trekker paralleller til Tyskland og sier at forbud er en «tysk greie», og avslutter med å ønske velkommen til det nye Tyskland. Vasstveit sier at det ikke finnes dokumentasjon på at surfing er farlig, som han selv er klar over iallfall. De snakker videre om at de selv opplever å sitte i vannet og observere fuglene ved siden av seg, og at de ser fuglene leke uforstyrret. Ivar sier også at han har sett fuglene surfe. Vasstveit og Freisberg ønsker at Jæren mobiliserer seg på ny for å forsøke å få brettssportforbudet opphevet.¹⁶³

Når tredje episode av den første lokale surfepodkasten omhandler brettssportforbudet, så kan man si at brettssportforbudet fortsatt er et aktuelt tema blant surferne på Jæren. Stemningen, formuleringen og kommunikasjonen mellom surferen og surfefotografen viser tydelige tegn på at temaet fortsatt er betent, og at konflikten mellom surferne og Statsforvalteren i Rogaland enda pågår. Dette med særlig engasjement fra surferne.

5.8. Identitet og mening i bølgene

Friluftsliv har lenge vært en viktig del av norsk nasjonal identitet. I nyere tid vokste det frem det mange kaller moderne friluftslivsaktiviteter. Disse aktivitetene krever ofte en del utstyr, og mange av dem har et preg av action. Selv om aktivitetene har et preg av action, så finnes det noe unikt med kombinasjonen fysisk aktivitet og naturopplevelse. Blant disse moderne friluftslivsaktivitetene finner man bølgesurfingen som kom til Norge på 1980-tallet, hvor Jæren ble et naturlig sentrum for den nye friluftslivsaktiviteten. Det fantes kun noen få hundre surfere på 90-tallet, og det antas at antall utøvere lå på rundt 300 i 1999. Samtidig som

¹⁶³ Vasstveit 2019

sporten økte, ble fokuset på å verne naturmangfoldet i området skjerpet. Hyppigere aktivitet i landskapsvernområdet kunne få konsekvenser for blant annet fuglelivet, og forvaltningen så seg nødt til å preservere fuglefredningssonene.

Jærstrendene landskapsvernområde har en lang kystlinje som strekker seg fra Tungenes i nord til Oгна i sør. Langs denne kysten har surferne funnet mange steder med gunstige havbunnsforhold som gir surfbare bølger. Noen av stedene som surferne selv definerer som best, ligger i landskapsvernområdets fuglefredningssoner. I 2003 kom brettssportforbudet som gjorde det ulovlig å drive all type brettssport i disse områdene i vinterhalvåret. Surfing på Jæren er i hovedsak en vintersport, og sesongen starter rundt den tid når brettssportforbudet trer i kraft. Brettssportforbudet bunner blant annet i Ramsarkonvensjonen og de forpliktelser Norge har hatt etter signeringen i 1974. Forvaltningen så seg trolig nødt til å ta grep ettersom flere moderne brettssportaktiviteter fant sted i fuglefredningsområdene, og at utøvere ble flere og flere for hvert år.

Surferne har vist sterke reaksjoner ettersom de ble sammenlignet med vindsurfing og kitesurfing. Dette ser vi blant annet i en av artiklene til Per Arne Zahl i *SurfNorge*. I rapporten *Besøksstrategi for Jærstrendene landskapsvernområde* kommer det frem at det er gjort undersøkelser rundt effekten av vindseiling og kiting i en del andre land. Når dette tas i betraktning, og brukes som grunnlag for brettssportforbud, så trekkes også bølgesurfing inn under forbudet. Da det ikke finnes god forskning på effekten av bølgesurfing, kan dette oppleves som antakelser. For surferne har trolig mye av frustrasjonen ligget i det faktum at de tre sportene sees som svært forskjellige, og at det her ble tatt en beslutning uten det e opplevde som et faglig grunnlag. I en artikkel fra SurfNorge uttaler en av surferne at det å plassere vindsurfing, kiting og bølgesurfing i samme kategori er «helt på trynet».

Tommy Langseth har gitt gode bidrag for å forstå hva bølgesurfing er. Han gjorde rede for aktiviteten i den bestilte NINA-rapporten fra 2016. Her oppgis og beskrives de forbudte bølgene, og bevegelsesmønsteret man forventer at en surfer har i løpet av en økt. Her vises et tydelig skille fra både kiting, vindsurfing og bølgesurfing. En surfer har mindre fart, beveger seg i et mindre område, og sitter i ro store deler av økten. Andre forskere som bidro til NINA-Rapporten skriver også at noen studier viser at de aktuelle fuglene har en tendens til å trekke seg bort fra området ved grov sjø. For å unngå misforståelser og videre konflikt skulle nok «grov sjø» vært definert. Selv om denne rapporten ikke ble publisert før i 2016, gjorde denne

rede for det surferne allerede hadde uttalt, og det de selv mente at de visste.

Brettsportforbudets grunnlag kan sies å være den ytre årsaken til at denne konflikten og dens omfang.

Verdien som tillegges bølge og sted har også vært viktig for å forstå surferne i denne konflikten. Hvis vi skal se på forskningen fra religionsviter Bron Taylor, som kaller surfing for en akvatisk naturreligion, så vil det trolig være vanskelig å forsone surferne med brettssportforbudet. Bron Taylor nevner ikke noe spesifikt med selve bølgen. Han fokuserer heller på utførelsen og beskriver den som religionens hellige sentrum. De øvrige opplevelsene beskrives også som kraftfulle, helbredende og transformative. Jeg har ikke lyktes i å finne noe nevneverdig om bølgens lokasjon og det spesifikke brytningspunktet i forskning på surfing som spiritualitet, eller religion. At det derimot finnes en god bølge å surfe er en forutsetning for både aktivitet og opplevelse. Artikkelen *Vinteren fra Helvete* i *SurfNorge* bidro til å forstå surfernes sinnsstemning ved manglende bølger og et *evig* høytrykk. Zahl beskriver en lang depresjon som strakk seg over hele surfe-Norge, i vente på et etterlenget lavtrykk.

Surferne omtaler bølgene med varme, og kaller dem gjerne «våre kjære bølger». De uttrykker sorg ved forsøpling, og beskriver naturopplevelsen som en viktig del av aktiviteten. Å bli stemplet som miljøkriminell var sårt for mange av surferne da de selv vil beskrive seg som miljøbevisst. Surferne forteller også at de har et nært forhold til både havet og naturlivet som omringer dem både i, og på vei til bølgene. Selv om miljøbevissthet og et kjærlig forhold til havet høres romantisk ut, er fleste kildene fra surferne i denne konflikten er preget av sinne og frustrasjon. Dette i større grad enn deres forhold til havet, og bølgene de ikke kan surfe lovlig i vinterhalvåret. Ved å trekke inn forskning på menneskets forhold til havet og surfing, får man en forståelse for frustrasjonen. Både Tyler, Kaplan, Britton og Wallace er klar i sin tale. Noen beskriver havet som viktig, andre som arena for religiøs praksis, og noen som helsefremmende og en viktig del av brukernes identitet. Når man da blir bøtelagt for å drive moderne friluftsliv, som for utøveren gjerne handler om eskapisme, spiritualitet, lidenskap og tilhørighet, kan man i større grad forstå motstanden mange av surferne har vist.

Surfernes kommunikasjon mot og til forvaltningen har vært preget av både sinne, desperasjon og til tider hån. Som tidligere nevnt, så er det svært tydelig at brettssportforbudets grunnlag er mye av roten til surfernes reaksjoner. Allikevel må man spør seg selv om hvorfor

brettsportforbudet skapte disse reaksjonene, selv om grunnlaget kanskje var noe utydelig, eller opplevdes som urettferdig og lite kunnskapsrikt fra surferne sitt perspektiv. Selv om fuglefredningsområdene ikke dekker hele kysten, og det finnes flere steder langs kysten hvor bølgene bryter, så forblir de forbudte bølgene et sårt og følelsespreget tema for dem som er berørt av det. Konflikten mellom surferne på Jæren og Statsforvalteren i Rogaland pågår fortsatt den dag i dag. Brettsportforbudet trer i kraft 1. oktober og opphører 1. april. Freisberg og Vasstveit sa i 2019 at de ønsket en ny mobilisering for å forsøke å oppheve forbudet. Mer enn dette har jeg ikke lyktes i å finne ut av gjennom oppgavens metodiske tilnærming.

Relph beskriver den sterkeste opplevelsen av stedsfølelse som en dyp og ubevisst tilknytting til et sted som de fleste kjenner på når de er hjemme i sin egen by, eller sin egen region. Han skriver også at en dyp og meningsfull stedsfølelse er en stor del av det å være menneske. Den personlige relasjonen man har til et sted vil være svært verdifull for individet, men den gjør deg naturligvis også sårbar dersom tilgangen til stedet begrenses eller utelukkes. Det er gjennom dette perspektivet man må se surfernes forhold til selve bølgen, som et sted de har et personlig og meningsfullt forhold til.

6. Båndtvang

6.1 Innledning

Forskrift til lov om hundehold ble fastsatt av Sola kommunestyre 21. juni 2007. Forskriften redegjør for båndtvang, men også unntak fra båndtvangbestemmelsene. Det er unntakene som er interessante, og som senere skulle bli en av de lokale konfliktene langs Jærstrendene landskapsvernområde. Unntak fra båndtvangbestemmelsene var en prøveordning som ga personer med ansvar for hund muligheten til å gå med hund uten bånd tre dager i uken, i perioden 21. august til 31. mars på Hellestøstranden og Bybergsanden.¹⁶⁴ 3. september 2015 ble det fastsatt en ny forskrift om hundehold av Sola kommunestyre. Formålet var å fremme et positivt og ansvarlig hundehold som ivaretok hensyn til trygghet og alminnelig ro og orden. Det tidligere unntaket fra 2007 ble endret, og det eneste unntaket fra båndtvangbestemmelsene var nå for hund som var godkjent som førerhund for synshemmede og godkjent ettersøkshund. De nye bestemmelsene tredde i kraft 1. januar 2016.¹⁶⁵

På nettstedet til Sola kommune finner man en egen side hvor det gis informasjon om hundehold. Her vises det til nasjonal båndtvang i perioden 1. april til 20. august. Perioden for båndtvang er utvidet i visse områder i Sola hvor sau, kyr og hester går ute. Noe som også gjør at Sola kommune skiller fra generelle bestemmelser i hundeloven er Jærstrendene landskapsvernområde. Kommunen opplyser om at hele kommunens kystlinje inngår i landskapsvernområdet. De spesielle interessene i området gjør at kommunen har vedtatt årlig båndtvang langs strendene. Under mellomtittelen *Jærstrendene* kan man lese videre om hundeskogen. På Soma i Sola kommune er det lagt til rette for hundeskog. Hundeskogen er et inngjerdet område på 3000 m² hvor hund kan løpe fritt uten bånd. Kommunen gir veibeskrivelser til dette stedet på nettsiden, og ønsker både hundeeier og dens firbeinte venn en trivelig tur.¹⁶⁶

På Hellestøstranden kunne man tidligere gå på tur med sin firbeinte venn, uten bånd, på mandager, onsdager og fredager i perioden 21. august til 31. mars. Det viste seg at det fantes en del forvirring rundt hvilke dager man kunne gå med hund uten bånd. Innbyggerne som var redd for hunder ville derfor risikere å møte hund uten bånd, og varslet kommunen om at de ikke lengre våget å dra på Hellestøstranden. Da regelen som kommunen laget viste seg å være

¹⁶⁴ Forskrift til lov om hundehold Sola 2007

¹⁶⁵ Forskrift til lov om hundehold Sola 2015

¹⁶⁶ Sola Kommune 2022

vanskelig å etterleve, så de seg nødt til å innføre båndtvang. Det oppsto derfor en konflikt mellom politikerne i Sola og lokale hundeeiere.

6.2 Kildemateriale

Hellestøstranden ligger i Sola kommune. Saken om endrede båndtvangbestemmelser på Hellestøstranden ble derfor mye omtalt i *Solabladet*. Artikler i *Solabladet* ble derfor en naturlig kilde for å utforske denne konflikten. *Solabladet* har ikke et arkiv i nettavisen sin slik som *Stavanger Aftenblad*. Allikevel kan man finne artiklene på nettsiden deres da denne konflikten i hovedsak ble skrevet om i 2015 og 2016. *Stavanger Aftenblad* dekket også konflikten mellom Sola kommune og hundeeierne. Tilgangen til artikler, debattinnlegg og leserbrev var uproblematisk i denne saken.

Lovdata.no, Sola kommune sine nettsider og arkivet til Statsforvalteren i Rogaland har også fungert som kilder i denne konflikten. Politikerne i Sola har også ytret seg i lokalavisene. Gjennom intervjuer og uttalelser i *Solabladet* og *Stavanger Aftenblad* har jeg derfor fått et greit innblikk i kommunens argumenter for å oppheve de tidligere båndtvangsbestemmelsene.

6.3 Hundeeierne

Når avisen *Stavanger Aftenblad* møter hundeeiere på Hellestøstranden sommeren 2015 forteller de at hundene har godt av å sosialisere seg, og at de gjerne vil beholde Hellestøstranden som hundestrand. Turgåer og hundeeier Hilde Løining Johnsen har dratt fra Vassøy til Hellestøstranden for å gå tur på stranden uten bånd på hunden. Dette gjør hun med jevne mellomrom forteller hun. Johnsen er negativ til at Sola kommune nå ønsket å endre på lovverket. Det samme forteller flere andre hundeeiere og turgåere som møter *Stavanger Aftenblad* denne dagen.¹⁶⁷

For noen år siden kunne hunder løpe fritt på Hellestøstranden, tre dager i uken i vinterhalvåret. Sensommeren 2015 vedtok kommunestyret i Sola å innføre båndtvang også på Hellestøstranden. Høyre-politiker Rune Østerhus beskrev situasjonen på Hellestøstranden som et totalt anarki med løse hunder. Forslaget om årlig båndtvang vant fram, men med små marginer.¹⁶⁸ I et intervju med *Solabladet* forteller turgåerne og hundeeierne Marit Myrstad og Naomi Kopperdal at det nye vedtaket både var skuffende og provoserende. Kopperdal

¹⁶⁷ Lindboe 2015

¹⁶⁸ Pahr-Iversen 2015

forteller at hundestranden (Hellestøstranden) var noe av det beste som Sola kommune hadde å tilby. Hun uttrykker fortvilelse over at politikerne ikke ser verdien ved å la Hellestøstranden forbli «hundestranda». Kopperdal beskriver stranden som naturens egen antidepressiva. Det rettes også kritikk mot at forslaget ble sendt ut på offentlig høring i fellesferien. Hun forteller at mange som ville protestert ikke fikk dette med seg og at det var et svært uheldig tidspunkt. Til *Solabladet* forteller Kopperdal at hun jobber i psykiatrien, og at det å bevege seg med hund langs havet betyr mye for mange. Hun har selv opplevd en terapeutisk effekt ved å gå tur med hunden her. Kommunen har ikke lagt ned forbud mot å gå tur med hund, men båndtvang. Kopperdal forteller at det fortsatt vil være mulig å gå tur på stranden med hund, men at det ikke vil være det samme. En stor del av gleden som hundeeier har vært å se hundene boltre seg fritt på stranda, og ikke minst å la hunden bade. Hun forteller at dette blir vanskelig dersom man må ha hunden i bånd.¹⁶⁹

I artikkelen er Kopperdal sammen med turkamerat og hundeeier Marit Myrstad. Myrstad forteller at hun har reist fra Ålgård for å gå tur på hundestranden på Hellestø. Fra Ålgård til Hellestøstranden er det rundt 25km, og Marit forteller at hun ofte kjører hit for å slippe hunden løs. Ålgård har flere fine og kjente turområder, men det kan ikke sammenlignes med en tur på Hellestøstranden ifølge Myrstad. Hun forteller at hunden hennes er en «badehund» som trives svært godt på stranden, og at hun ikke kan forstå at de skal miste tilbudet de tidligere hadde i Sola. De to hundeeierne kaller vedtaket for idiotisk, og spør om man også skal slutte å kjøre bil da det kan oppstå farlige situasjoner i trafikken. Kopperdal og Myrstad har lite forståelse for å skjerme mennesker som er redd for hund. Dersom man har hatt skremmende opplevelser med hund tidligere i livet, så burde man jobbe med den frykten forteller Kopperdal. Dersom dette ikke var aktuelt, så forteller hun at man kan benytte seg av andre strender.¹⁷⁰

Det var flere foreninger og privatpersoner som reagerte på det nye vedtaket fra Sola kommune. Blant dem var Norsk Retrieverklubb avdeling Rogaland. Retrieverklubben uttrykket bekymring for utviklingen mot båndtvang.¹⁷¹ Det ble også etablert en gruppe på Facebook under navnet «Nei til båndtvang på Hellestø». Denne gruppen har i skrivende stund

¹⁶⁹ Viste 2015

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Lindboe 2015

1100 medlemmer.¹⁷² Her uttrykkes det naturligvis frustrasjon knyttet til de nye båndtvangbestemmelsene. Noen skriver innlegg om at dette strider mot loven, andre samler inn underskrifter, noen oppfordrer til å tenke seg om ved neste valg, og noen forteller om skuffelsen de opplevde når de besøkte hundeskogen. Før hundeskogen ble presentert for innbyggerne møtte kommunen utfordringer da de hadde glemt nabovarsel. I forkant av dette kunne man lese innlegg fra engasjerte hundeeiere på Facebook. Her var det tydelig at de aller fleste mente at Hellestøstranden var det beste alternativet, og at lite kunne måle seg med dette stedet. Allikevel ble det nevnt alternativer som Melingsholmen. Melingsholmen ligger på Tananger i Sola kommune og som navnet gjerne avslørte, ved havet. Den kan allikevel ikke tilby det samme som Hellestøstranden poengteres det, men hundeeierne ønsker gjerne to områder for å gå med hunden løs. Ett i Sola, og ett på Tananger.¹⁷³

Onsdag 24. februar 2016 stiller frustrerte hundeeiere seg utfor rådhuset i Sola for å demonstrere. De ønsker å vise sin misnøye både til båndtvangbestemmelsene, og til kommunens forslag om inngjerdet friområde på Soma. Kommunestyret avholdt en avstemming før jul, hvor flertallet i styret ønsket å innføre årlig båndtvang. Noe av frustrasjonen blant hundeeierne bunner i at argumentasjonen som er brukt for å forklare båndtvang er andre innbyggers redsel for hund. Det fremstår som uforståelig for motstanderne av båndtvanginnførelsen da det finnes flere andre strender som kan benyttes dersom man er redd for hunder. Initiativtaker for demonstrasjonen, Naomi Kopperdal, har et sterkt ønske om at politikerne skal forstå hva det betyr for både hund og eier å la den firbeinte få løpe fritt. Hun forteller også om viktigheten bak trening og frisk luft, og sammenhengen det har med psykisk helse. Facebook-gruppen som tidligere ble nevnt, hadde i 2016 litt over 1600 medlemmer som ønsket å bevare Hellestøstranden som båndfri. Når *NRK-Rogaland* møtte de lokale politikerne utfor rådhuset, var det ingen av dem som ønsket å uttale seg. De ga derimot en tydelig beskjed om at saken var avgjort, og at det eneste som gjensto var finne et nytt frislippområde til hundene. Denne gang inngjerdet. Demonstrantene mente at dette ville resultere i et kaos, og at det ikke kunne sammenlignes med å la hundene løpe fritt på Hellestøstranden som tidligere.¹⁷⁴

¹⁷² <https://www.facebook.com/groups/435867746622452/>

¹⁷³ Høymark 2015

¹⁷⁴ Hetland & Auklend 2016

Solabladet var også til stede under demonstrasjonen som fant sted utfor rådhuset i Sola kommune. Her kommer det frem at de aksjonerte i forkant av møtet til Utvalg for plan og miljø. Man kan også se hundeeiere med skilt hengende rundt halsen hvor det blant annet står «fri lek». De har også med skilt hvor de uttrykker at det ikke finnes skam i å snu i tide. På et annet skilt står det «Sola kommune: ansvar for hverandre». Hundeeierne forteller at de ikke ber om mye. En av demonstrantene beskriver Hellestøstranden som vakker for både henne og hunden, og at det betyr mye for dem begge å kunne ferdes fritt på denne stranden. Politiker i Frp, Margrete Dysjaland forteller *Solabladet* at hun mener de nye båndtvangbestemmelsene gir folkehelsen en knekk og at det begrenser både hund og eier. Hun sier også at dette handler om mer enn bare et bånd.¹⁷⁵

Når det var blitt vedtatt at det var hundeskogen på Soma som skulle erstatte Hellestøstranden, var hundeeierne lite fornøyde. Til *Solabladet* forteller de at hundeskogen er alt for liten, og at de ønsker seg stranden tilbake. Noen påpekte at skogen var såpass liten at det kunne oppstå farlige situasjoner. Noen lurte på om den nye hundeparken var en vits, og flere forteller at dette alternativet ikke er en god nok erstatning for ordningen de tidligere hadde på Hellestøstranden. Området som kommunen har angitt som hundepark beskrives som for lite, og det gir dårlige turmuligheter for dem som ønsker å gå tur med hunden løs. 3000 km² er rundt samme størrelse som en halv fotballbane. En av utfordringene knyttet til områdets størrelse er at eieren selv ikke får gått noe særlig tur, men det pekes også på at løse hunder på et så lite område ikke fungerer for all type hund. Dette da noen av hundene er mer tilbakeholdne enn andre, og at det kan bli ubehagelig for disse hundene å være så nær de hundene som er mer energiske og kontaktsøkende.¹⁷⁶

Karin Lyng driver Canis hundeskole sin avdeling i Stavanger. Lyng har studert problematferd og har flere års utdanning innen feltet for hundetrening. Hun retter kritikk mot det nye området og forteller at dette ikke erstatter Hellestøstranden grunnet områdets størrelse og arenaen dette var for sosial trening. Lyng forteller at hun kommer til å fraråde andre om å bruke området, og sier at hun selv ikke kommer til å benytte seg av hundeskogen. Størrelsen på området utgjør en risikofaktor da hundene blir nødt til å bevege seg tett, og ifølge Lyng er dette ikke en god måte for hundene å sosialisere seg på. Norsk Kennel Klubb meldte seg også

¹⁷⁵ Højmark 2016

¹⁷⁶ Nilsen 2016

inn i debatten og sendte et brev til Sola kommune hvor de gjorde rede for viktigheten av å la hund bevege seg fritt og utøve en naturlig atferd. De oppfordret Sola kommune til å oppheve det nye vedtaket knyttet til båndtvang. I tillegg til å rette søkelys mot hundenes trivsel og utøvelse av atferd, nevnes også menneskenes psykiske helse i artikkelen. Naomi Kopperdal hevder at det å få gå med hunden løs er utrolig viktig både for menneskene som går tur med hund, og for hunden. Hun peker på både fysisk og psykisk helse. En annen hundeeier forteller at hen ikke kan forstå hvorfor de ikke kan få gå med hundene løse på *en* strand. Dersom man er redd hund, så finnes det flere andre strender man kan benytte seg av forteller hundeeieren.¹⁷⁷

Hundeeier Inger Marie Koksvik skriver et leserbrev til *Stavanger Aftenblad* i november 2015. Innlegget har fått tittelen *Trist beskjed fra Sola*. Koksvik skriver at det vil være et overgrep mot ansvarlige hundeeiere å skulle fjerne ordningen de tidligere har hatt, hvor de har kunnet gå med hunden løs tre dager i uken. Dyrenes behov er ett av mange argumenter som hun legger frem for å vise til viktigheten ved å gå tilbake til den tidligere ordningen. Hun skriver også at hundene utvikler seg til å bli bedre individer når de får løpe fritt og sosialisere seg, men også at dette er viktig for eieren. Turer langs Hellestøstranden er med på å holde eieren i god fysisk form, og det fremmer god helse. Koksvik beskriver dette som velferd på høyt nivå. Hun viser også til at andre kommuner har større hundeluftingsområder hvor man kan gå fritt med hund, og at Sola kommune bør kunne gi tilgang til en av dens mange strender til hund og hundeeiere. Koksvik skriver at hun nyter tyrene på Hellestø, og at det viktigste for henne er å få bevege seg langs havet på Hellestø. Videre stiller hun spørsmål til saksbehandlingen og det hun mener har vært en uryddig prosess.¹⁷⁸

I *Stavanger Aftenblad* sin helgeutgave kunne man en lørdag i november 2015 lese om to bestemte damer i artikkelen *utblåsning i kuling*. Tekstforfatter Ludvig Lorentzen innleder artikkelen med at han var ute og lette etter barskinger som gikk tur i uværet, og at han fant to damer som pisket opp en proteststorm. Før *Stavanger Aftenblad* møtte de to damene på Hellestøstranden hadde de reist på flere strender uten å finne turgåere. De to damene var ikke alene, og hadde selskap av sine to firbeinte venner. De to damene forteller at de går tur på Hellestøstranden hver dag klokken halv tre, uavhengig av været. Dette har de gjort i flere år,

¹⁷⁷ Nilsen 2016

¹⁷⁸ Koksvik 2015

og det var her de først møtte hverandre ved en tilfeldighet. Hundene deres ble gode venner og trivdes sammen, og vennskapet startet ved at de først begynte å se etter hverandre når de gikk tur på stranden. En av de to venninnene er pensjonist og forteller at hun er i mye bedre form enn mange andre som er yngre enn henne. De to venninnene priser naturen og forteller at de bryr seg lite om det blåser eller regner. Når *Stavanger Aftenblad* stiller dem spørsmål om båndtvangen som skulle innføres fra 1. januar 2016 er venninnene klare i talen. Båndtvangen bryr de seg lite om, og de kommer til å forholde seg til de gamle reglene. På spørsmål om sivil ulydighet forteller de at dette dreier seg blant annet om dyrevelferd. De legger til at politiet bør bruke ressursene sine på viktigere ting, som innbruddstyver. Dersom de skulle bli bøtelagt forteller de at de hadde gått rett til avisen.¹⁷⁹ Det skulle vise seg at det var flere enn de to venninnene som skulle ty til sivil ulydighet.

I 2018 skriver Ove Jan Hana et debattinnlegg i *Stavanger Aftenblad*. Han er frustrert over at få hundeeiere forholder seg til de nye reglene, og han viser til at det finnes et sårbart fugleliv langs Jærstrendene. I fuglefredningsområdene er det båndtvang hele året. Dette gir Hana gjerne beskjed om når han møter hundeeiere som går med hunden løs langs strendene. Når han gir beskjed om hvilke regler som er gjeldene blir han gjerne møtt med spydige kommentarer eller engelsk. Hana etterlyser skilt som også er på engelsk, og at hundeeierne som forstår skiltingen innretter seg etter nettopp det. Han spør også om hva han skal gjøre når han observerer løse hunder i områdene med båndtvang.

6.4 Politikerne i Sola kommune og statsforvalteren

3. september 2015 behandlet kommunestyret i Sola saken om båndtvang. Høyre-politiker Rune Østerhus beskriver situasjonen på Hellestøstranden som et totalt anarki med løse hunder. Partiet ønsker derfor å finne en ny løsning. *Solabladet* skriver at flere av politikerne i kommunestyret hadde sterke meninger i saken, og at det ble hett under møtet. Et av partiene som var uenige i forslaget om årlig båndtvang var Frp. De var tydelige på at de ville stemme for å la hundene være løse på Hellestøstranden da de anså det som viktig for både hund og eier å skulle la hunden løpe fritt. Frp ville altså ikke avvikle ordningen, og det særlig da det ikke var lagt frem et godt alternativ. Flertallet stemte for å innføre båndtvang, men det ble også bestemt at det skulle utarbeides et alternativt område til hund og hundeeier hvor man ikke behøvde å ha hunden i bånd. To av partiene som var imot innføringen av båndtvang var

¹⁷⁹ Lorentzen 2015

Frp og Arbeiderpartiet. Arbeiderpartiet mente at å gå uten bånd var fremmede for den psykiske helsen til både hund og eier. De omtalte det tidligere tilbudet som flott og fungerende og ønsket derfor å beholde det. 19 partier stemte for å la den daværende ordningen forbli, og heller ta saken opp på ny når det var lagt fram et alternativ til Hellestøstranden. 22 partier stemte for å innføre årlig båndtvang, og fikk derfor et knapt flertall.¹⁸⁰

Politikerne i Sola ser etter et alternativt tilbud til hundeeierne. Et av områdene som ble diskutert var et inngjerdet område på Ølberg. Dette var hundeeierne lite fornøyde med, og mente at området ikke kunne sammenlignes med stranda. Dersom de ikke fikk være på Hellestøstranden lengre, så ville de gjerne bruke en av de andre strendene i kommunen. Politiker i Kristelig Folkeparti, Jan Sigve Tjelta forteller at kommunen har mottatt henvendelser fra barnefamilier som ikke tør å oppsøke Hellestøstranden grunnet hunder som springer løse. Han mener at kommunen i praksis holder stranden stengt for dem ved å ikke gjøre endringer knyttet til regler rundt hund og båndtvang. Tjelta forsikret også om at det ville bestemmes et nytt område hvor hund kunne gå uten bånd før den nye regelen skulle tre i kraft.¹⁸¹

Rådmannen uttalte at vedtaket var nødvendig for å sikre interessene til en større bredde av befolkningen, og for å redusere konflikt mellom hund og beitedyr. Rune Østerhus, daværende leder for Sola kommunens utvalg for kultur, miljø og samfunnsutvikling forteller at situasjonen på strendene opplevdes som lite oversiktlig. Østerhus sier at det har blitt observert løse hunder hele uken, og at Hellestøstranden ikke bare er et populært turområde, men at den også har et naturlig dyreliv. I artikkelen hvor Østerhus uttaler seg til *Stavanger Aftenblad* kan man blant annet se et bilde av et rådyr nede ved stranden. Det finnes flere faktorer som har gjort ordningen om båndtvangsunntak konfliktfull ifølge Østerhus.¹⁸²

Seksjonssjef for park og gravlund i Sola kommune fortalte til *Solabladet* at han ikke trodde motstanden mot hundeskogen var så voldsom som noen skulle ha det til. Han var dog enig i at hundeskogen ikke var et alternativ til Hellestøstranden. Seksjonssjefen sa at han hadde fått både positive og negative kommentarer om hundeskogen. Til *Solabladet* forteller han at

¹⁸⁰ Pahr-Iversen 2015

¹⁸¹ Viste 2015

¹⁸² Lindboe 2015

kommunen nå ønsker konstruktive tilbakemeldinger slik at de kan utvikle området videre. De var også åpne for å utvide området.¹⁸³

I forkant av kommunevalget i 2015 ga *Solabladet* innbyggerne mulighet til å stille spørsmål til politikerne. Ett av spørsmålene som ble stilt var om ikke hundeeierne skulle få et alternativ ettersom at politikerne nå la ned forskrift om årlig båndtvang på Hellestø. De fleste partiene sier at de ønsker å se på et alternativt område, og at det er viktig at hundene skal få gå løst. Noen forteller at de ikke har noe om dette i sitt program, og andre mener at man burde beholdt ordningen på Hellestø, eller at man hadde funnet et lignende tilbud på en annen strand.¹⁸⁴

I 2010 la Statsforvalteren i Rogaland frem en todelt forvaltningsplan for Jærstrendene landskapsvernområde med biotopvern og naturminne. I del fem legges det fram en bruksplan som gjør rede for både bruksinteresser og verneregler. Hund og båndtvang beskrives i en egen del i bruksplanen. Statsforvalteren skriver at det er helårig båndtvang i fuglefredningsområdene, men at de fire kommunene (Randaberg, Sola, Klepp og Hå) ellers har egne bestemmelser for båndtvang. I et eget punkt poengteres det at Sola kommune hadde bestemt seg for å teste ut en prøveordning på Hellestø. Kommunegrensen mellom Sola og Klepp ligger i turområdet, og statsforvalteren viser forståelse for utfordringer knyttet til det å etterleve bestemmelsene. Statsforvalteren viser også bekymring når han peker på konflikt knyttet til de øvrige verneverdiene i området. Det er særlig fugleliv og slitasje som er bekymringsfullt. Statsforvalteren skriver derfor i verneplanen at det tas sikte mot å dempe konflikten ved tydeligere skilting, men at det også er ønskelig med en ny vurdering av prøveordningen i Sola.¹⁸⁵

I forvaltningsplanen trekkes det frem fem hovedutfordringer. Hundehold er en av dem da det kategoriseres som en av mange ulike brukerinteresser som innebærer konfliktpotensiale. Oppgaven omtalte tidligere to venninner som var åpne om at de ikke hadde planer om å forholde seg til nye båndtvangsbestemmelser. Dette var de ikke alene om. Anne Lise Skjæveland skrev et innlegg i *Solabladet* i 2017 hvor hun ber hundeeiere om å skjerpe seg. Skjæveland forteller om en hendelse hun opplevde i Sola som involverte en gruppe på seks-

¹⁸³ Nilsen 2016

¹⁸⁴ Nilsen 2015

¹⁸⁵ Fylkesmannen i Rogaland 2010: 58

syv personer, to barnevogner og hund uten bånd. Hunden skal ha løpt ut i veibanen, og tre biler var i ferd med å kollidere som følge av hundens atferd. Hun kaller dette for naiv og sløv oppførsel fra hundeeier, og påpeker båndtvangen.¹⁸⁶

Konflikten og utfordringene rundt båndtvangsbestemmelsene pågår fortsatt. Flere har valgt å ikke forholde seg til de nye retningslinjene, og i 2021 anbefalte Statsforvalteren i Rogaland de fire kystkommunene å utarbeide felles retningslinjer for båndtvang. Dette etter Jæren friluftsråd sine anbefalinger på bakgrunn av usikkerhet rundt bestemmelsene, og ulike holdninger og meninger om båndtvangen. Jæren Friluftsråd er bekymret for skade på natur og dyreliv og ønsker at det skal jobbes for felles retningslinjer slik at naturopplevelsen blir bedre for alle. Friluftsrådet mener at et forutsigbart og kjent regelverk for hundebruk i landskapsvernområdet vil bidra positivt inn mot dette. Statsforvalteren i Rogaland påpeker at Jærestrendene er blant verneområdene i landet med flest besøkende. Han legger til at antallet er antatt økende, og at strendene nå har over en million friluftsbukere.¹⁸⁷

Utfordringene som knyttes til løse hunder i landskapsvernområdet handler både om mennesker og vern av sanddyner og dyreliv. Redusering av bakkehekkende fugl i området er noe av det som påpekes av statsforvalteren. Det antas at dette har sammenheng med hundehold. Statsforvalterens brukerundersøkelser har også vist at løse hunder var en av hovedårsakene til respondentenes negative turopplevelser. Fylkesmiljøvern sjefen forteller at hunder som ikke går i bånd oppleves som skremmende for flere av turgåerne.¹⁸⁸ Hva er så årsaken til at flere av hundeeierne velger å se bort ifra de føringer som er lagt for hundehold på Hellestøstranden?

6.5 Friheten ved havet

En prøveordning med unntak fra båndtvangsbestemmelsene skulle vise seg å bety mye for mange. Prøveordningen ble utfordrende å gjennomføre i praksis da flere hadde utfordringer med å holde seg til de bestemte dagene som åpnet for å gå tur med hund uten bånd på Hellestøstranden. Fra 2007 til 2016 kunne man gå tur med sin firbeinte venn uten bånd, tre dager i uken, i perioden 21. august til 31. mars. Konflikten mellom Sola kommune og

¹⁸⁶ Skjæveland 2017

¹⁸⁷ Iversen 2021

¹⁸⁸ *ibid*

hundeeierne oppsto når det ble kjent at unntaket fra båndtvangsbestemmelsene skulle trekkes tilbake. Hundeeierne ytret seg i avisen, demonstrerte utenfor rådhuset i Sola, opprettet motstandsgruppe på Facebook, og startet en underskriftskampanje. Hvorfor var dette så viktig for hundeeierne? Hvorfor kjørte flere av dem lange distanser for å gå tur på Hellestøstranden uten bånd på hunden? Hvilken verdi hadde det for hundeeierne å utøve ønsket form for friluftsliv på Hellestøstranden?

Hundeeierne beskriver Hellestøstranden som «naturens antidepressiva» og forteller at den har en terapeutisk effekt. Forskning på *Blue Health* støtter opp om det hundeeierne forteller. Havet kan ifølge denne forskningen ha en terapeutisk og helbredende effekt på mennesker. I dag ser man også at antall mennesker som søker til havet for rekreasjon, eskapisme, lek og fritidsaktiviteter øker. Det er derfor ikke overraskende når hundeeierne forteller at Hellestøstranden er uerstattelig, og at det ikke finnes noe alternativt sted som kan måle seg med den. Stranden beskrives også som vakker, og som en viktig arena for fri ferdsel både for hund og hundeeier. Noen av hundeeierne presiserer at det å bevege seg fritt langs havet på Hellestø er svært viktig for dem. Selv om politikerne i Sola gikk tilbake til de originale bestemmelsene for båndtvang, kan hundeeierne fortsatt gå tur med hunden sin her. Denne konflikten handler i større grad om at friluftsliv med hund blir begrenset, og at de med det ikke kan utøve den form for friluftsliv som de selv ønsker. Sola kommune gir med dette et forsøk på å konservere området.

Det som også blir vanskelig i denne konflikten er når politikerne i Sola skal gi hundeeierne et erstatningsområde, og ikke klarer å finne noe som kan erstatte det de tidligere hadde. I arbeidet med denne casestudien kommer det tydelig frem at landskapet og havet er noe av dem som er viktigst for turgåerne. Noen av hundeeierne fortalte til avisen at dersom de ikke kunne bruke Hellestøstranden, så ville de ha en ny strand. Det gir en god indikasjon på at det er kystlandskapet som er av verdi. Det kommer sterke reaksjoner fra det lokale hundemiljøet når området som skal erstatte Hellestøstranden er en skog på størrelse med en halv fotballbane. Kontrastene blir trolig for store, og hundeeiernes stedsopplevelse på stranden kan ikke erstattes. Deres *sense of place* kan fremstå som betinget av muligheten til å også la hunden løpe fritt. Kombinasjonen av hav, strand, et stort og åpent landskap, og en lykkelig og fri hund ser ut til å være det som gir den meningsfulle og dype stedsfølelsen som hundeeierne opplever på Hellestøstranden.

En av politikerne forteller at de nye bestemmelsene for båndtvang gir folkehelsen en «knekk», og at det handler om mer enn bare bånd eller ikke bånd. Friluftsliv er en unik kombinasjon da man er i fysisk aktivitet samtidig som man har naturopplevelser. Den norske staten er opptatt av tilrettelegging for et godt friluftsliv da dette har en dokumentert helsefremmende effekt. Det er trolig dette Sola-politikeren har siktet til da hun uttalte seg om båndtvang og effekten det vil ha på folkehelsen. De nye båndtvangbestemmelsene opplevdes som en begrensning da de tvang frem en endring i måten hundeeierne nå måtte praktisere hundehold. Ifølge dem gikk dette ut over både opplevelse og kvalitet i deres friluftsliv.

Facebook-gruppen ønsket seg Hellestøstranden tilbake, og det argumenteres for at det ikke finnes andre steder som kan måle seg med stranden. Allikevel er det interessant å se at det i Facebook-gruppen blir foreslått et nytt område, som er på en holme i Tananger. Dersom de ikke fikk Hellestøstranden tilbake, så ville flere gjerne ha et friområde på Melingsholmen. Melingsholmen er et godt stykke unna Hellestøstranden, noe som gir en indikasjon på at distansen gjerne ikke er av stor betydning for mange av hundeeierne. Flere av dem som har blitt intervjuet i denne saken kjørte gjerne over 20 kilometer for å gå tur på Hellestøstranden. Melingsholmen er ikke en del av landskapsvernområdet, men ligger imellom to deler av landskapsvernområdet. Det som kanskje er mest interessant med dette forslaget er at også dette stedet ligger ved *havet*. Om dette området ble pekt ut på bakgrunn av at det ikke ligger i landskapsvernområdet er uvisst. Det grenser allikevel til havet, på lik linje som Hellestøstranden. På bakgrunn av dette vil jeg se det som sannsynlig at noe av det som har vært verdifullt for hundeeierne, er frihetsfølelsen ved havet.

Forskningen er tydelig og viser at havet har flere helsefremmende egenskaper. Tilgang til natur og hav er viktig for mennesket. Studier viser at kystområdene ikke nødvendigvis behøver å være veldig nære, men at det er tilgjengeligheten og individets følelsesmessige tilknytning til stedet som er verdifullt. Når lokale myndigheter begrenser opplevelsen din av et verdifullt sted, oppstår det konflikt, og konflikten mellom lokalpolitikere og hundeeierne pågår enda.

6. Konklusjon og avsluttende drøfting

Hvilken verdi har Jærstrendene har for menneskene som anvender dem?

Denne oppgaven har utforsket tre konflikter i Jærstrendene landskapsvernområde og behandlet dem som separate casestudier. Kort oppsummert, så har konfliktene dreid seg om endring av landskap, forbud mot bruk av sted, og begrensninger for ønsket utøvelse friluftsliv. De tre konfliktene utspiller seg på forskjellige steder, har forskjellige aktører, men har allikevel fellestrekk.

Vi lever i en verden som gjør store teknologiske framskritt som sørger for «en enklere» hverdag. Plenen klippes av seg selv, robotstøvsugeren tar seg av både vask og støvsuging, bilene kjører av seg selv, og kunstig intelligens utvikles i rekordfart. Parallelt med teknologisk vekst, ser man også økt friluftslivsaktivitet i og ved havet. En hypotese foreslår at dette har sammenheng med menneskets behov for rekreasjon, eskapisme og fysisk aktivitet. Det er ikke vanskelig å forstå at mennesket har disse behovene, og jeg vil også påstå at de er viktige for oss. Begrepet verdi handler om nettopp det. Hva er det som er viktig for oss, eller hva er det som betyr noe for oss? Friluftsliv, landskap og natur har lenge vært dypt forankret i den norske sjel. Ønsket om å benytte seg av landskapets verdi, samtidig som det konserveres og ivaretas, lar seg ikke alltid gjøre. Slik oppstår

Sarah Hamilton har bidratt til økt forståelse for kompleksiteten ved å bevare naturmangfold, samtidig som man tilrettelegger for bruk. I sin forskning viser hun til ekstreme tilfeller hvor urbefolkning har blitt tvangstøvet fra sine landområder. Dette er ikke tilfellet på Jærstrendene, men Hamilton bidrar inn mot forsøket på å forstå hvilken verdi som ligger til grunn, og som får flere til å begå sivil ulydighet i landskapsvernområdet på Jæren. Oppgaven bekrefter kompleksiteten som Hamilton synliggjør i sitt bidrag. Flere av brukerne av Solastranden, surferne og hundeeierne viste sterk motstand til lokalmyndighetenes begrensninger for bruk av Jærstrendene. Mange ytret seg i den offentlige debatten, og det med svært varierende tilnærminger. Noen var rasende, andre var oppgitt, enkelte var lei seg, og en av gruppene gikk så langt til verks at de lagde tegneseriestriper for å håne lokalmyndighetene.

Verdiene som tillegges bestemte steder i Jærstrendene landskapsvernområde bygger på individenes *sense of place*, som forankres dypt i mennesket. En sterk opplevelse av *sense of place* gir en dyp og ubevisst tilknytting til et sted, som man ofte kjenner på i sin egen hjemby

eller region. Mine funn tyder på at en sterk opplevelse av sense of place finner sted hos både turgåerne på Solastranden, surferne, og hundeeierne på Hellestøstranden. Relph skriver at en sterk tilknytting til sted kan også gi en opplevelse av mening, noe som marinebiologene Britton og Wallace også finner i sin forskning på menneskets relasjon til havet.

De tre konfliktene finner alle sted i nærheten av, eller i havet. Analysene som har blitt gjort i oppgaven indikerer at havet er noe av det som er med på å øke landskapets verdi. For surferne er det brytepunktene i havet som er selve konfliktområdet, og for de to andre, et sted hvor hav møter land. Felles for de tre studiene, er aktørenes omtale av stedet, eller lik teori som knyttes opp mot utøvelsen av friluftslivsaktiviteten. Verdien ligger trolig i det, at flere av menneskene som bruker Jærstrendene opplever en følelse av frihet, rekreasjon, selvbevissthet og et meningsfullt friluftsliv.

Helse, rikdom og glede rommes i det ene ordet.

Kilder og litteratur

Publiserte kilder

Solabladet

Friestad, G. (1998, 26. februar). Kunst på Solastranda. *Solabladet*, s. 16

Højmark, B. T. (2015, 29. oktober). Glemte å spørre naboene om hundeluftepark. *Solabladet*, s. 10

Højmark, B. T. (2016, 24. februar). Ingen skam å snu. *Solabladet*.
<https://www.solabladet.no/ingen-skam-a-snu/s/5-106-79409>

Iversen, A. (1998, 19. november). Skal Sørabygda lide? *Solabladet*, s. 14

Iversen, P. H. (2020, 17. april). Fylkesmannen kommer med innsigelser mot planene om elleve nye hytter på Hellestø. *Solabladet*, s. 6-7

Iversen, P. H. (2021, 12. april). Jæren Friluftsråd vil ha like regler for båndtvang i kystkommunene. *Solabladet*. Hentet fra <https://www.solabladet.no/jaren-friluftsrad-vil-ha-like-regler-for-bandtvang-i-kystkommunene-usikkerhet-om-regler-skaper-konflikter-og-utrygghet-for-dem-som-bruker-friomradene/s/5-106-338908>

Jordal (1998, 19. februar) Ukultur i Sola. *Solabladet*, s. 17

Nilsen, I. L. (2016, 16. september) Hundeskogen er ingen erstatning for Hellestø. *Solabladet*. Hentet fra <https://www.solabladet.no/hundeskogen/bandtvang/hellestostranden/hundeskogen-er-ingen-erstatning-for-hellesto/s/5-106-87245>

Nilsen, E. I. L. (2015, 20. august). Solabuen spør politikerne. *Solabladet*, s. 21

Pahr-Iversen, H. (2015, 10. september) Knappt flertall for båndtvang. *Solabladet*, s. 8

Rege, I. K. (1998, 19. februar) Ikkje forsøpla Solastranda. *Solabladet*, s. 16

Roth, A. M. (1998, 19. februar). Another Place på Solastranda. *Solabladet*, s. 4

Roth, A. M. (1998, 19. november). Menn på Solastranda i vinter også. *Solabladet*, s. 4

Rygg, G. (1998, 18. juni) Rustne herrer er en skam for Sola kommune. *Solabladet*, s.12

Skjæveland, L. A. (2017, 30. mars). Hundeeiere skjerp dere. *Solabladet*, s. 42

Solabladet. (1998, 19. februar). Klare for «baluba».

Solabladet. (1998, 2. juli). Rustne menn, s. 7

Solabladet. (1999, 9. september). Spørsmål til politikerpanelet: Leserne spør, s. 12-13

Steffensen, A. A. (1998, 19. februar). Nå sjine det øve. *Solabladet*, s. 17

Viste, N. L. (2015, 12. september). Trist at vi mister hundestranden. *Solabladet*. Hentet fra <https://www.solabladet.no/bandtvang/hellestostranda/trist-at-vi-mister-hundestranden/s/5-106-71783>

Ølberg, L. (1999, 4. februar). Gi oss Solastranda tilbake. *Solabladet*, s.21

Stavanger Aftenblad

Aarthun, F. (1998). Jernmenn minner om krig. *Stavanger Aftenblad*, s.24

Borgen, T. (1998, 9. juni). En mytisk strand. *Stavanger Aftenblad*, s. 13

Brevik, S. M. (2018, 22. september). Det fine vi en gang hadde. *Stavanger Aftenblad*. Hentet fra <https://www.aftenbladet.no/kultur/i/8wKAXd/Det-fine-vi-en-gang-hadde>

Egelandsdal, R. (1998, 8. oktober). Jærstrendene trenger vern. *Stavanger Aftenblad*, s. 24

Hunsager, A.K. (1998, 2. oktober). «Another sex» på Vistestranden. *Stavanger Aftenblad*, s. 4

Hunsager, A. K. (1998, 19. juni). Trist hvis jernmennene forsvinner. *Stavanger Aftenblad*, s. 19

Koksvik, M. I. (2015, 13. november). Trist beskjed fra Sola. *Stavanger Aftenblad*, s. 54

Laugaland, J. (1998, 3. august). Ein annan stad. *Stavanger Aftenblad, Debatt*, s. 13

Lindboe, S. F. (2015, 4. september). Slutt på løse hunder på Hellestøstranden. *Stavanger Aftenblad*. Hentet fra <https://www.aftenbladet.no/lokalt/i/5L4k6/slutt-paa-loese-hunder-paa-hellestostranden>

Lorentzen, L. (2015, 14. november). Utblåsning i kuling. *Stavanger Aftenblad, Pluss*, s. 10-12

Mæland, B. (2012, 5. Juni) Spiritualitet i bølgene. *Stavanger Aftenblad*. Hentet fra <https://www.aftenbladet.no/mening/i/w4R8L/spiritualitet-i-boelgene>

Njå, B. (1998, 16. september). Skeivt om jernmenn. *Stavanger Aftenblad*, s. 20

Smedvig, H. (1999, 6. september). Farvel til mennene. *Stavanger Aftenblad*, s. 13

Stavanger Aftenblad. (1998, 18. september). Ikke flere dikt om jernmenn, s. 16

Stavanger Aftenblad (1998, 11. september). Brev, s. 18

Stavanger Aftenblad. (1998, 17. februar). Jern og Fantasi. Leder, s. 12

NRK

Auklend, S. E. & Hetland, P. (2016, 24. februar). Til aksjon mot båndtvang på Hellestø. *NRK*. <https://www.nrk.no/rogaland/bandtvang-pa-hellestostranden-1.12819886>

NRK. (2019, 15. august) Verdibørsen [Audio podkast] Hentet fra <https://radio.nrk.no/serie/verdiboersen/sesong/201908/MKRD05013019>

Rogalands Avis

Vik, A. (1999, 25. juni). Surferne tar bølgen på Jæren. *Rogalands Avis*, s.25

Nordic Surfers Mag

Blom, L. (2014). *Jæren*. Nordic Surfers Mag. (20), 56-70.

SurfNorge

Halvorsen, V. (2012). Tilgriset Lærdom. *SurfNorge* (5), 24-25.

Prestmo, A. O. (2012). Fylkesmenn, forskere, fugler & surfere. *SurfNorge* (6), 64-67

SurfNorge. (2010, desember). Vinteren fra Helvete.

Zahl, A. P. (Red.). (2013, april). *SurfNorge* (6), Stavanger.

Zahl, A. P. (2013). NM, bølger & fuglestress. *SurfNorge* (6), 8-9.

Reve Allstars

Vasstveit, I. (2020, 16. februar). *Reve Allstars: Per Arne Zahl, del 2: Historien om SurfNorge*. [Podkast]. Hentet fra <https://reveallstars.libsyn.com/per-arne-zahl-del-2-historien-om-surf norge>

Vasstveit, I. (2019, 13. desember). *Reve Allstars: Per Freisberg om brettssportforbudet, livredning, kastrering, Gestapo og livet på Stadt*. [Podkast]. Hentet fra <https://reveallstars.libsyn.com/per-freisberg-om-brettssportforbudet-livredning-kastrering-gestapo-og-livet-p-stadt>

Litteratur

Abercrombie, N., Hill, S. & Turner, S. B. (1984). *The Penguin: Dictionary of Sociology*. Penguin Books

Agnew, J. A. (1987). *Place and politics: the Geographical Mediation of State and Society*. Allen & Unwin, London.

Asbjørnsen, P. C. (1928). *Norske folke- og huldreeventyr*. Gyldendal.

Berentsen, Bredo (1994). *Grønne Linjer. Natur- og miljøvernets historie i Norge*. Grøndahl og Dreyers Forlag.

Berg, N. G. & Dale, B. (2004). Kapittel 4: Sted - begreper og teorier. I: Berg, N. G., Dale, B., Lysgård, H. K. & Løfgren, A. (red.) *Mennesker, steder og regionale endringer*, s. 39- 60. Trondheim: Tapir akademiske forlag.

- Britton, E. (2021). *Saltwater in the Blood*. Watkins Publishing
- Christensen, L. A. (2002). *Det norske landskapet: Om landskap og landskapsforståelse i kulturhistorisk perspektiv*. Pax Forlag.
- Farley, M. H & Smith, A. Z. (2014). *Sustainability: if it's everything, is it Nothing?* Routledge.
- Follestad, A., Gjershaug, J.O. & Stokke, B. G. 2016. Ferdrelsrelaterte forstyrrelser på fugl i Jærstrendene landskapsvernområde. NINA rapport 1243. 112 s.
- Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G. & Watts, M. J., Whatmore, S. (2000). *The Dictionary of Human Geography*. 5. utg. West Sussex: Blackwell Publishers.
- Hamilton, S. R. (2018). *Cultivating Nature: The Conservation of a Valencian Working Landscape*. USA: University of Washington Press.
- Kaplan, R. & Kaplan, S. (1989). *The Experience of Nature. A Psychological Perspective*. Cambridge, NY: Cambridge University Press.
- Langseth, T. (2012). Spenningsøkingsens sosialitet. En sosiologisk undersøkelse av verdssystem i risikosport. Doktorgradsavhandling. Norges Idrettshøgskole, Oslo.
- Lydiate, H. (2006). Gormley on the beach.(Antony Gormley's Another Place). *Art Monthly*, (302), 49.
- Løland, S. (2013). *Kampen for bølgen: Eit bidrag til å forstå bølgesurfarar sin motstand mot surfeforbodet på Jæren* (Mastergradsavhandling). Høgskolen i Telemark, Bø i Telemark
- Mackert, S. (2005) *Surf: A Visual Exploration of Surfing*. Berlin: Die Gestalten Verlag.
- Martinussen, W. (1986). *Sosiologisk analyse: en innføring*. Oslo: Universitetsforlaget
- Moriarty, J. & Gallagher, C. (2001) *The Ultimate Guide to Surfing*. London: Lyons.
- Mykletun, R. (2020). *Gormley*. Oslo: Aschehoug
- Relph, E. (1976): *Place and Placelessness*. Pion, London.
- Stryken, C. A. (2000). *Bærekraft og naturbruk*. Oslo: Topografisk Forlag
- Taylor, B. (2007). Surfing into Spirituality and a New, Aquatic Nature Religion. *Journal of the American Academy of Religion*, 75(4), 923–951.
<https://doi.org/10.1093/jaarel/lfm067>

Nettsider

Besøkscenter våtmark Jæren (u.å.) Våtmarkene på Jæren. Hentet fra <https://bvj.no/vatmarkene-pa-jaeren/>

Direktoratet for naturforvaltning. (2012, 24. april). *Landskap: Begreper og definisjoner*. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/md/vedlegg/planlegging/landskapskonvensjonen/referansegruppe_landskap/simensen.pdf

Goa, F. [frodegoa] (2019, 10. desember). Legalize Surfing [Instagram-innlegg]. Hentet fra https://www.instagram.com/p/B55nS82FYdS/?igshid=YmMyMTA2M2Y%3D&fbclid=IwAR15Ej1-jXNOH1b9MUa-LIAsGtZj19mis-f2t0rfcpSDYJW_McSbofOcAHk

Medienorge. (2022). Opplagstall norske aviser. Institutt for informasjons- og medievitenskap. Hentet fra <https://www.medienorge.uib.no/statistikk/medium/avis/190>

Toldnæs, P. J. (2001, 26. mars). *Ramsar-område ramponert*. Naturvernforbundet. Hentet fra <https://naturvernforbundet.no/naturogmiljo/import/ramsar-omrade-ramponert-article13805-1009.html>

Klima- og miljøverndepartementet (2014). *Ansvarsområder og oppgaver i Klima- og miljødepartementet*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dep/kld/dep/id673/>

Miljødirektoratet (2019, 12. Februar) Norges verneområder. Hentet fra <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/vernet-natur/norges-verneomrader/>

National Geographic. (2019, 18. April). Preservation. Hentet fra <https://www.nationalgeographic.org/encyclopedia/preservation/>

Ryste, E. M & Olerud, K. (2019, 25. september). Direktoratet for Naturforvaltning. *Store norske leksikon*. Hentet fra https://snl.no/Direktoratet_for_naturforvaltning

Sola kommune. (2022, 27. juni). *Hundehold i Sola*. <https://www.sola.kommune.no/kultur-fritid-og-idrett/friluftsliv/hundehold-i-sola/>

Statsforvalteren. (u.å.) Statsforvalteren og fylkeskommunen. Hentet fra <https://www.statsforvalteren.no/nb/Rogaland/Om-oss/Fylkesmannen-og-fylkeskommunen/>

Statsforvalteren. (2022, 14. februar). Historia om statsforvalteren. Hentet fra <https://www.statsforvalteren.no/nn/portal/Om-oss/historia-om-statsforvalteren/>

VG. (1998, 14. februar). Solabuer i harnisk over statuer. Hentet fra <https://www.vg.no/rampelys/i/0EKWWG/solabuer-i-harnisk-over-statuer>

Lover og forskrifter

Forskrift om Jærstrendene landskapsvernområde. (1977). Forskrift om verneregler for landskapsområde med tilhørende plante- og fuglelivsfredningar og geologiske naturminne, Jærstrendene landskapsvernområde, Rogaland. (FOR-1977-09-02-5). Hentet fra <https://lovdata.no/forskrift/1977-09-02-5>

Forskrift om vern av Jærstrendene landskapsvernområde med biotopfredingar og naturminne i Randaberg, Sola, Klepp og Hå kommunar, Rogaland. (FOR-2003-12-12-1675) Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/LF/forskrift/2003-12-12-1675>

Forskrift til lov om hundehold, Sola kommune, Rogaland. (FOR-2007-06-21-1037). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/LTII/forskrift/2007-06-21-1037>

Forskrift til lov om hundehold, Sola kommune, Rogaland. (FOR-2015-09-03-1878). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/LTII/forskrift/2015-09-03-1878>

Naturmangfoldloven. (2009). *Lov om forvaltning av naturens mangfold (LOV-2009-06-19-100)*. Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-100>

Opphevelse av Jærstrendene landskapsvernområde. (2003). Forskrift om opphevelse av forskrift om verneregler for landskapsområde med tilhørende plante- og fuglelivsfredningar og geologiske naturminne, Jærstrendene landskapsvernområde, Rogaland. (FOR-2003-12-12-1677). Hentet fra <https://lovdata.no/LTII/forskrift/2003-12-12-1677>

Statsforvalteren i Rogaland

Fylkesmannen i Rogaland (2018). *Besøksstrategi for Jærstrendene landskapsvernområde med biotopfredninger og naturminne 2020-2025*. Stavanger: Miljøvern avdelingen, Fylkesmannen i Rogaland. Hentet fra <https://www.statsforvalteren.no/siteassets/fm-rogaland/dokument-fmro/miljo/rapportar/besoksstrategi-for-jarstrendene.pdf>

Fylkesmannen i Rogaland & Jæren Våtmarkssenter (2015) Vernet våtmark i Rogaland. Hentet fra <https://www.statsforvalteren.no/siteassets/fm-rogaland/dokument-fmro/miljo/brosjyrer-og-rettleiarar/vatmarksbroj-nett.pdf>

Fylkesmannen i Rogaland (2010a). *Jærstrendene Landskapsvernområde med biotopfredningar og naturminne. Forvaltningsplan del 1*. Stavanger: Miljøvern avdelingen, Fylkesmannen i Rogaland. Hentet fra <https://www.statsforvalteren.no/siteassets/fm-rogaland/dokument-fmro/miljo/rapportar/forvaltningsplan-delp1an-1.pdf>

Fylkesmannen i Rogaland (2010b). *Jærstrendene Landskapsvernområde med biotopfredningar og naturminne. Forvaltningsplan del 2*. Stavanger: Miljøvern avdelingen, Fylkesmannen i Rogaland. Hentet fra

Fylkesmannen i Rogaland (2005). *Jærstrendene landskapsvernområde, biotopfredninger og naturminner: Friluftsliv – brukerundersøkelse*. Stavanger: Miljøvern avdelingen, Fylkesmannen i Rogaland. Hentet fra: <https://www.statsforvalteren.no/siteassets/fm-rogaland/dokument-fmro/miljo/rapportar/j-sporreundersokelse-3.pdf>

Statsforvalteren i Rogaland (2019). *Besøksstrategi for Jærstrendene landskapsvernområde med biotopfredninger og naturminner 2019-2025. Utkast*. Stavanger: Miljøvern avdelingen, Statsforvalteren i Rogaland. Hentet fra <https://www.statsforvalteren.no/contentassets/928c5674bd6e498aaca8c31bd11014f6/besoksstrategi-jarstrendene-lvo-2019-2025-utkast-251119.pdf>

Statsforvalteren i Rogaland (2019). *Besøksstrategi for Jærstrendene landskapsvernområde med biotopfredninger og naturminner 2020-2025*. Stavanger: Miljøvern avdelingen, Statsforvalteren i Rogaland. Hentet fra <https://www.statsforvalteren.no/siteassets/fm-rogaland/dokument-fmro/miljo/rapportar/besoksstrategi-for-jarstrendene.pdf>

Statsforvalteren i Rogaland. (2004, 20. januar). *Ta vare på Jærstrendene*. Statsforvalteren. Hentet fra <https://www.statsforvalteren.no/rogaland/miljo-og-klima/skjulte-tekstar/ta-vare-pa-jarstrendene/>

Statsforvalteren i Rogaland, Miljøavdelinga (u.å.). *Jærstrendene landskapsvernområde med biotopfredningar og naturminne*. [Brosjyre]. Rogaland: Statsforvalteren i Rogaland. Hentet fra

<https://www.statsforvalteren.no/siteassets/fm-rogaland/dokument-fmro/miljo/brosjyrer-og-rettleiarar/plakat-jaerstrendene.pdf>

Årsmelding 1994 for Miljøvernavdelinga (Vol. Nr 1/95, Miljørapport (Norge. Fylkesmannen i Rogaland. Miljøvernavdelingen: trykt utg.)). (1995). Stavanger: Avdelinga.

Stortinget

Klima og miljøverndepartementet. (2016). *Friluftsliv: Natur som kilde til helse og livskvalitet*. (Meld. St. 18 (2015-2016)).

<https://www.regjeringen.no/contentassets/9147361515a74ec8822c8dac5f43a95a/no/pdfs/stm201520160018000dddpdfs.pdf>

Regjeringen (2003) Kronprinsregentens resolusjon om revidert vern av Jærstrendene. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/kronprinsregentens-resolusjon-om-revider/id444539/>

Figurer og Foto

Forsidefoto: Dronefoto av Borestranda. Fotografert i 2021 av Ivar Vasstveit. Hentet fra https://www.instagram.com/p/COPV3ZBnACf/?igshid=YmMyMTA2M2Y%3D&fbclid=IwAR397do hYydXD_Ndl0csxQwh09VaIiv2NIZQnB2khEwmf5KuXcEuZmEcRMs

Figur 1.1- 1.4: Miljøverndepartementet. (2002). *Jærstrendene landskapsvernområde med biotopfredninger og naturminne*. [Kart]. Statsforvalteren i Rogaland. <https://www.statsforvalteren.no/siteassets/fm-rogaland/dokument-fmro/miljo/kart/jaerstrendene-1-35000.pdf>